

ఈ దిగువను గ్రంథకర్త సంతకము లేనిది
ఈ గ్రంథమును ఎవరును కొనగూడదు.

...*உ.சி.வி.நி.நி.*.....

५७०५५५

శ్రీ నారాయణతీర్థ సంగీత విద్యా పరిశోధనాలయము
విద్యానగరము, హైదరాబాదు-7

విజ్ఞప్తి

“సంగీత శాస్త్ర వాచకములు” అను శీర్షికలో నిది రెండవ వాచకము. మొదటివాచకము యిటీవలనే వెలువడినది. లక్ష్యలక్షణములు ఏవాచకమున ఎంతవరకు అవసరమో అంతవరకే చేర్చబడుచున్నవి.

ఈ వాచకమున ఎనిమిది ప్రకరణములలో లక్షణమును అయిదు ప్రకరణములలో లక్ష్యమును పూర్తిచేయబడినది. లక్ష్యమున 2. స్వరజతులు 4. తానవర్ణములు, 3. అటతాళ వర్ణములు, 8 త్యాగరాజకృతులు, 13. ఇతరుల కృతులును గలవు. ఇతరుల కృతులలో శ్రీ నారాయణతీర్థులవి, భద్రాచల రామదాసువి కూడ గలవు.

కీర్తనలందలి స్వరవిషయములో ప్రస్తుత పద్ధతియే అనుసరించబడినది. అందు సవరణలుకలవు. ఆపని సంగీత మార్తాండము రాగవివేకాధ్యాయము యొక్క పరిశోధన పూర్తియైనప్పటి జరుగ వలసియున్నది.

కీర్తనలను విశంభకాలమున నేర్వవలెను, ద్రుతకాలము వరకు సాధిక చేయవలెను. మధ్యమకాలమున గానము చేయవలెను.

7. వ ప్రకరణమున 71. పేజీలో త్యాగరాజు ఆరువేల
 యెనిగి బ్రాహ్మణుడని చెప్పబడియున్నది. కంభం, మార్కా-
 పురం ప్రాంతములందు మురికినాటి వారిలో కాకర్లవారు
 గలరేమోనని తెలిసికొన బ్రయత్నించితిని. కాని ఏ సమా-
 చారము అందలేదు. ఆ ప్రాంతమున ఉన్నయెడల త్యాగరాజు
 మురికినాటి బ్రాహ్మణుడనియే అనుకొనవలసి యున్నది.
 తిరువయ్యూరు ప్రాంతమున ఒకవేళ కాకర్లవారు మురికినాటి
 వారుండినను కోనసీమ ద్రావిడులవలె వారకది దేశనామమై
 యుండవచ్చునని తలంచి పై విధముగ వ్రాయుట జరిగినది.
 కాని ఎట్లులేనను ఆభ్యంతరముండదు.

ఈ నా సంగీత శాస్త్ర పరిశోధనకు అయిదు సంవత్స-
 రముల పై కాలమునుండి తోడ్పడుచున్న హైదరాబాదు
 ప్రభుత్వమువారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

ఆచుప్పేయించుకొనలేని పరిస్థితులలో తమస్వంత
 పెట్టుబడితో ముందుగా ఆచుప్పేసి యిచ్చుట మూలమున
 చేసికొని ముఖ్యోపకారమునకు శికిందరాబాదు వాస్తవ్యులు
 నీశ్యభాణి పత్రికాసంపాదకులు, గర్లభాగవతము మున్నగు
 సుత్తమగ్రంథముల రచించిన వారునగు 'మహాకవి' శ్రీ చిపుకుల
 అప్పయ్యశాస్త్రిగారికి ఎంతయుకృతజ్ఞుడను

24-5-55 }
 విద్యానగరము

ఇట్లు

పుచ్చావేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

విషయ సూచిక

పుట

పుట

దైవప్రార్థన.

1. పరిభాషాపదములు.

(1) నాదము	2	(10) విషనుము	„
(2) గాంధర్వము ✓	3	(11) కాలము	6
(3) భరతము ✓	„	(12) మార్గము	„
(4) తౌర్యతిశము ✓	4	(13) క్రియ	„
(5) సంగీతము ✓	„	(14) అంగము	„
(6) గ్రహము	„	(15) జాతి	7
(7) సమగ్రహము	5	(16) ద్రుతలయ	„
(8) అతీతము	„	(17) మధ్యలయ	„
(9) అనాగతము	„	(18) విలంబితలయ	„

2. గమకములు:— 8

(1) తిరిపము	9	(8) కురుశము	15
(2) i స్ఫురితము	10	i ఒదిగింపు	16
ii వ్రత్యాఘాతము	12	ii ఒరయిక	„
(3) కంపితము	13	(9) ఆహతము	17
(4) లీనము	„	i రవ	„
(5) ఆందోళితము	14	ii ఖండింపు	18
(6) వళి	„	(10) ఉల్లసితము	„
(7) త్రిభిన్నము	15	ఎక్కువజారు	19

	పుట		పుట
ii దిగుజారు	19	(13) ముదితము	21
(11) పావితము	20	(14) నామితము	22
(12) గుంఫితము	21	(15) మిశ్రితము	„

3. రాగవిభాగము :—

(1) జనక రాగములు	24	(3) వక్ర రాగములు	29
(2) జన్య రాగములు	25	1. సంపూర్ణసంపూర్ణము	30
1. సంపూర్ణ పాడవ		2. పాడవ-సంపూర్ణము	„
ములు	26	3. ఔడవ సంపూర్ణము	„
2. పాడవ సంపూర్ణ		(4) భాషాంగ రాగములు	31
ములు	„	(5) మిశ్ర రాగములు	32
3. పాడవపాడవములు	27	(6) పూర్వపురాగ	
4. సంపూర్ణ ఔడవ		విభాగము	33
ములు	„	1. రాగాంగము	„
5. ఔడవ సంపూర్ణ		2. భాషాంగము	„
ములు	„	3. క్రియాంగము	„
6. పాడవ ఔడవములు	28	4. ఉపాంగము	34
7. ఔడవ పాడవములు	„	5. దేశాంగము	„
8. ఔడవఔడవములు	29		

4. తాళవిషయము :—

(1) లయ	34	2. మధ్యలయ	„
1. ద్రితలయ	35	3. విశంబితలయ	36

	పుట		పుట
(2) మార్గము	36	10. సంక్షిప్తమార్గము	41
1. అతిచిత్రము		(3) క్రియ	43
మార్గము	37	(4) చాపుతాళములు	„
2. చిత్రముమార్గము	„	1. చతురశ్ర చాపు	
3. చిత్రతరమార్గము	38	తాళము	44
4. చిత్రమార్గము	„	2. త్రిశ్ర చాపుతాళము	45
5. వార్తమార్గము	39	3. మిశ్ర చాపుతాళము	„
6. దక్షిణమార్గము	40	4. ఖండచాపుతాళము	46
7. త్రిశ్రమార్గము	„	5. సంక్షిప్త చాపుతాళము	„
8. మిశ్రమార్గము	41	(5) దేశాది తాళము	47
9. ఖండమార్గము	„		
5. రాగలక్షణములు :—	47		
(1) సావేరి రాగలక్షణము	48	(9) బిలహరి	„ 56
(2) చక్రవాక	„ 49	(10) జగన్మోహిని	„ 57
(3) ఆనందభైరవి	„ 50	(11) పూరికల్యాణి	„ 58
(4) రీతిగాళ	„ 51	✓(12) మణ్సుఖప్రియ	„ 59
(5) ఖరహరిప్రియ	„ 52	(13) కానడ	„ 60
(6) కేదారగాళ	„ 53	✓(14) చారుకేశి	„ 61
(7) హరికారిభోజ	„ 54	✓(15) జంఝూటి	„ 62
(8) హంసధ్వని	„ 55		
6. సంగీత రచనలు :—	64		
(1) సంచారి గీతము	„	(4) పదవర్ణము	66
(2) తానవర్ణము	„	✓(5) కృతి లేక కీర్తన	67
(3) పదము	65		

పుట

పుట

7. వాగ్గేయకారుల చరిత్ర :-

- (1) త్యాగరాజు 71 (2) శ్యామాశాస్త్రులు 79
(2) ముత్తుస్వామిదీక్షితులు 77

8. సంగీత వాద్యములు :-

1 వీణావాద్యము 81	(9) వీణయందలి	
(1) వీణా నిర్మాణము ,,	మీటుల	
(2) వీణయందుతీగలు 82	వివరములు, 89	
(3) వీణయందు శుద్ధ	1. గోటిమీటు ,,	
వికృత స్వరములు 83	2. లోమీటు ,,	
(4) వీణపై తీగలను	3. వెలిమీటు ,,	
శ్రుతిజేయు	4. కత్తిరమీటు ,,	
విధానము 86	5. తోడుమీటు ,,	
(5) ప్రక్క తీగలను	6. తడమీటు ,,	
శ్రుతిజేయు విధము ,,	7. అడ్డమీటు 90	
(6) వేళ్లను	8. దొడ్డమీటు ,,	
ఉపయోగించుడు	9. సన్నమీటు ,,	
విధానము 87	10. అబద్ధపుమీటు ,,	
(7) వడిచేతి	11. కూటమీటు ,,	
అభ్యాసము ,,	12. విడిమీటు ,,	
(8) మీటుటకు	13. ప్రక్కమీటు 91	
సాధనములు, 88	14. ఏకకాలపుమీటు ,,	

	పుట		పుట
15. ఘాతలందు ప్రక్క		(10) ఎడమచేతి	
మీటు	„	అభ్యాసము	„
16. ప్రక్కతీగలను			
మీటుట	„	2. ఫిడేలు వాద్యము	92

9. స్వరజతులు :—

(1) రావేమేమగువ	96	(2) శ్రీ త్రిపురసుందరి	98
----------------	----	------------------------	----

10. తానవర్ణములు :—

(1) సరసుడా	101	(3) నిన్నేకోరి	108
(2) ఇంతచౌకసేయ	104	(4) చలమేల	111

11. అటతాళవర్ణములు :—

(1) విఠిబోణి.	114	(3) చలమేల జేసేవు	125
(2) నెరనమ్మితి.	120		

12. త్యాగరాజకృతులు :—

(1) తులసీ జగజ్జననీ	130	(5) శోభిల్లు సప్తస్వర	151
(2) ఎటుల బ్రాతువో	135	(6) శ్రీ నారద	156
(3) శ్కల నిలబడి	141	(7) యోచనా	161
(4) ఎంతరాని	147	(8) కాలహరణమేల	167

13. ఇతరుల కృతులు.

(1) నీలకంఠంభజేహం	173 ✓	(8) రామకృష్ణ	
(2) వాతాపి గణపతిం	178 ✓	గోవిందేతి	211
(3) హిమాచలతనయ	185 ✓	(9) ఏమయ్యరామ	✓ 213
(4) జననీ నినువినా	189	(10) పరమపావనరామ	218
(5) కృపయాసాలయ	197	(11) పరిదానమిచ్చితే	✓ 222
(6) నినువినాగతి	203	(12) మరివేరె	✓ 231
(7) మత్స్యకూర్మవరాహ	208 ✓	(13) శ్యామలగాత్రి	235

14. కీర్తనలందలి కొన్ని విషయములు..... 240

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గా న వి ష య ము

(లక్ష్య లక్షణములు)

రెండు వాచకము

శ్లో॥ శుక్లాం బ్రహ్మ విచారసార పరమా మాద్యాం జగద్వ్యాపిసీం
వీణా పుస్తక ధారిణీ మభయదాం జాడ్యాంధకారావళాం
హస్తే స్ఫూటిక మాలికాం విదనతీం పద్మాసనే సంస్థితాం
పందే తాం పరమేశ్వరీం భగవతీం బుద్ధిప్రదాం శారదాం॥

తా॥ తెల్లని స్వరూపము గలదియు కేవల బ్రహ్మను
సంధాన పరాయణయు, నాదియు, జగత్తులయందు వ్యాపించి
యుండునదియు, వీణా పుస్తక ధారిణీయు సభయప్రదయు,
సజ్ఞానాంధకార నాశనియు, హస్తమునందు స్ఫూటికమాలను
ధరించినదియు, పద్మాసనమందు కూర్చున్నదియు, బుద్ధిబలము
నొసంగు నట్టిదియు పద్మ జ్యోత్స్వ్యసంపన్నయు, పరమేశ్వరియు,
నగు నా శారదాంబకు నమస్కరించుచున్నాను.

1. పరిభాషా పదములు

1. నాదము, 2. గాంధర్వము, 3. భరతము, 4. తౌర్య
త్రికము, 5. సంగీతము, 6. గ్రహము, 7. సమగ్రహము,
8. అతీతగ్రహము, 9. అనాగతగ్రహము, 10. విషమగ్రహము,
11. మార్గము, 12. క్రియ, 13. అంగము, 14. జాతి,
15. ద్రుతలయ, 16. మధ్యలయ, 17. విశంబలయ,
18. చౌకము అనునవి పరిభాషాపదములు.

వివరములు

1. నాదము :-

ప్రాణమునకును, అగ్నికిని సంయోగము కలుగునపుడు
పుట్టునట్టి ధ్వనికి నాదమని పేరు. పుట్టుక యీ విధముగా
నేర్పడు చున్నందున “న” అను ప్రాణబీజమును, “ద” అను
అగ్నిబీజమును చేర్చి దీనికి నాదమను వ్యవహారమును శాస్త్ర
జ్ఞులు నిర్ణయించిరి. ఇచ్చట ప్రకరణము ననుసరించి చెవికి
వినుపించునట్టిన్నీ, ఉచ్చరించుటకు అనుకూల మగునట్టిన్నీ,
మంద్ర, మధ్య, తారములను త్రిస్థాయిలతో కూడిన అఖండమైన
ధ్వని విశేషమునకు నాదమని పేరు.

నాదము నుండి స్థాయిలును, స్థాయిలనుండి శ్రుతు
లును, శ్రుతులనుండి స్వరములును, స్వరములవలన రాగము
లును ఏర్పడుచున్నవి. అటులనే నాదమునుండి వర్ణము (ఆత్మ

రము)ను: పర్ణము (అక్షరము)ల వలన పదమును, పదముల వలన వాక్యమును, వాక్యములవలన లోకవ్యవహారమును ఏర్పడుచున్నది.

2. గాంధర్వము :-

గాంధర్వము సామవేదమునకు ఉపవేదము. సంగీత విద్య గంధర్వులకు ప్రీతిదాయకమైనది గాన గాంధర్వ మన బడినది. గంధర్వులనువారు దేవగాయనులు. వారు నార దాదులు.

మరియు ఏది తంత్రి (తీగ)ల యందుండునదియును, అనేక విధములైన తత-అవనద్ధ-సుషిర-ఘనములను నాలుగు విధములైన వాద్యములకు ఆశ్రయ మైనదియును, స్వర తాల పదములకు సానమైనదియు నైయుండునో అదియే గాంధర్వ మని కూడ చెప్పబడినది.

ఋషిప్రోక్తమైన గీత వాద నృత్యములకు గాంధర్వ మని మరొక సిద్ధాంతము.

3. భరతము :-

గాంధర్వము భరతముని వలన భూలోకమునందు బ్రవర్తించజేయబడినందున భరత మనబడినది. మరియు గాంధర్వమునందు భావము, రాగము, తాళము అనునవి ముఖ్యము లగుటచేత ఈ పదముల యొక్క మొదటి అక్షరము లగు భ-ర-త అనునవి చేరి భరత మనబడినదని కొందరు

చెప్పిరి. సృత్యమువలన భావమును, వాద్యమువలన తాళమును వ్యక్తము లగుచున్నవి గాన గీత - వాద్య - సృత్యములు మూడును భరతి శబ్దమునం దిమిడియున్నటుల స్పష్టమైనది.

4. తౌర్యత్రికము :-

సృత్యము, గీతము, వాద్యము అను మూడింటితో కూడిన నాట్యమునకు తౌర్యత్రిక మనిపేరు. తూర్యములనగా మద్దెల మొదలగు వాద్యములు, ఇట్టి వాద్యముతోసహా మూడు అవయవములు (వాద్య, గీత, సృత్యములు) గలది గాన తౌర్యత్రికమని చెప్పబడినది.

5. సంగీతము :-

గీత, వాద్య, సృత్యముల చేరికకు సంగీతమని పేరు. గీత, వాద్యముల రెంటి చేరికకే సంగీతమను పేరును కొందరు నిర్ణయించిరి. వస్త్రపు ముక్కను గూడ వస్త్రమని వ్యవహరించినటుల గీత, వాద్య, సృత్యములలో సృత్య భాగము కొరత పడినను గీత వాద్యములను సంగీతమని వ్యవహరించవచ్చునని కొందరనిరి.

6. గ్రహము :-

గ్రహించుటకు గ్రహమని పేరు. తాళమందు గీతము గ్రహింపబడుచున్నది. అనగా ప్రారంభింపబడుచున్నది. అట్టి ప్రారంభ స్థానమునకు గ్రహస్థానమని పేరు. గ్రహమనగా యిచ్చట గ్రహస్థానమని తాత్పర్యము.

7. స మ గ్ర హ ము :-

తాళ, గీతముల రెంటిని ఒక పర్యాయమే సమముగా ప్రారంభించుటకు సమగ్రహమని పేరు.

8. అ తీ త ము :-

అతీత మనగా అతీతగ్రహము. గీతమును ప్రారంభించిన పిమ్మట తాళమును ప్రారంభించుటకు అతీతగ్రహమని పేరు.

9. అ నా గ త ము :-

అనగా అనాగత గ్రహము. తాళమును ప్రారంభించిన పిమ్మట గీతమును ప్రారంభించుట అనాగతగ్రహము.

10. వి ష ము :-

అనగా విషమగ్రహము. తాళావర్తమునందలి రెండవ హస్తక్రియ యొక్క ప్రారంభమందును, తుది క్రియ యొక్క ప్రారంభమునను, తాళముయొక్క ఆద్యంతములందు గల ఈ రెండు హస్తక్రియలకును మధ్యనుండు ఏ హస్తక్రియ ప్రారంభమందైనను లేక ఏ రెండు హస్తక్రియల మధ్యనుండు అంతరము లేక విశ్రాంతి యందైనను గీతమును ప్రారంభించుటకు విషమగ్రహమని చెప్పబడినది. అనగా సమ, అతీత, అనాగత గ్రహములకు చెప్పబడిన స్థానములుగాక తాళావర్తమునందు మరి ఏ స్థానమందైనను గీతమును ప్రారంభించుట విషమగ్రహమని తాత్పర్యము.

11. కాలము :-

ఇచ్చట ప్రకరణము ననుసరించి సంగీతమున వ్యవహార యోగ్యమైనటువంటిన్ని, తాళము స్వరూపముగా గలిగినటువంటిన్ని త్షణము మున్నగు వానికి కాలమని పేరు. తాళము నకుగల దశప్రాణములలో కాలము ముఖ్యప్రాణమై యున్నది.

12. మార్గము :-

తాళము నడచు కాలమునకు మార్గమని పేరు. తాళమును వేయునపుడు ఒక్కొక్క హస్తక్రియను ఎంతకాలము వరకు నిలిపి ఉంచవలయునో ఆ నియమములు ఈ మార్గలక్షణము వలన విశదమగును. తాళమునకు యిది యొక ప్రాణముగానున్నది.

13. క్రియ :-

తాళమును వేయుటకొరకు రెండుహస్తముల చేతను చేయబడు సంజ్ఞలకు క్రియలనియును, హస్తక్రియ లనియును పేర్లు.

14. అంగము :-

హస్తక్రియలను (ఒక హస్తక్రియను గాని కొన్నిటిని గాని) తెలియజేయునట్టి సంజ్ఞకు అంగమని పేరు. దశప్రాణములలో తాళమునకు యిది యొక ప్రాణము. అంగమనగా తాళాంగమని తాత్పర్యము.

15 జాతి :-

తాళము వివిధ రూపముల జనించుటకు కారణమైన తాళాంగము యొక్క భేదమునకు జాతి యని పేరు. తాళము నకు యిది కూడ ఒక ప్రాణమైయున్నది.

16. ద్రుతలయ :-

మధ్యలయ కాలమున కంటెను తాళమును రెట్టింపు వేగముగా వేయుటకు ద్రుతలయ యని పేరు. దీనియందు కరచరణాదులు త్వరితగతిగలవై యుండును.

17. మధ్యలయ :-

ద్రుత(వేగ) విలంబిత రహితమైనది మధ్యలయ. ద్రుత, విలంబిత లయల రెంటికిని మధ్యనుండునది గాన మధ్యలయ యనబడినది. ఇందు తాళ గీతములు సమముగా నడచును.

18. విలంబితలయ :-

మధ్యలయ కాలమున కంటెను తాళము రెట్టింపు నిదానముగా నడచుటకు విలంబితలయ యని పేరు. అనగా విలంబిత లయకాలమున కంటెను మధ్యలయ రెట్టింపు వేగము (తొందర) గలదై యుండును. ఈ విలంబిత లయకే చౌకమని పేరు.

2. గ మ క ము లు

వినువారి చిత్తమునకు సుఖముగా నుండు నటులు స్వరమును కంపింపజేయుటకు గమకమని చెప్పబడినది. గీతమునందు స్వరము స్వకీయమైన శ్రుతియందుండి ఛాయా మాత్రముగ అన్య శ్రుతిని ఆశ్రయించుట కొరకు జరుగబడునట్టి స్వరగమనము (కంపనము) గమకమని కొందరనిరి. అట్టి గమకములు.

పేరు	సంజ్ఞలు
1. తిరిపము	W
2. స్ఫురితము (1)	∴
ప్రత్యాఘాతము (2)	∴
3. కంపితము	~~~~
4. లీనము	~~~~—
5. ఆందోళితము	~~~~—
6. వళి	o
7. త్రిభిన్నము	M
8. కురుళము = (1) ఒదిగింపు	X
(2) ఒరయిక	—
9. ఆహతము (1) రవ	^
(2) ఖండింపు	✓
10. డల్లాసితము (1) ఎక్కువారు	/
(2) దిగువారు	\

11. ప్లావితము	ఓ
12. గుంఫితము	▭
13. ముద్రితము	0
14. నామితము	—
15. మిశ్రితము	*

అని 15 విధములుగా చెప్పబడినవి.

వి వ ర ము లు

1. తి రి ప ము

(i) ఈ గమకమునకు చిహ్నము W

(ii) వినియోగము :—

కంపము ననుసరించిన అత్యల్పమైన సుందరమగు డమరు ధ్వనిని పలికించుటకు తిరిపమని పేరు.

ఇది ద్రుత తుర్యాంశ వేగోపలక్షితము. అనగా ద్రుత కాలము యొక్క నాలుగవ వంతు వేగము గలదియని అర్థము.

ద్రుతకాల మనగా రెండు హ్రస్వాక్షరముల కాలము. ఇది ఒక శైకండు కాలమునకు సమానము. ఈ శైకండు కాలములో నాలుగవ వంతు కాలము పాపు శైకండు కాలము. ఇది చతుర్భాగకాలము గనుక చతుర్భాగకాలము వేగమున ఈ గమకమును అనుష్ఠించవలెను.

ఉదాహరణము :

—వీణయందు పంచమమును పలికించి ఆ పంచమమును అదిమి ధైవత స్వరఛాయను రప్పించి తిరిగి పంచమమందు సలుచుట. అనగా పంచమస్వరమందు మీటి కొంచెము తడవుతో ధైవతమునకు వెళ్లి తిరిగి పంచమములోనికి మీటుతో చేరవలెను. అప్పుడు “పథాప” అని వచ్చును. ఇదేవిధముగ మిగతా స్వరములకు కూడ తెలియవలెను.

ఇందు ఒక స్వరమున ఒక అక్షరకాలము నిలిచి దానిని అదిమి దానికి ఆరోహణ క్రమమున దగ్గరగానుండు స్వరము యొక్క ఛాయను రప్పించుటకు తిరిపమని కొందరు చెప్పిరి. దీనికి “నొక్కు” అను వ్యవహారము కూడ గలదు.

డడ్డ అనుశబ్దమును పలుకునట్టి వాద్యమునకు “డమరు” అని పేరు. తిరిపము అను పదమునకు భిక్షము అని అర్థము. ఇచ్చట భిక్షమునకు సంబంధించినది అన్యస్వరఛాయ.

2. స్ఫురితము

దృత తృతీయాంశ వేగము గలది స్ఫురితము. అనగా ద్రుతమందు మూడవ భాగమైన వేగము గలది యని తాత్పర్యము.

ద్రుతమందు మూడవ యంశమన శైకండు కాలములో మూడవ వంతు, దీనిని విభజించుటగాని, గ్రహించుట గాని కష్టసాధ్యమైనవని. అందువలన చతుర్భాగకాలమున ద్రుత

కాలములో నాలుగవవంతు కాలమున) కంటెను కొంచెము విశంబముగను ద్రుతార్థ కాలమున (అనుద్రుత కాలమున లేక ఆక్షరకాలమున) కంటెను కొంచెము వేగముగను అనుష్టిం చుట కొరకు గాను పై విధమున మూడవవంతు ద్రుతకాలముని చెప్పబడినది. ఈ గమకము స్ఫురితమని ప్రత్యాఘాతమని రెండు విధములు.

1. స్ఫు రి త ము

- (i) దీనికి చిహ్నము ‘,’
- (ii) వినియోగము.

ఆరోహణ క్రమమున గల సస, రిరి మొదలయిన జంట స్వరములలో మొదటి దానిని అనుష్ఠించిన పిమ్మట రెండవ దాని కొరకు ముందుగా యీ స్వరమునకు అవరోహణమందు సమీపమున గల స్వరమందు ముప్పాతిక ఆక్షరకాలము కొట్టుతో నిలచి వెంటనే దానికి ఆరోహణమందు గల పై స్వరమునకు వచ్చుట, అనగా జంట స్వరములలోని మొదటి స్వరమును కొట్టి అందుండి రెండవస్వరమును ప్రారంభించి పలికించుట యని తాత్పర్యము.

ఉదాహరణము :

వీణలో సస ఆని పైషడ్జమును జంటస్వరముగా పలికించుట కొరకు మొదటి ‘స’ను షడ్జముయొక్క మెట్టువీధనే

వేలిని అదిమి పలికించవలెను. రెండవ 'స'ను పలికించుటకు గాను అవరోహణమందు సమీపమున గల నిషాదస్థానమందు వేలిని ఉంచి మీఠి ముప్పాతిక కాలము అటులనే ఉంచి వెంటనే నిషాదము యొక్క మెట్టుమీద ఉంచిన వేలిని తీగను రాచుకొనుచు షడ్జస్థానమునకు తీసుకొనిరావలెను. ఈవిధముగ సస అని జంటను పలికించుట స్ఫురితము.

2. ప్రత్యాఘాతము

- (i) చిహ్నము .
- (ii) వినియోగము.

స్ఫురితము అనునది ఆరోహణమందు చెప్పబడినదానికి ఘేరు. అదేమాదిరి అవరోహణమందు అనుష్ఠించుటయే ప్రత్యాఘాతము.

ఉదాహరణము :

సస అను జంట స్వరములలో మొదటిదానిని అనుష్ఠించి పిమ్మట ఆరోహణక్రమమందు గల "రి" స్వరమును కొట్టి తిరిగి అవరోహణక్రమమున గల "స" స్వరమునకు వచ్చుట. అప్పుడు "సరిస" అని వచ్చును. ఈ గమకమునకు ఊలము అను పేరుకూడ కలదు. ఊలమన కదలింపు. అది ముత్యపుచిప్పలో నీరు పారలినట్లు ఉండవలయునని చెప్పబడినది.

3 కంపితము

ద్రుతార్థమాన వేగోపశ్చితము కంపితము : - అనగా ద్రుతకాలము యొక్క సగము వేగము గలది కంపితము.

ద్రుతార్థమానము అనగా అనుద్రుతకాలము. అనుద్రుతకాలమనగా ఒక అక్షరకాలము. ఇది అరశైకండు కాలమునకు సమానము.

(i) దీనికి చిహ్నము ~~~

(ii) వినియోగము.

స్వరమును ఒక అక్షరకాలము వరకు ముందు వెనుకలకు (వీణలో తీగను) కదలించుట లేక ఒణికించుట కంపితము. ఈ సందర్భమున అన్యస్వరఛాయను రప్పించకూడదు.

4. లీనము

ద్రుతవేగముచేత కంపముగలది లీన మగుచున్నది. ద్రుతవేగమన రెండుఅక్షరముల కాలము లేక శైకండుకాలము. ఈ ప్రమాణములో అనుష్ఠించుట లీనమనబడినది.

i దీనికి చిహ్నము

ii వినియోగము.

ఒక స్వరమందే రెండక్షరముల కాలము వరకు కదలించుచు ఆనగా కంపింపజేయుచు నిలిచి ఆరోహణమందు దానికి నమీషమునగల స్వరఛాయను రప్పించి లయింపజేయుట లీనము. కంపింపజేయుట, లయింపజేయుట ఈరెండును ద్రుతకాలమునకు సరిపోవలయును.

5 ఆం దో లి త ము

లఘువేగము గల లయచేత దురితముగా గాని మధ్యముగా గాని, విలంబితముగా గాని స్వరమును కంపనము జేయుట ఆందోళితమను గమకమని చెప్పబడినది. ఈ గమకమునందు దురితముగా కంపింప జేసినను, దీనికి రెట్టింపు నిదానముగలదగు మధ్యలయతో కంపింపజేసినను లేక ఈ మధ్యలయకు రెట్టింపు నిదానము గల విళంబితలయతో కంపింపజేసినను లఘుకాలము వరకే చేయవలయును.

(i) దీనికి చిహ్నము ~~~~

(ii) వినియోగము.

ఒక స్వరమందే నాలుగు అక్షరముల కాలము (రెండు శైకండ్ల కాలము) వరకు కదలించి (కంపింపజేసి) ఆరోహణమందు దానికి సమీపమునగల స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుట, ఆందోళితము అనగా ఊగడము.

6. వ లి

అనేక విధములగు పకముల (వంకరల) తో కూడి, వేగముగా చేయబడిన స్వరకంపనమునకు వలియని చెప్పబడినది.

(i) దీనికి చిహ్నము ౧

(ii) వినియోగము.

ఒక స్వరమును నుడియించి పట్టి దానికి (ఆరోహణమందలి) మీది స్వరము యొక్క ఛాయను రప్పించుటకు వలియని పేరు.

7. త్రిభిన్నము.

మూడు సానములందును హెచ్చుస్వరములచేత దట్టముగా ఎడతెగక (అవిశాంతిగా) వ్యాపించునది త్రిభిన్నమని చెప్పబడినది.

(i) దీని చిహ్నము M

(ii) వినియోగము.

వీణయందు మంద్రపంచమ, సారణి తంత్రులయందు ఆడ్డముగా ఎడమచేతి వ్రేళ్లను పెట్టుకొని కుడిచేతితో మంద్రపడ్డ, మంద్రపంచమ, సారణి యను మూడు తంత్రులను జేర్చి మూడుసానములందును గల హెచ్చుస్వరములను దట్టముగా ఎడతెగక వ్యాపించుచు రంజకము కలుగునటుల వాయించుటకు త్రిభిన్నమనిపేరు.

ఇది తానమును వాయించునపుడు చాల అనుకూలముగా నుండును.

8. కురుళము

గ్రంధియు క్తమై కంఠమందు పుట్టబడిన కోమలమగు వళియే కురుళమని చెప్పబడినది.

గ్రంధి యనగా మూడి స్వరమును సుడియించి పట్టుట వళియను గమకమునందు చెప్పబడినది. కురుళము అనగా ముంగురులు ఆందువలన ముంగురులు చుట్టుకొనిన విధమున

స్వరమును సుడియించి కోమలముగా పట్టవలయుననియును, గాత్రగానమునందు యిది కంఠస్థానమునందు ఉత్పన్నమగు ననియును చెప్పబడినది. ఈ గమకమును నేడు ఒదిగింపు, ఒరయిక అని రెండువిధములుగ వినియోగించుకొనుచున్నారు.

1. ఒ ది గి ం పు

i దీనికి చిహ్నము X

ii వినియోగము.

ఇది నోటి పాటయందు జారుగమకమును బోలియుండును ఒక స్వరస్థానమునందుండి దానికి పైన (ఆ రోహణమున) గల సమీపస్వరమును గాని, లేక దానికి తరువాతను గల స్వరమును గాని పలికించుట 'ఒదిగింపు' అని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము :

రిషభస్వరమునందు గాంధారమును గాని లేక దానికి తరువాతను గల మధ్యమస్వరమును గాని వీణలో పలికించుట

2. ఒ ర యి క

i దీనికి చిహ్నము r

ii వినియోగము.

ఒక స్వరస్థానమునందుండి దానికి (అవరోహణమున గల) క్రింది స్వరములను దిగునపుడు ఒక్కొక్క స్వరమునకు

వెంటి, సమీపమున గల మీది (ఆరోహణమందలి) స్వరము యొక్క ఛాయ కనుపించగా దానిని రాచుకొని దిగుట ఒరయిక యని చెప్పబడినది.

ఈ దా హ రణ ము :-

స స ద ప = స రి. ని స. ధ ని. ప.

ముంగురులను నుదుటి మీదికి రాకుండునటుల ఏ విధముగా వ్రక్కకు ఒదిగించుకొనేదరో అదే విధమున స్వరములను ఒదిగించి పట్టుటకు ఒదిగింపు అని చెప్పబడెను. వీణ వాద్యమునందు దీని స్వరూపము బాగా వ్యక్తమగును.

9. ఆ హ త ము.

ముందున్నటువంటి హెచ్చు స్వరమును కొట్టి ఆ కొట్టుతో శీఘ్రముగా దిగువస్వరమును స్పృశించుటకు ఆహతమని పేరు. ఈ ఆహతము రవ, ఖండిపు అని రెండువిధములు.

1. ర వ

i దీనికి చిహ్నము $\wedge$

ii వినియోగము.

ఏదైన నొక స్వరమునుండి రాల్చుకొని ఆ రాలెడు స్వరచ్ఛాయతో క్రింది (అవరోహణ) స్వరమునకు వచ్చుటకు రవ యని పేరు.

ఉదాహరణము :-

ప మ అని దిగునపుడు

Δ
ప ప మ అని దిగుట

2. ఖం డిం పు

i దీనికి చిహ్నము ✓

ii వినియోగము

ఒక స్వరమునుండి దానికి సమీపమున (ఆరోహణమున) గల క్రింది స్వరమునకు గాని లేక వేరొక క్రింది స్వరమునకు గాని దిగునపుడు నడిమిని గల వృద్ధైన నొక స్వరమును ఖండించివిడిచి తోడనే దిగెడి స్వరమునకు ఖండింపబడిన స్వరము యొక్క ఛాయను గలుగజేయుటకు ఖండిపుయని పేరు.

ఉదాహరణము

మ. రి. అను స్వరములను అనుష్ఠించునపుడు మ. గ. రి అనియును, ప. రి. అను స్వరములను పగరి అనియును రానిచ్చుట.

10. ఉల్ల సితము

ఏ స్వరము తనకు ఉత్తరోత్తర క్రమమున గల స్వరముల నారోపించునో ఆది ఉల్లసితము. అనులోమ విలోమము చేత ఈ గమకము ఎక్కువారు దిగువారు అని రెండు విధములుగ వినియోగ మగుచున్నది.

1. ఎ క్కు జా రు

i దీనికి చిహ్నము ✓

ii వినియోగము

ఒక స్వరమునుండి దానికి (ఆరోహణమున) పై నగల ఏదైన నొక స్వరమునకు ఎక్కునపుడు నడుమను గల స్వరములను రాచుకొని వెళ్లుట ఎక్కుజారు అని చెప్పబడినది. పై విధమున నడుమనుగల స్వరముల ఛాయలు లోపల అణగి యుండునే గాని వ్యక్తముగా వినబడదు.

ఉదాహరణము

స. స్వరము నుండి ప. స్వరమునకు వెళ్లునపుడు నడుమ నుండు రి. గ. మ, స్వరములను లోపల నణగించుకొని వెళ్లుట, అనగా స. స్వరమునుండి ఆరోహణమందు గల ప. స్వరము వరకు మీదికి జారుట ఎక్కుజారు.

2. ది గు జా రు

i చిహ్నము \

ii వినియోగము

ఒక స్వరము నుండి దానికి దిగువ (అవరోహణమందు) నుండు ఏదైన నొక స్వరమునకు దిగునపుడు నడుమను గల స్వరములను జారినటుల రాచుకొని వెళ్లుట దిగుజారు అనబడును. ఈ విధమున నడుమనుగల స్వరముల ఛాయలు లోపల అణగి యుండునే గాని వ్యక్తముగా వినిపించవు.

ఉదాహరణము

ప. స్వరమునుండి దిగువ వడ్డమునకు దిగునపుడు మధ్యను గల మ.గ.రి. అను స్వరములను రాచుకొని (లోపల అణగించుకొని) దిగుట. పైనుండి నాదము అవరోహణ క్రమమున దిగునపుడు తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్నముగ క్రింది స్వరమునకు జారవలెను.

11. ప్లా వి త ము

ప్లుతమానముచేత కంపనము ప్లావితము. ప్లుతమాన మనగా మూడు లఘువుల కాలము.

i చిహ్నము ౩

ii వినియోగము

ఒక స్వరమందే పదిరెండక్షరముల (మూడు లఘువుల) కాలము వరకు కదలించి ఆరోహణమందు దానికి సమీపమున గల స్వరచ్ఛాయను రప్పించుట ప్లావితము. ప్లావితమనగా తేలుట. ఆ విధముగ స్వరమును అనుష్ఠించవలయునని అర్థము. మరియు ప్లుతమునుండి ఏర్పడినది గాన ప్లావిత మనబడినది.

ఏ తాళాంగమునకైనను ప్రత్యేకముగ జాతిని నిర్ణయించి చెప్పనిచోట చతురశ్రజాతిగా గ్రహించవలయునని సంగీత మార్తాండము తాళాధ్యాయమున నిరూపించబడినది. ఇచ్చట ప్లుతమునకు జాతిని చెప్పకపోవుటచేత చతురశ్ర జాతియని స్పష్టమైనది. చతురశ్రజాతి ప్లుతమునకు పదిరెండక్షర

మూల కాలము ప్రమాణము, ఆందువలన ఈ గమకమునకు 12 అక్షరముల కాలము ప్రమాణముగా చెప్పబడినది.

12. గుంభితము

మూలమున ఈ గమకము గుంభితమని చెప్పబడినది. వ్యాఖ్యానమునందు సింహభూపాలుడు హుంభితమని చెప్పెను.

హృదయస్థానమునుండి గంభీరముగ బయలుదేరిన హుంకారము గుంభితమని చెప్పబడినది.

i చిహ్నము $\square$

ii వినియోగము

ఈ గమకము జారు గమకమును బోలి యుండును. స్వరనాదము బయలుదేరునది మొదలు నిలుచువరకు 'హుం' అని తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్నముగ ఆరోహణక్రమమున నాదమును పెంచుకొని యేగుటయును, అటులనే అవరోహణ క్రమమున తిగ్గుచూ దిగుటయును గుంభితమని చెప్పబడినది.

13. ముద్రితము

ముఖమును (నోటిని) మూసికొని చేయబడిన స్వర కంపనము ముద్రితమని చెప్పబడినది.

i చిహ్నము O

ii వినియోగము

గానము చేయునపుడు నోటిని మూసుకొని స్వరమును కదలించవలెను. అనగా కంపింపజేయవలెను. ఈ గమకము గాత్రగానమునందు మాత్రమే వినియోగమగును.

14. నా మి త ము

స్వరములను నమనముగ కంపింప జేయుటకు నామితమని చెప్పబడినది.

నమనము అనగా సమ్రము. అనగా సూక్ష్మము.

i చిహ్నము —

ii వినియోగము

స్వరావయవమైన శ్రుతినాదమును తగ్గించి సూక్ష్మ ధ్వనితో కంపింపజేయుచు గానము చేయుటకు నామితమని పేరు.

నాదమును తగ్గించుట యనిన మంద్ర ధ్వనిని ఆవరోహణ క్రిమమున పలుకుట యని కొందరు అనవచ్చును. ఆ విధముగా నిర్ణయించిన గమకములయందు పు న రు క్తి దోషము కలుగును. గాన ఏ స్వరనాదమునందు నామిత గమకమును అనుష్ఠించవలెనో ఆ స్వరనాదము నందలి పుష్టిని తగ్గించి సూక్ష్మావస్థలో ననుష్ఠించవలెను.

15. మి త్ర త ము

పైన చెప్పబడిన గమకములు ఒకదానితో నొకటి మిశ్రమమగుట వలన మిత్రతమని చెప్పబడినది. ఆందు పై గమకములకు సంబంధించిన వానిలో

1. తిరిపాందోళితము	10. వళి గుంఫిత ముద్రితము
2. లీనకంపితము	11. నామితాందోళితవళి
3. కంపితాహతము	12. వళినామిత కంపితము
4. తిరిపస్ఫురితము	13. ఆందోళిత స్థావితము
5. లీనస్ఫురితము	14. ఉల్లాసిత నామితము
6. స్ఫురితాహతము	15. తిరిపాందోళితవళి
7. లీనకంపితలీనము	16. త్రిభిన్న కురుళము
8. త్రిభిన్న కురుళాహతము	17. త్రిభిన్న లీనస్ఫురితము
9. ప్లావితోల్లాసితవళి	18. ప్లావితాందోళితము

అనునవి ముఖ్యములు, లోగా వివరింపబడిన 14 విధములగు గమకములను చక్కగా అభ్యసించిన వారికి ఈ మిశ్ర గమకములు సులభ సాధ్యము లగును.

3. రాగ విభాగములు

1. జనక రాగములు, 2. జన్య రాగములు, 3. వకరాగములు, 4. భాషాంగ రాగములు, 5. మిశ్రరాగములు అని నేడు రాగములు అయిదు విధములుగ వ్యవహరింపబడుచున్నవి.

వివరములు

1. జనకరాగములు

కొన్ని రాగముల పుట్టుకకు మూలమైన సంపూర్ణ రాగము జనకరాగమని చెప్పబడినది. దీనిని మేళకర్త రాగమని కూడ యందురు. ఈ జనక రాగములకు ఆరోహణమందును అవరోహణమందును కూడ సప్తస్వరములు యుండును.

పూర్వమతమందు ఆరోహణమునగాని అవరోహణమున గాని లేక ఆరోహణావరోహణముల మొత్తము మీద గాని సప్తస్వరములు యుండినచో సంపూర్ణరాగములని చెప్పబడినవి, అట్టివానిలో కొన్ని మేళకర్తలుగ కూడ చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణములు

నేటి జనక మేళములు స రి గ మ ప ధ ని స

స ని ధ ప మ గ రి స.

పూర్వపుమతము

1. ఆరోహణమందు మాత్రమే { స రి గ మ ప ధ ని స =
 సప్తస్వరములుగలది. సావీర { ఆరోహణము.
 మను 47 జనకరాగము { స ని ధ మ గ రి స =
 (అసలు యిది సంపూర్ణపాడవము) { అవరోహణము.

2. అవరోహణమందు మాత్రమే { స రి మ ప ధ స =
 సప్తస్వరములుగలది సాగంధిని { ఆరోహణము
 యను 37వ జనకరాగము. { స ని ధ ప మ గ రి స =
 (ఇది జౌడువ సంపూర్ణము) { అవరోహణము

3. అరోహణావరోహణములలో { స రి మ ప, ప స సా =
 ప్రత్యేకముగ దేనియందును { ఆరోహణము.
 కూడ సప్తస్వరములు లేనిది {
 రూపవతి యను 12 వ మేళ { స ని ధ ని ప మ గ స =
 రాగము. { అవరోహణము.

(ఇది జౌడువ పాడవము, వక్రము కూడాను)

పూర్వము మేళకర్తరాగములలో కూడ వక్రములు
 గలవనియును, అని సంపూర్ణముగానే యుండ నక్కర లేదని
 యును పై ఉదాహరణవలన విశదమగుచున్నది.

2. జన్య రాగములు

జనకరాగమునుండి పుట్టిన రాగములు జన్య రాగము
 లనబడుచున్నవి. ఈ జన్యరాగములు

1. సంపూర్ణ పాడవములు	5. ఔడువ సంపూర్ణములు
2. పాడవ సంపూర్ణములు	6. పాడవ ఔడువములు
3. పాడవ పాడవములు	7. ఔడువ పాడవములు
4. సంపూర్ణ ఔడువములు	8. ఔడువ ఔడువములు.
- అని ఎనిమిది విధములుగా నున్నవి.

వి వ ర ము లు

1. సంపూర్ణ పాడవములు

ఆరోహణమందు ఏడు స్వరములును, అవరోహణమందు ఆరు స్వరములును గలవి సంపూర్ణపాడవరాగములు.
ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి మేళ	}	స రి గ మ ప ధ ని స =
కర్త జన్యము జీవరంజని		ఆరోహణము.
యను రాగము		స ధ ప మ గ రి స =
		అవరోహణము.

2 పాడవ సంపూర్ణములు

అరోహణమందు ఆరుస్వరములును, అవరోహణమందు ఏడు స్వరములును గలవి పాడవ సంపూర్ణ రాగములు.
ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి యను	}	స రి మ ప ధ ని స =
మేళకర్త జన్యము		ఆరోహణము.
రిషభాంగి యను రాగము.		స ని ధ ప మ గ రి స =
		అవరోహణము.

3. పాడవ పాడవములు

ఆరోహణమందును, అవరోహణమందునుకూడ ఆరు స్వరములు గలవి పాడవ పాడవ రాగములుగా చెప్పబడినవి ఉదాహరణము.

1వది యగు కనకాంగి యను	{	స రి గ మ ప ధ స =
మేళకర్త జన్యము		ఆరోహణము.
వాగీశ్వరి యను రాగము.	{	స ధ ప మ గ రి స =
		అవరోహణము.

4 సంపూర్ణ ఔడుపములు

అరోహణమందు ఏడు స్వరములును అవరోహణమందు అయిదు స్వరములును గలవి సంపూర్ణ ఔడుప రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

24వది యగు వరుణప్రియ యను	{	స రి గ మ ప ధ ని స =
మేళకర్త జన్యము		ఆరోహణము.
భానుదీపక మను రాగము.	{	స ని ప మ రి స =
		అవరోహణము.

5. ఔడుప సంపూర్ణములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణమందు ఏడు స్వరములును గలవి ఔడుప సంపూర్ణ రాగములని చెప్పబడినవి.

24వది యగు వరుణప్రియ యను మేళకర్త జన్యము	}	స రి గ మ ప స = ఆరోహణము.
వీరవసంతమను రాగము.		స ని ధ ప మ గ రి స = అవరోహణము.

6. షాడవ ఔడువములు

ఆరోహణమందు ఆరు స్వరములును, అవరోహణ మందు ఆయిదు స్వరములునుగలవి షాడవ ఔడువ రాగము లని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

4వది యగు వనస్పతి యను మేళకర్త జన్యము	}	స రి మ ప ధ ని స = ఆరోహణము.
రసావళి లేక రసాళి యను రాగము.		స ధ ప మ రి స = అవరోహణము.

7. ఔడువ షాడవములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణ మందు ఆరు స్వరములును గలవి ఔడువ షాడవ రాగము లని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి యను మేళకర్త జన్యము (శ్రీమణి యను రాగము.	}	స రి గ ప ధ స = ఆరోహణము
		స ని ధ ప గ రి స = అవరోహణము.

8. జౌడువ జౌడువములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణమందు అయిదు స్వరములును గలవి జౌడువ జౌడువ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

2రివది యగు హరికాంభోజి యను	}	స రి గ ప ధ స =
మేళకర్త జన్యము		ఆరోహణము.
మోహన యను రాగము.		స ధ ప గ రి స =
		అవరోహణము.

3. వ క్ర రా గ ము లు

రాగమున ఆరోహణమందు గాని, అవరోహణమందు గాని లేక రెంటియందుగాని సరిగాది స్వరములు వరుస క్రమమున లేక వ్యత్యస్తముగా నుండినవి వక్ర రాగములని చెప్పబడినవి. అందు ఆరోహణావరోహణ క్రిమముకూడ వచ్చును. ఈ రాగములలో పూర్ణములు, పాడవములు, జౌడవములు కూడ యుండును.

ఉదాహరణము

1. 1వది యగు కనకాంగి మేళకర్త జన్యము కనకాంబరియను రాగము, ఆరోహణావరోహణములందు సంపూర్ణము, వక్రము కూడాను,

స రి గ మ ప ధ ని స = ఆరోహణము.

స ని ధ ప మ గ రి గ రి స = అవరోహణము.

2. పాడవ సంపూర్ణము అవరోహణమందు వక్రము 15వది యగు మాయామాళవగౌళ మేళకర్త జన్యము, లలిత పంచమము అను రాగము.

స రి గ మ ధ ని స = ఆరోహణము.

స ని ధ మ ప మ గ రి స = అవరోహణము.

3. జౌడవసంపూర్ణము, ఆరోహణావరోహణములందు వక్రము, 11వది యగు శోకిలప్రియ మేళకర్త జన్యము శుద్ధ లలిత మను రాగము.

స ప మ ధ ని స = ఆరోహణము.

స ని స ధ ప మ గ రి స = అవరోహణము.

జనక రాగములలో వక్రములుండవు. జనకరాగము వక్రమయిన యడల అది జన్యరాగముక్రిందికి వచ్చును. గాన వక్రరాగము లన్నియు జన్యరాగములే యగుచున్నవి. ఆరోహణావరోహణములందు సంపూర్ణములైనను వక్రమగుట చేత అట్టిరాగములుకూడ జన్యములుగానే పరిగణింపబడు చున్నవి.

4. భాషాంగరాగములు

అన్యరాగ స్వరమును పొందినవి భాషాంగరాగములని చెప్పబడినవి. జనకరాగములందు భాషాంగము లుండవు. జనకరాగము భాషాంగమయ్యేనేని అది జన్యరాగము క్రిందికి వచ్చును. గనుక భాషాంగరాగములన్నియు జన్యరాగములే యగుచున్నవి. ఆరోహణావరోహణములయందు సంపూర్ణ స్వరములుగల రాగమైనను భాషాంగమైనచో అది జన్య రాగముగానే పరిగణింపబడుచున్నది.

ఉదాహరణములు

1. బిలహరి రాగము

ఇది 29 మేళక ర్తయైన ధీరశంకరాభరణ జన్యము.

ఇందు కైశికినిపాదము అన్యస్వరము. ప్రయోగ స్వరములు రాగలక్షణమునందు చెప్పబడుచున్నవి.

2. ఆనందభైరవి రాగము.

ఇది సతభైరవి జన్యము. ఇందు అంతరగాంధారము అన్యస్వరము. ప్రయోగస్వరములు రాగలక్షణమునందు చెప్పబడుచున్నవి. ఇదేవిధమున రాగలక్షణములందు మిగిలిన వానిని తెలియదగును. రాగలక్షణములందు భాషాంగ రాగములు జన్యరాగములుగానే చెప్పబడుచున్నవి.

5. మిశ్ర రాగములు

రాగములను మిశ్రమముచేసి గానముచేయుట మిశ్రమమని చెప్పబడినది. రెండు రాగములను మిశ్రమము చేయుట వలన ఏర్పడినదానికి మిశ్రమరాగమని చెప్పుచున్నారు.

ఉదాహరణము

1. చారుకేశి రాగము

ఇది 26వ మేళకర్త రాగము.

దీనిలో పూర్వాంగ స్వరములు (సరిగను) శంకరాభరణ రాగముయొక్క లక్షణమును ఉత్తరాంగ స్వరములు తోడి రాగలక్షణమును కలిగియున్నవి.

2. గౌరీమనోహరి రాగము

అది 23వ మేళకర్త రాగము.

ఈ రాగమందు పూర్వాంగ స్వరములు (సరిగను) భైరవి రాగము యొక్క లక్షణమును, ఉత్తరాంగ స్వరములు శంకరాభరణ రాగముయొక్క లక్షణమును కలిగియున్నవి.

పూర్వపు రాగవిభాగము

పూర్వము రాగవిభాగమునందు (1) రాగాంగము (2.) భాషాంగము. (3) క్రియాంగము. (4) ఉపాంగము (5) దేశాంగము. అని అయిదు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఇవి అన్నియు దేశీయరాగములుగనే చెప్పబడినవి.

వివరములు

(1) రాగాంగము

పూర్వము గామరాగము యొక్క ఛాయగల దేశీయరాగము రాగాంగరాగమని చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము ఈ పేరును జనకరాగమునకు వినియోగించుకొనుచున్నారు.

(2) భాషాంగము.

పూర్వము భాషయను రాగము యొక్క ఛాయగల దేశీయరాగమునకు భాషాంగమని చెప్పబడినది. నేడు మాత్రము అన్యస్వరము గల రాగము భాషాంగరాగముగా వ్యవహరించుచున్నారు.

(3) క్రియాంగము

చింత, ఉత్సాహము, కరుణ మున్నగు క్రియలను కలిగించునట్టి దేశీయ రాగము క్రియాంగమని పూర్వము చెప్పబడినది. రాగస్వరములు వక్రముగా (క్రమముతప్పి) గలవి క్రియాంగములని నేడుకొందరు వ్యవహరించుకొనుచున్నారు. కొందరు నేడు క్రియాంగములే లేవని వ్రాయుచున్నారు.

(4) ఉపాంగము

ఉపరాగ ఛాయగలది ఉపాంగము అనియును అంగ ఛాయానుకారిత్యము గలది ఉపాంగమనియును పూర్వము చెప్పబడినది. నేడు మాత్రము మేళకర్త రాగము వలన పుట్టిన పాడవాది జన్యరాగములు ఉపాంగములని వ్యవహరించు చున్నారు,

(5) దేశాంగము.

రేండేసిరాగములు కలుపుట వలన పుట్టిన దేశీయ రాగము దేశాంగమని పూర్వము చెప్పబడినది. దీనిని నేకు మిశ్రమమని వాడుకొనుచున్నారు. మిశ్రమరాగ పద్ధతి లోగా వివరించబడినది.

. తాళవిషయము

ఈ సకరణమునందు (1) లయ, (2) మార్గము, (3) క్రియ, (4) చాపుతాళము అను విషయములను గురించి చెప్పబడుచున్నవి.

(1) లయ

క్రియాసంతర విశ్రాంతికాలమునకు లయ అని పేరు. అనగా తాళము వేయునపుడు ఒక హస్తక్రియను వేసిక పిమ్మట తిరిగి ఆ హస్తక్రియను వేయలోగా నుండు కాలము. ఈ విధముగ రెండు హస్తక్రియల మధ్యనుండు కాలమునకే క్రియాసంతర విశ్రాంతికాలమని పేరు.

దుర్జితలయ, మధ్యలయ, విశంజితలయ అని యీ
లయలు మూడు విధములుగా చెప్పబడివి.

వి వ ర ము

(1) ద్రు త ల య

గీతము నడచు కాలమునకు రెట్టింపు వేగముగా తాళ
మును వేసిన అది ద్రుతలయ యని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

పాట క్రియకు నాలుగునాలుగు అక్షరముల కాలము
వంతున నడుచుచుండగా తాళమునందు ఒక్కొక్క హస్త
క్రియను రెండు రెండు అక్షరముల కాలమువంతున నిలుపుచు
తాళమును వేయుట.

(2) మ ధ్య ల య

తాళగీతములు (అనగా పాట, తాళము) ఒక కాలము
నందే నడచునట్టి కాలము మధ్యలయ కాలమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

పాట (గీతము) క్రియకు నాలుగు నాలుగు అక్షరముల
కాలము వంతున నడచుచుండగా తాళమందలి క్రియలను
కూడ నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున నిలు
పుచు తాళమును వేసిన అది మధ్యలయ యనబడినది అనగా
తాళగీతములు సమముగా నడచునట్టి కాలమని తాత్పర్యము.

(3) వి శం బి త ల య

మధ్యలయ కాలమునకు రెట్టింపు నిదానముగా తాళము మాత్రమే నడచిన అది విశంబితలయ యని చెప్పబడినది. అనగా గీతము నడచుకాలమునకు రెట్టింపు నిదానముగా తాళము నడచుట యని తాత్పర్యము.

ఉదాహరణము

క్రియకు నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున గీతము నడచుచుండగా తాళమందలి క్రియలను ఒక్కొక్క దానిని ఎనిమిది అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేయుటకు విశంబితలయ యని చెప్పబడినది.

2. మార్గము

తాళము నడచునట్టి కాలప్రమాణమునకు మార్గమని పేరు. తాళమును వేయునపుడు ఒక్కొక్క హస్తక్రియను ఎంతకాలము వరకు నిలిపి యుంచవలయునో అట్టి కాలభేదములు ఈ మార్గలక్షణము వలన విశేషము కాగలవు.

(1) అతిచిత్రతమము, (2) చిత్రతమము, (3) చిత్రతరము, (4) చిత్రము, (5) వార్తికము, (6) దక్షిణము అని మార్గములు ఆరు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఈ ఆరును

చతురశ్ర మార్గములు. ఇవిగాక త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంక్లిరములను మార్గములు కూడ కలవు.

వివరములు

(1) అతిచిత్రతమ మార్గము

తాళమును వేయునపుడు ఒక్కొక్క హస్తక్రియను ఒక అక్షర (అర శైకండు) కాలమువంతున నిలుపుట అతిచిత్ర తమమార్గమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట(ఆది)తాళమునందు గల 8 హస్త క్రియలను ఎనిమిది అక్షరముల కాలములలో నిలుపుట.

	లఘువు				ద్యుతము		ద్యుతము	
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	త	క	త	క	త	క	త	క

ఇందు ఒక్కొక్క అక్షరమును అర శైకండు కాలములో ఉచ్చరించవలెను.

(2) చిత్రతమ మార్గము

ఈ మార్గమున తాళమునందలి హస్తక్రియలు ఒక్కొక్కటి రెండేసి అక్షరముల కాలము వంతున నిలుచును.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట (అది) తాళము

	లఘువు				ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	తక	తక	తక	తక	తక	తక	తక	తక

3. చిత్రతర మార్గము

తాళమునందలి ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 4 అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది చిత్రతరమార్గ మనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

	లఘువు				ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	తక	తక	తక	తక	తక	తక	తక	తక

(4) చిత్ర మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 8 అక్షరముల కాలము వంతుననడుపుచు తాళమును వేసిన అది చిత్రమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

	లఘువు			
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4
అక్షరము =	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక

ద్యుతము		ద్యుతము	
హస్తక్రియలు = 5	6	7	8
అక్షరము = తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక

(5) వార్తికమార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 16 అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది వార్తిక మార్గ మనబడును.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

అఘపు			
హస్తక్రియలు = 1	2	3	4
అక్షరములు = తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక
ద్యుతము		ద్యుతము	
హస్తక్రియలు = 5	6	7	8
అక్షరములు = తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక

(6) దక్షిణ మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 32 ఆక్షరముల కాలమువరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది దక్షిణమార్గమనబడును.

ఇంతవరకు చెప్పబడిన ఆరుమార్గములును చతురశ్ర మార్గములై యున్నవి. ఈ మార్గములందు మార్గకాలము ననుసరించి మాత్రాకాలమును రెట్టించుటకు గాని లేక నిశ్చేషముగా అర్థించుటకు గాని అవకాశము గలదు. చతురశ్ర యనగా నాలుగు అవి అర్థము. ఈ మార్గాక్షరములను నాలుగు చేత భాగించిన ఏ అంశకైనను నిశ్చేషముగా సరి పోవును. ఈ ఆరు మార్గములును ఒకదానికొకటి క్రమముగా ద్విగుణద్విగుణ న్యాయములో నున్నవి. ఇందలి మార్గాక్షరములు సరిసంఖ్యలలో నున్నవి.

ఇకను బేసి అక్షరములుగల త్రిశ్రాది మార్గములు చెప్పబడుచున్నవి.

(7) త్రిశ్ర మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను మూడు అక్షరముల కాలము వరకునిలుపుచు తాళమును వేసిన అది త్రిశ్రమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు =	1	2	3	4
				
అక్షరములు =	తకిట	తకిట	తకిట	తకిట

(8) మిశ్ర మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 7 అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది మిశ్రమార్గమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు = 1   2   3   4

అక్షరములు తకిటతకతక తకిటతకతక తకిటతకతక తకిటతకతక

(9) ఖండ మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను అయిదు అక్షరములకాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది ఖండమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు = 1   2   3   4

అక్షరములు = తకతకిట తకతకిట తకతకిట తకతకిట

(10) సంకీర్ణ మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను తొమ్మిది అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది సంకీర్ణమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘుపు

హస్తక్రియలు =

1

2

అక్షరములు =

తకతకిటతకతక

తకతకిటతకతక

హస్తక్రియలు =

3

4

అక్షరములు =

తకతకిటతకతక

తకతకిటతకతక

ఇంతవరకు వివరింపబడిన పదిమార్గములలోను ప్రతి మార్గమునకును మొదటి కాలము, రెండవకాలము, మూడవ కాలము అను మూడు కాలములు గలవు. ఆయా మార్గములకు చెప్పబడిన మార్గకాలములలోనే గీతము రెట్టింపు రెట్టింపు వేగముగా మూడు కాలములుగ వినియోగమగును.

తాళమందు ఏక కాలమున రెండు మార్గములలో గీతమును నడుపకూడదు. మిగతా వివరములు సంగీత మార్తాండము తాళధ్యాయమునందు విపులముగా చర్చించబడినవి.

3. క్రియ

తాళము కొరకు రెండు హస్తముల చేతను చేయబడు సంయోగవియోగముల యొక్క సంజ్ఞలు క్రియలనబడినవి. హస్తముల వలన ఏర్పడుటచేతను యివి హస్తక్రియలనబడినవి.

ఇవి శబ్దక్రియలనియును, నిశ్శబ్దక్రియలనియును రెండు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఇందు ధ్వనియగునవి శబ్దక్రియలు, ధ్వనిలేనివి నిశ్శబ్దక్రియలు.

నేడు వాడుకలో గల ధ్రువాది సప్తతాళముల-లోను ఘాత యను శబ్దక్రియ ఒకటే కలదు. ఈ ఘాతకు ధ్రువకమని పేరు. మిగతా వేల్లను ఎంచుట చేతిని ముందునకు వినరుట అనునవి ఒకప్పుడు నిశ్శబ్దక్రియలు. వేల్లను ఎంచునట్టి క్రియలు ఒకప్పుడు ధ్రువకక్రియయందలికాలమునకే సంబంధించి యుండెను. చేతినిముందునకు వినరునట్టి క్రియకు వినర్జిత యనిపేరు. నేడు దీనిని 'ఉసి' అని యనుచున్నారు. ఇతర ములగు క్రియల విషయమై రాజోవు భాగములందు నివరింపబడును.

4. చాపుతాళములు

సాధారణముగా మిశ్రిగతిని చాపుతాళమనుచున్నారు కాని చతురశ్రాది జాతులన్నియు కూడ గతులలో ప్రత్యేక తాళములుగ వినియోగమగుట కలదు.

జాతిగా హస్తక్రియలతో తాళమును వేయుటకు వీలు కలుగనంతటి వేగముగా గీతము నడచునపుడు, ఆందులకు గతితాళములు వినియోగ మగుచున్నవి. గతితాళములలో ప్రతిదానికిని ఆదియందు ఒకటే ఘాతను (దెబ్బను) వేయవలెను. ఆటలవేయునపుడు తాళమును నిలుపుట కష్టమని కొన్ని గతులకు రెండుమూడు ఘాతలను కూడ వేయుచున్నారు. చాపుతాళములందలి అక్షరకాలములు చతుర్భాగకాలములోను, కళాకాలములోను వినియోగమగును. చతుర్భాగకాలమునకు మించిన విశంభితకాలముగల దానిని హస్తక్రియతో జాతితాళముగా వేయుటకు వీలుకలుగును. చతుర్భాగకాలమనగా పాపు శైకండుకాలము, దీనిలో సగము కాలమునకు కళాకాలమని పేరు. ఈ చాపుతాళములు చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములని అయిదు విధములు.

వివరములు

(1) చతురశ్ర చాపుతాళము.

నాలుగు (అక్షరముల) చతుర్భాగాక్షరముల కాలమునగాని లేక నాలుగు కళాకాలాక్షరముల కాలమున గాని ఒక్కొక్క ఘాతను వేయగా గీతమునడచిన అది మిశ్రచాపు తాళమనబడినది.

ఉదాహరణము

I
త క త క

మీదను గీటుకల అక్షరము ఘాతకు స్థానము. ఇందలి అక్షరకాలములు విశంబకాలమున వినియోగమైన చతురశ్ర జాతి ఏకతాళమగును.

(2) త్రిశ్ర చాపుతాళము

ఘాతకు మూడు చతుర్భాగ లేక కళాకాలాక్షరముల కాలము వంతున ఘాతలతోనే ప్రత్యేక తాళముగ వినియోగమైన అది త్రిశ్రచాపు తాళమనబడినది. దీనికి జుళ్ళతాళ మను పేరు కూడ కలదు.

ఉదాహరణము.

I
త క ట

ఇందలి అక్షరకాలములు విశంబముగా వినియోగమైన త్రిశ్రజాతి ఏక తాళమగును.

(3) మిశ్ర చాపుతాళము.

ఘాతకు 7. చతుర్భాగ లేక కళా కాలాక్షరముల కాలము వంతున ఘాతలతో తాళమును వేయుటకు మిశ్ర చాపు అని పేరు. దీనిని నేడు రెండు ఘాతలతో వినియోగించుచున్నారు.

ఉదాహరణము:-

I I
త క ట త క త క

ఇందు త్రిశ్ర-చతురశ్ర అను రెండు గతులు కలసి యున్నవి. దీనిని ఆట తాళ మనికూడ వ్యవహరింతురు. ఇందలి అక్షర కాలములు విశంబములైన త్రిశ్రజాతి త్రిపుట తాళమగును.

(4) ఖండ చాపుతాళము

పైవిధముగా ఘాతకు అయిదేసి అక్షరముల వంతున నడచుటకు ఖండ చాపుతాళమని పేరు, నేను దీనిని రెండు ఘాతలలో వేయుచున్నాను.

ఉదాహరణము.

^I త ^I క త కి ట

ఇందలి అక్షరకాలములు విశంబములైన యిది. త్రిశ్ర జాతి రూపక తాళమునకు సమానమగును. ఈ ఖండచాపు తాళమునకు కురుజంపెయను వాడుక కూడగలదు

(5) సంకీర్ణ చాపుతాళము

ఘాతకు 9 అక్షరముల వంతున లోగా వివరించిన కాలములలో తాళము నడచిన సంకీర్ణచాపుయనబడినది. దీనిని మూడు ఘాతలలో వినియోగించుకొనుచున్నారు.

ఉదాహరణము.

^I త ^I క ^I త కి ట ^I త క త క

దీనిని విశంబకాలములో మధ్యఘాత లేకుండా వేసిన ఖండజాతి త్రిపుటతాళమగును

పై చాపుతాళములన్నియు విశంబకాలమున ఒక ఘాతతో వినియోగమైన అన్నియు ఆయా జాతుల ఏక తాళములగును.

5. దేశాది తాతము

దేశాది యనినను మధ్యాది యనినను ఒకటేను. ఇందు వరుసగా మూడు ఘాతములును ఒక ఉసిన్నీ గలవు. ఈ క్రియలకు రెండు అను ద్రుతములను ఒక ద్రుతమును వరుసగా వేసిన సరిపోవును. చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము ఈ రూపముగా వేయబడుటచే దేశాది యనబడినది.

ఉదాహరణము—

తాళాంగములు.

U U O

5. రా గ ల క్ష జ ము లు

ఈ ప్రకరణమున

(1) సావేరి	✓(9) బిలహరి
(2) చక్రవాకము	(10) జగన్మోహిని
✓(3) ఆనందభైరవి	(11) పూరి కల్యాణి
(4) రీతిగాళ	(12) మణ్మథిని
(5) ఖరహరప్రియ	(13) కానడ
✓(6) కేదారగాళ	(14) చారుకేశి
(7) హరికాంభోజి	(15) జగ్మూటి
(8) హంసధ్వని	

అను 15 రాగములకు లక్షణములు వివరింపబడుచున్నవి.

(1) సావేరి రాగలక్షణము

15వ మేళక రయగు మాయామాళవగౌళరాగ
జన్యము, 3వ అగ్నిచక్రము ఔడున సంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గాంధారనిషాదములు వర్జ్యములు.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

అంతరగాంధారము, కాకలినిషాదము, ఇతర స్వరములు
శుద్ధములు.

గ్రహ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము. ధైవతము న్యాస స్వరము.
రిషభ, మధ్యమ, ధైవతములు జీవస్వరములు. ఎల్లపుడును
గానము చేయదగును.

సంవా దు లు

ఇందు స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును,
ఆరోహణమందు మాత్రము గ. ని. స్వరములును పరస్పరము
సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వ ర ము లు

సరిమపధస - సరిమప - రిమప - గరిమప - సనిధప

నిధమగరిస - మగరిస - మాగారి స - పమగరి - సనిసనిధా
(ఇందు రెండవ ని. అల్పప్రయోగము).

ఇందు గాంధార నిషాదములు కొన్ని ప్రయోగము లందు నేటి అంతర, కాకలి స్వరముల కంటెను కొంచెము తగ్గియుండును. ఇవి పూర్వపు కాకల్యంతరస్వరము లగు చున్నవి.

ఈ రాగమున శుద్ధములగు రిషభ ధైవతములు ఒక శ్రుతి తక్కువగా పలుకును.

2. చక్రవాక రాగ లక్షణము

16వ మేళకర్తరాగము   31వ అగ్నిచక్రము

సంపూర్ణము

జనకరాగము.

స్వరములు .

ఆరోహణము : సా రి గ మ ప ధ ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి సా

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. రి. మ. ప. ధ. ని. స్వరములు జీవన్యాసములు, ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

ఇందు స. మ. ప. స్వరములు పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగస్వరములు

సా మ గ మ ప - మ గ మ ని ధ ని - సా మ మ గ మ.

3. ఆనందభైరవి రాగలక్షణము

20. మేళకర్తయగు నతభైరవి రాగ జన్యము.

4వ వేదచక్రము-సంపూర్ణము. ఆరోహణమందు వక్రము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ప ధ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషధము, సాధారణ గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్య స్వరములు

అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాళి నిషాదము అన్యస్వరములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గ. మ. ప. ని స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

చతుశ్రుతి ధైవత ప్రయోగములు

పధనిప - సనిధని - సానిధపా - సానిధనిపా - సనిధప-

పధనిధప - సనిధనిసా.

శుద్ధ ధైవత ప్రయోగములు

పథపమ - మధపమ - సనిధమా

అంతర గాంధార ప్రయోగములు

మగమ - మగరిగ

కాకలి నిషాద ప్రయోగములు

సనిస - రిస నిని సా

4. రీతి గౌతరాగ లక్షణము

20. మేళక ర్తయగు నతభైరవి రాగజన్యము.

4వ వేదచక్రము. సంపూర్ణము. ఆరోహణావరోహణము లందు పకము. ఘనరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ని ధ మ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ మ ప ధ ప మ గ రి స

నేడు కొందరు ఆరోహణమున పంచమ స్వరమును వర్జ్యము చేసి గానము చేయుచున్నారు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషధము, సాధారణ గాంధారిము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహన్యాసములు. గ. ని. మ. లు జీవ స్వరములు, సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పథపమగరిస - నిధమపనిస - నిసగరిస -
నిగరిసనిధమా - సనిపానిసా

...

5. ఖరహరప్రియ రాగలక్షణము

22వ మేళకర్తరాగము.

4వ వేదచక్రము

సంపూర్ణము.

జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిపాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహన్యాసములు, గ. ని. జీవస్వరములు ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప స్వరములును: రి. ధ స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

రిగరిస - పధనిప - రిగమగారి - మగారిస - సీధపమ
గారిస - ససీధపమా - పధనిధపమగారిస.

6. కేదారగౌళరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజిరాగజన్యము 5వ బాణచక్రము. బొడువ సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి మ ప ని స

అవరోహణము: స సి ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గ. ధ స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

రిషభము గ్రహన్యాసములు. రి. ని. ప. స్వరములు జీవ స్వరములు. సాయంకాలమున. గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ.

స్వరములును, అవరోహణమందు ని. గ లును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

మగరీ - రిమపనిధప - పసానిధప - మనీధప -
మపధపామగరీ - గరిసా ని ధ పా సీ సా.
. . . . .

7. హరికాంభోజిరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తరాగము   5వ బాణచక్రము.

సంపూర్ణము

జనకరాగము

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గా మ ప ధ సీ స

అవరోహణము : స సీ ధ ప మ గా రి స

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహవ్యాసాదులు

షడ్జము గృహస్వరము. గ. ధ. స్వరములు న్యూనములు. ని. మ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ ము లు

ధ ని స నీ ధ వ - ప ధ ని ధ వ మ గ మా -

మ ప ధ ని స - స రి గ మ గ రి స

స నీ ధ వ మ గ రి సా.

౩. హంసద్వనిరాగ అక్షణము

29వ మేళక ర్తయగు ధీర శంకరాభరణ రాగజన్యము
5వ బాణచక్రము. ఔడువఁజెడువము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ ప నీ స

అవరోహణము : స ని ప గా రి స

మ, ధ, స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, కాకలి
నిసాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

గాంధారము గ్రహస్వరము. స, ప, స్వరములు న్యూన
ములు, గ, ని, లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము
చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని.
స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

రిగపాగరి - గవనీ - నిసరిసనిపా - పనిసనిపా -
గవనిపాగరి - పగారిసా.

9. బిలిహరిరాగ అక్షరము

29వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరాభరణ రాగజన్యము.
5వ బాణచక్రము. ఔడువ సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు మ. ని. స్వరములు వర్జ్యములు,

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రివభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి
ధైవతిము, కాకలి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అస్యస్వరము

కై శికి నిషాదము అస్యస్వరము.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. పంచమము న్యాసస్వరము.
రి. ధ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును అవరోహణమందు మాత్రము స. ప. మ. స్వరములును, పరస్పరము సంవాదులు. అన్యస్వర ప్రయోగములందు గ. ని. స్వరములకు సంవాదిత్వము లేదు.

ప్రయోగములు

మగరిగపా - గపసనిధపా - గపమగరిస - సనిధాసా

నినిధా - రిసనిధా - గరిసనిధా - సనిధపా.

కైశికి నిషాద ప్రయోగములు

పధని పధపా - పధనిధ పమగరి.

10. జగన్మోహినిరాగ లక్షణము

15వ మేళకర్తయగు మాయామాళవగౌళరాగ జన్యము. రివ అగ్నిచక్రము. ఔడువ పాడవము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స గ మ ప ని స

అవరోహణము : స ని ప మ గా రి స

ఆరోహణమందు రి. ధ. స్వరములును, అవరోహణమందు ధ. స్వరమును వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, కాకలి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గాంధారము న్యాసస్వరము.
గ. ని. లు జీవ స్వరములు.

సంవాదులు

స. మ' ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పర
స్వరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పనిసనిపమగా - గమపని పమగా - గమపసీస -

నిసగామ గరిస - సని పమగా - గమ పని తమ గరిస-

నిపమగరిస - సనిపసని పమగరిస - గతమగా -

గమపని పసాని పమగా - సమా-గతా-మనీ-పసా.

11. పూరికల్యాణిరాగ లక్షణము

5వ మేళకర్తయగు గమసశ్రమరాగ జన్యము.
9వ బ్రహ్మచక్రము. సంపూర్ణము. ఆరోహణమందు వక్రము.
స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, ప్రతి మధ్యమము, చతుశ్రితి
ధైవతము, కాళి నిపాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము, ధైవతము న్యాయస్వరము
రి. మ. ధ. ని. లు జీవస్వరములు. సాయంకాలమున గానము
చేయదగును.

సంవాదులు

స. వ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము
సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పథనిధావ - ధవసాస - పథపసీధవమ - ధవమగా -
నిధవమగా - సగరి గా మ గారిస - ధవసీధవమ - గమపగారిసా.

ఈ రాగమున మధ్యమము ప్రతి మధ్యమమునకంటెను
ఒక శ్రుతి హెచ్చుగా పలుకును.

12. షణ్మఖిప్రియరాగ లక్షణము

56వ మేళకర్తరాగము. 10వ దిశిచక్రము. సంపూ
ర్ణము. జనకమేళము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, ప్రితి

మధ్యమము, కై శికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.
ప్రతి మధ్యమము పంచమస్వర సంబంధముగా పలుకును.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము, ప. మ. రి. లు న్యూన స్వర
ములు, రి. గ. మ. నీ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లప్పుడును
గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని.
స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

ధనిస[•]నీధపమ - ధనిస[•]రిగా[•]రిస[•]నీధప - మపధనిస[•] -
రిగమాగరిస - నీధపమగారిసా.

13. కానడరాగ లక్షణము

22వ మేళక ర్తయగు ఖరహరప్రియరాగ జన్యము.
4వ వేదచక్రము. సంపూర్ణము - వక్రరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప మ ధా ని సా

అవరోహణము : సా ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతు

శ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గాంధారధైవత స్వరములు. జీవన్యాసములు.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

సనిపమపగా - సధనిపగా - ధపగా - పగా - మరీ - రిగమపధనిప - గామరిసా.

14. చారుకేశిరాగ లక్షణము

26వ మేళకర్తరాగము. 5వ బాణచక్రము.

సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము, గ. ని. స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లస్వరమును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప స్వరములును, రి. ప స్వరములును పరస్వరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

గమపథవమగా - ధనిసనీధప - సరిగమగరిసా -

నిధనిసా - నిధపామగా - గమగరిసా.

15. జంఝునాటిరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజిరాగజన్యము. 5వ బాణచక్రము. సంపూర్ణము - నిషాదాంత్యరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : ధ స రి గ మ ప ధ ని

అవరోహణము : ధ ప మ గ రి స ని ధ ప ధ స

ఆరోహణమందు మంద్ర నిషాద వర్జ్యము.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్య స్వరము

సాధారణ గాంధారము,

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. రి. గ. స్వరములు న్యాసములు.
మ. ధ లు జీవస్వరములు.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప స్వరములును, రి. ధ.
స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

మధనిధపా - మధపమగా - గవమపమగా -
గమగరిసా - నిధపా - ధసా.

. . . . .

సాధారణ గాంధార ప్రయోగము

రిగరి - గరిరి స.

6. సంగీతరచనలు

(1) సంచారిగీతము

(3) పరము

(2) తానవర్ణము

(4) పదవర్ణము

(1) సంచారిగీతము

సాధారణమైన గీతమును బోలియుండును. పల్లవి మున్నగునవి యిందుండవు. మాతువు (సాహిత్యము) ఉండదు. రాగస్వరూపమును సులభముగా వ్యక్తముచేయు స్వరనడకలతో కూడియుండును. తాళబద్ధమైన యిట్టి సంచారిగీతములను సుబ్బరామదీక్షితులవారు చెప్పియున్నారు. సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శని యను గ్రంథమునందు ఉదహరింపబడినవి.

సంచారి యనునది ఆరోహి, అవరోహి, సాయి, సంచారియును చతుర్విధాలంకారములలో ఒకవిధమగు స్వరాలంకారమునకు పేరు. అట్టి స్వరపునడకలను గలిగి యుండుటచే సంచారిగీత మనబడినది. నేడు సాధారణ గీతములను కూడ సంచారిగీతములుగా వ్యవహరించుచున్నారు.

(2) తానవర్ణము

తానవర్ణము ఘర్షణకాలములో యుండును. పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను కలిగియుండును. వీట్లయందు మాతువునందు (సాహిత్యములో) గల ప్రతి అక్షరమునకును అకార ఇకారాదులు విశేషముగా యిమిడియుండును. అనుపల్లవి, ముక్తాయస్వరము, చరణము వీట్ల స్వర క్రమములు చౌకవర్ణము నందు పలెయుండును.

ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్తాయి స్వరములను క్రమముగా గానము చేసిన పిమ్మట తిరిగి పల్లవిని ఎత్తుగడ జేయవలెను. అటు పిమ్మట చరణమును, చరణస్వరమును గానము చేయవలెను. ప్రతి చరణమును ఈ మాదిరిగానే గానము చేయుచు వర్ణమును ముగించవలయును. తాన వర్ణమునందు పల్లవి-అనుపల్లవి చరణములకు మాత్రమే సాహిత్యముండును. మిగతా భాగములందు కేవలము స్వరములే యుండును.

సాయి, ఆరోహి, అవరోహి, సంచారి అను చతుర్విధ వర్ణాలంకారములతో కూడినది వర్ణమని శాస్త్ర నిర్ణయము. స్త్రీకి ఆభరణము లెటుల శోభకు కారణములో రాగమందు రంజకత్వము కలిగి శోభించుటకుగాను ఈ వర్ణాలంకారములు అంతటి ముఖ్యముగా చెప్పబడినవి.

రాగభావమును వ్యక్తము చేయగల సంచారి స్వర నడకలు వర్ణమునందుండును. అందు వలననే రాగస్వరూపము వర్ణమందు స్పష్టమగుచున్నది. ఈ కారణముచేత కీర్తనకంటెను ముందుగా వర్ణములు చెప్పబడుచున్నవి.

తాన వర్ణములను రచించిన వారిలో ముఖ్యులు, వచ్చిమిరియం ఆదిలప్పయ్య, తిరువత్తూరు త్యాగయ్యర్, పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ మొదలగువారు.

(3) పదము

సామాన్యముగా పాడుకొను పాటలను పదములని గ్రామములందు అనుకొనుచుందురు గాని యిచ్చట ప్రకర

ణము ననుసరించిన పదములు మాత్రము ఆ పదములు కాజాలవు. ఈపదములకు సభ్యతతోకూడిన శాస్త్రముకలదు.

స్వీయ, పరకీయ, సామాన్య అను నాయికలు చేష్టల చేతను గుణములు మున్నగు లక్షణములచేతను అనేక విధములుగా రసప్రకరణమునందు వర్ణింపబడిరి.

నాయికయొక్క గుణములు, అందులకు సంబంధించి చేష్టలు, మాటలు మున్నగువాని లక్షణముల ననుసరించి పదములు చెప్పబడెను. ఇందు శృంగారరసము ప్రధానము. ఇవి సృత్య కాలక్షేపములందు అభినయమునకు యోగ్యములుగా నున్నవి. వీనిని విశంబకాలములో గానముచేయుదురు. ఇందు కీర్తనలకువలె పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము యుండును. చివరను అంకితముండును. పదములకు సభాగౌరవము కలదు. ఈ పదములలో త్రైతయ్యపదములు, సారంగపాణి పదములు, పరిమళరంగని పదములు, కస్తూరిరంగని పదములు, మన్నారంగని పదములు, మదనగోపాలస్వామి పదములు, ఘనశీతయ్యగారి పదములు, శోభనాద్రివారి పదములు, ఘటపల్లివారి పదములు, సంపెంగమన్నార పదములు, జటపల్లివారి పదములు మున్నగున వెన్నియో కలవు.

(4) పదవర్ణము (చౌకవర్ణము)

వర్ణముయొక్క మర్యాద అన్నిటికిని ఒకటే అయినను తానవర్ణమునందుకంటే పదవర్ణమునందు సాహిత్యభాగము.

యించుమించు స్వరసమానముగా యుండును. నృత్య ప్రదర్శనము కొరకు ఏర్పడినవగుటచే విశంబకాలమున స్వరపరచబడినవి. పాటయుండు ఒకసంగతిని అని తిరిగి రెండవసంగతి అనుటకు లోగా మొదటి సంగతియందలి సాహిత్యార్థమునకు సంభంధించిన ఆంగికాది ప్రకటన లయానుగుణ్యముగ జరుగవలయును గాన విశంబకాలముననే యివి గానముచేయవలసిన అవసరమేర్పడుచున్నది.

పై కాలములందు పదవర్ణమును గానముచేయుచు ఆంగికాదులను వేగములో ప్రకటించినను అట్టిది పాండిత్యమును ప్రకటించుకొనుటకు ఉపకరించునేగాని సర్వులును గ్రహించుటకు వీలగునంతటి విపులముగ భావప్రకటన అందుజరుగజాలదు. అందువలన విశంబకాలములో పదవర్ణమును అభినయించినప్పటికి అనుపల్లవి అంతమున స్వరముచేతను, వాద్యాక్షరములగు శబ్దముచేతను పైకాలపు ఆవర్తములు ముక్తాయి స్వరముతో చెప్పబడినవి. ఇట్టి పదవర్ణములే చోకవర్ణములనబడుచున్నది.

పల్లవిశేషయ్యర్, సుబ్బరామదీక్షితులు రామస్వామి దీక్షితులు, రామస్వామిశివక - మైసూరు సదాశివరావు. గోవిందసామయ్య మున్నగువారు పదములను రచించినవారిలో సుప్రసిద్ధులు.

(5) కృతి లేక కీర్తన

గానయోగ్యమగు సాహిత్యము గద్యము, పద్యము, పదము అని మూడువిధములు. మూత్యాగణములతో కూడి

నదిగద్యము. వర్ణగణములతో కూడినది పద్యము. యిక ప్రకృతావసరమయినది పదము. ఇచ్చట పదమన కీర్తనయని తాత్పర్యము. కీర్తన, కృతి మున్నగునవి సమానార్థకములు తాళబద్ధముగ చేయబడినవిగాన కృతులనబడినవి. కీర్తించబడునవిగాన కీర్తనలనబడినవి.

కృతులనేకరీతులలో తాళముల ననుసరించి చెప్పబడినవి. తాళముయొక్క దశప్రాణములలో త్రికాలములు, త్రిలయలు, గ్రహములు, మార్గములు, యతులు గతులు చాలా ముఖ్యములు. అనేకరీతుల తాళములతో ఈ విశేషములు కృతులందుచేరి కృతుల రీతులు అనంతము లైనవి. అన్నియు కృతులే యైనను దేశీయ వ్యవహారములో వాట పోకడలు మున్నగువాని ననుసరించి అనేకపేర్లు వేర్పడినవి.

ఉదాహరణములు.

- I త్యాగరాజుచెప్పినవి త్యాగరాజకృతులనబడుచున్నవి. కొందరు త్యాగరాజ కీర్తన లనికూడ వ్యవహరించుచున్నారు.
- II శ్రీ నారాయణ తీర్థులవారి కృతులను తరంగము లనుచున్నారు. శ్రీ పుష్పలీలా తరంగిణి యందలి ప్రకణములకు తరంగములని పేర్లు. అందలి కీర్తనలనుకూడ ఆ పేరుతోనే వ్యవహరించుచున్నారు

III సుబ్రహ్మణ్య కవిగారి రచనలను అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తన లనుచున్నారు.

IV రామదాసు కీర్తనలు అనుచున్నారు ఇటులనే వివిధ రచనలన్నియు కీర్తనల క్రిందికే వచ్చును.

వీనిలో త్యాగరాజకీర్తన లందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అనుధర్మములో నున్నవి. ఇందు నాధారణముగ ఒకటిరెండు చరణములే యున్నవి. ఎక్కువ చరణములుగలవి తక్కువగా యున్నవి.

అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలందు పల్లవి నడకవలె అనుపల్లవి కొంతవరకు నడచిన పిమ్మట పై కాలముగలదు. ఈ కీర్తనలలో చరణము చివర పై కాలముండును.

తరంగములందు చరణములన్నియు పల్లవి అను పల్లవి ధర్మములను కలిగి ఒకమాదిరిగానే యుండును. అచ్చటచ్చట మాత్రము పల్లవి అను పల్లవులు చరణముతో సమానమైన సాహిత్యము గలవిగా చెప్పబడినవి. కొన్ని తరంగములందు చరణమున కొక మాదిరి నడక గలదు. కొన్నిటికి చివరను వాద్యాక్షరములతో కూడిన (తోధిమ్మిణాంగిణ) శబ్దము కలదు.

ఈవిధముగ కృతులు అనేకరీతులలో నున్నవి. గాన యోగ్యములగు ఈ రచన లన్నియు గాన ప్రబంధము లనబడినవి.

కొన్నిటికి చివరను చిట్టస్వరములు చెప్పబడినవి. కొన్నిటికి చివరను శబ్దము చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము త్యాగరాజు, ముత్తుస్వామి దీక్షితులు, శ్యామాశాస్త్రి. పట్నంసుబ్రహ్మణ్యయర్ మున్నగువారు రచించిన వానిని మాత్రమే కృతులనుచున్నారు. శృంగారరస ప్రధానములై అభినయమునకు ప్రధానమైన కృతులను పదములనుచున్నారు ఇటులనే మిగిలిన వానిని తరంగములని, కీర్తనలని, అష్టపదులని, అర్థముచేతనో, భాషచేతనో, స్వరముచేతనో, వాట్ల విని యోగ సందర్భము ననుసరించియో వర్పడిన పేర్లతో వ్యవహరించుచున్నారు

ఈ విషయమై సంగీతమార్తాండము ప్రబంధాధ్యాయమున సోదాహరణముగ వివరింపబడును.

7. వాగ్గేయకారులచరిత్ర

- (1) త్యాగరాజు
- (2) ముత్తుస్వామి దీక్షితులు
- (3) శ్యామాశాస్త్రి

(1) త్యాగరాజు

త్యాగరాజు పూర్వులు కర్నూలు జిల్లాలోని కంభము ప్రాంతమువారను ప్రతీతిగలదు. ఆ కాలమున తంజావూరు ప్రభుత్వమునకు ప్రధాన స్థానముగలచే విద్వాంసు లందరును రాజాస్థానమునకు చేరుచుండిరి. ఆ విధముగనే త్యాగరాజు పూర్వులుకూడ వెళ్ళియుండిరి.

త్యాగరాజు ఆరువేలనియోగి బ్రాహ్మణుడు. ఇంటి పేరు కాకర్లవారు. భారద్వాజసగోత్రము. ఈయన మురికి నాటి బ్రాహ్మణుడని కొందరనుచున్నారు. కాకర్లవారు ఆరువేలనియోగి బ్రాహ్మణులలో నేటికిని గుంటూరుజిల్లాలో గలరు.

త్యాగరాజు తాతగారు గిరిరాజకవి. సుమారు 300 సంవత్సరముల క్రిందట ఈయన తంజావూరుకు సమీపమునగల తిరువళ్ళూరు అను పట్టణమున నివసించుచుండెను. ఈ గిరిరాజ కవికి అయిదుగురు కుమారులు. అందు కడపటివానిపేరు

రామబ్రహ్మము. వీరిది పండిత వంశము. వీరు రామభక్తులు. తిరువళ్లూరునందు జీవనముజరుగుటకు కష్టముగా నుండినందున రామబ్రహ్మము తిరువళ్లూరును వదలి పంచనదక్షేత్రమున నివాస మేర్పరచుకొనెను. ఈ దక్షేత్రమునకు తిరువయ్యూరని పేరు. ఈ రామబ్రహ్మముగారి మూడవ కుమారుడే త్యాగరాజు.

త్యాగరాజు కలియుగము 4859 సం॥ సరియగు క్రీ. శ. 1759 బహుధాన్య సంవత్సరమున తిరువయ్యూరు (పంచనదక్షేత్రము) నందు జన్మించెను. కొద్దివయస్సులోనే సాంగ వేదాధ్యయనపరుడయ్యెను. పిమ్మట తమవీధియందే నివసించుచుండిన సంస్థాన వైణిక విద్వాంసుడగు శొంతి వెంకటరమణయ్యగారివద్ద సంగీతము నభ్యసించుటకు ప్రారంభించి ఏక సంతగ్రాహియై ఒక సంవత్సరమునకే అసమానమైన పాండిత్యమును గడించెను.

ఇట్లుండ కాంచీపురమునుండి పంచనదక్షేత్రమునకు పచ్చియుండిన ఒక షరమ భాగవతోత్తమునివద్ద శ్రీరామ నామ మంత్రోపదేశమును పొందెను. 96, కోట్ల శ్రీరామ నామ మంత్రమును జపముచేసినవారు ముక్తులు కాగలరని ఆ భాగవతోత్తముని వలన తెలిసికొని త్యాగరాజు ఆరోజు మొదలు రోజుకు 125000, ల. శ్రీరామనామము వంతున 96 కోట్ల రామ నామ జపమును పూర్తిజేసెను.

పిమ్మట శ్రీరామచంద్రమూర్తి దర్శనమిచ్చి కీర్తనలను జేయునట్లను గ్రహించెను. వివాహమైన పిమ్మట కొంత కాలమునకు త్యాగరాజుని తల్లిదండ్రులు కాలము జేసిరి.

ఒకనాడు రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణస్వామితోను, విశ్వామిత్ర మహర్షితోను యాగ సంరక్షణార్థమై వెడలుచున్నటుల త్యాగరాజుకు దర్శనమిచ్చి అంతర్ధానము జేంచెను. వెంటనే అప్రయత్నముగా “బాలకనకమయచేల” అను కీర్తన రూపమున అతాణారాగములో శ్రీరామ చంద్రమూర్తి స్తుతించెను. ఈ కీర్తనను విని అప్పటి పండితులగు రామ శేష శాస్త్రిలు, భాష్యంకృష్ణ శాస్త్రిలు మున్నగువారు ఆశ్చర్య పడినవారై త్యాగరాజును గంధర్వుడో, నాగదుడో యని నుతింపిరి.

త్యాగరాజుని జీవితములో తటస్థించిన అనేక ఘట్టములలో ఆయా సందర్భముల ననుసరించి అప్పటికప్పుడే అనేక కీర్తనలను భక్తి పరముగ జెప్పియుండిరి. కీర్తనలందు భాష సరళమైనది, పదపొందిక, యమకము, భావము మున్నగు సులక్షణములన్నియు త్యాగరాజుని కీర్తనలకే పట్టినవి. ఈ కీర్తనలు పల్లవి, అనుపల్లవి చరణము అని మూడు భాగములలో చెప్పబడినవి. అచ్చటచ్చట చరణములు పైకాలములో చెప్పబడినవి. కొన్ని కీర్తనలందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు మూడును సమానమైన సాహిత్యము గలవిగా నున్నవి. ఛాలవరకు ఒకటిరెండు చరణములలోనే కీర్తనలు ముగింపబడినవి. ఎక్కువ చరణములు గలవి తక్కువగా యున్నవి. త్యాగరాజు సంగీత శాస్త్ర గ్రంథములను సవిమర్శముగ జదివెను, లక్ష్మణలక్ష్మణాను భవముతో శాస్త్రగ్రంథము లందలి లక్షణములను తనకీర్తనలందు చేర్చిచెప్పెను. కొన్ని కీర్తనల

యందలి అర్థములు సంగీత లక్షణ శ్లోకములయొక్క తాత్పర్యములే యై యున్నవి.

(1) “ప్రాణాసల సంయోగమువలన ప్రణవనాదము”

(2) మూలాధారజ నాదమెరుంగుట ముదమగు మోక్షమురా

(3) శోభిల్లు సప్తస్వర సుందరుల భజింపవే మనసా

(4) నాదోపాసనజేసి శంకర నారాయణ విధులు వెలసిరి.

ఇత్యాదులలో కీర్తనలందు సంగీత రహస్యములు బోధింపబడినవి. మానవకృతములగు సంగీత శాస్త్రగ్రంథములన్నిటిలోను సంగీత రత్నాకరము ముఖ్యమైనది. అందలి లక్షణములను త్యాగరాజు తన కీర్తనలలో నిమిచ్చిచెప్పెను. అందువలననే “విదులకు మ్రొక్కెద” అనుకీర్తనలో “సోమేశ్వర శార్ఙ్గదేవ నందీ ప్రముఖులకు త్యాగరాజ వంద్యులకు” అని సంగీత రత్నాకర గ్రంథకర్తయైన శార్ఙ్గదేవుని వంద్యునిగా జెప్పెను. అందు సోమేశ్వరునికూడ చేర్చినందున అయన గ్రంథమైన రాగవిభోధయను గ్రంథమును కూడ గౌరవించినట్లు విశద మగుచున్నది.

త్యాగరాజుని భక్తికిని, గానమునకును మెచ్చి నారద మహాముని స్వప్నమందు దర్శనమిచ్చి “స్వరార్ణవమను గ్రం

ధమును యిచ్చివెల్లెను. నిద్రనుండిలేచి తనవ్రక్కన స్వరార్ణవమును గ్రంథముండుట జూచి నారదూనకు తనయందుగలిగిన అనుగ్రహమునకు బ్రహ్మానంద భరితుడయ్యెను. ఆ గ్రంథము నందలి మర్మములను గ్రహించి త్యాగరాజు ధన్యుడయ్యెను. త్యాగరాజు కీర్తన లందలి అపూర్వమైన లక్షణములు అందుండి గ్రహించిన వేయైయుండును, ఈయన అనేక క్షేత్రములను దర్శించి అచ్చటి దైవములను కీర్తనలతో స్తుతిజేసెను.

త్యాగరాజు సమస్త శాస్త్రముల సారమును మధురమగు సులభశైలిని చిన్నచిన్న పదములతో భక్తిరసమున కీర్తనల రూపమున తరుణోపాయము కొరకు లోకమునకు అనుగ్రహించిన మహనీయుడుగాని సామాన్య వ్యక్తి కాడు. ఈయన వ్రహ్మదవిజయము, నౌకాచరిత్ర, సీతారామ విజయము, ఆను గ్రంథములను కూడ చెప్పెను

త్యాగరాజు నిరంతరము రామనామ సంకీర్తనమున కాలము గడుపుచు శ్రీరామచంద్రమూర్తి అనుగ్రహమున మరొక జన్మమునగాని తనకు మోక్షములేదని తెలిసికొని అట్టి ఆటంకము తొలగ గలందులకుగాను వెంటనే సన్యసించెను. సన్యాసము మానవునకు మరొక జన్మయని చెప్పబడినది. అందువలన త్యాగరాజు మరొకజన్మ నెత్తవలసిన యవసరము లేకయే మోక్ష ప్రాప్తికి అర్హుడయ్యెను. దేహమును చాలించు కాలమును గుర్తెరిగినవాడై తనశిష్యులును, కుమార్తెయు సమక్షమందుండగా అందరును భగవన్నామము

చేయుచుండ కలియుగము 4948 సం॥ సరియగు క్రీ. శ. 6-1-1847 వరాభవనామ సంవత్సర పుష్యబహుళ పంచమి బుధవారము రోజున శ్రీరామపడతూరి మహామంత్రమును జపించుచు కపాలమోక్షముకాగా సిద్ధిబొందెను. అదియొక మహాపర్వపు దినము. ఆరోజున త్యాగరాజును కోల్పోయిన వారెట్లుండిరో ఆ స్థితి వర్ణింప నలవికానిది. త్యాగరాజు అనంతరము స్వరార్ణవమును గ్రంథము తిరిగి యథాస్థానము నకు జేరెను.

త్యాగరాజుకు వీణకుప్పయ్య, వాలాజీపేట వెంకట రామ భాగవతులు, అయ్యభాగవతులు, సుబ్బరామ భాగవతులు, తిలస్థానం రామయ్యంగారు, ఉమయాంపురం కృష్ణ భాగవతులు, సుందర భాగవతులు అను శిష్యులుండిరి.

సంగీతము త్యాగరాజుచేత పునరుద్ధరింపబడినది. అట్టి సంగీతమును త్యాగయ్యగారి శిష్యులు కొంతవరకు లోకమున వ్యాపింపజేసిరి.

ఈ నాటికిని త్యాగరాజ కీర్తనలను విని ఎందరో ఆనందించుచున్నారు. ఎందరో త్యాగరాజ కీర్తనల మూలమున జీవించుచున్నారు.

త్యాగరాజ కీర్తనలను, అందలి విశేషములను వ్రాయ వలయుననిన అదియొక గొప్ప గ్రంథమే కాగలదు.

(2) ముత్తుస్వామి దీక్షితులు

ముత్తుస్వామి దీక్షితులు శా. శ. 1697. క్రీ. శ. 1775 సంవత్సరమునకు సరియగు మన్మథసంవత్సరమున తంజావూరు ప్రాంతమున గల తిరువారూరిలో జన్మించెను. ఈయన 16 సంవత్సరముల లోపలనే కృమాంతము వేదాధ్యయనము, వ్యాకరణశాస్త్రము, కావ్య నాటకాలంకారములు వీట్లయందు మంచి పండితుడయ్యెను. మరియు జ్యోతిషము, వైద్యము. మంత్రము మున్నగు శాస్త్రములందుకూడ మిగుల ప్రజ్ఞ గలవాడై ప్రఖ్యాతినొందెను. సంగీతమును నేర్చి అందు గొప్ప పండితుడయ్యెను.

చివరినాడును మహాయోగివద్ద శ్రీవిద్యను ఉపదేశము పొంది గంగాతీరమున అయిదు సంవత్సరములు తపస్సుచేసెను. ఆ యోగిపుంగవువలన సిద్ధులను దెలసికొని వేదాంతశాస్త్రమునుకూడ నేర్చెను. పిమ్మట శ్రీదేవి అను గ్రహమును సగపాదించి కీర్తనలను జెప్ప నారంభించెను.

తిరుత్తణిక్షేత్రమున మాళవగౌళరాగమున ప్రథమా విభక్త్యంతముగా “శ్రీనాథా గురు గుహాజయతి” యని సంస్కృతమున మొదటి కీర్తనను జెప్పెను. ‘శ్రీనాథా’ యనునది శ్రీ విద్యయందు గురుభ్యాన శ్లోకారంభమునగలదు. గురుభ్యానముకొరకే ఈ కీర్తన ఉద్దేశి పడినది. శ్రీ విద్యయందు కాదిమతమని, హాదిమతమని రెండు సాంప్రదాయములు గలవు. అందులో తనది కాది మతమైనట్లు ఈ కీర్తన

యందు “కాది మతానుష్ఠానో” యని చెప్పరి. సహస్ర కమలాసీనుడైన బ్రహ్మమే గురువుగాను, అజపాహంస ధ్యాన విషయమునుకూడ ఈ కీర్తనయందు చెప్పెను.

కాంచీపురమున శ్రీ కామాక్షిని దర్శించి అట కొంత కాలము తపస్సుచేసి శ్రీ కామాక్షిని స్తుతించుచు “కంజ దళాయతాక్షి” “ఏకామనాథం భజేహం” మొదలైన కీర్తనలను జెప్పెను.

తిరువారూరుకు వచ్చి కొంతకాలము ఉండి అచ్చట వేంచేసియున్న శ్రీ త్యాగరాజస్వామిని దర్శించి స్వామిని స్తుతించుచు గురుగుహ ముద్రతో అనేక కీర్తనలను రచించెను. అటులనే ఆ త్కేత్రమునగల ఆ నందేశ్వర, సిద్ధేశ్వర, అచలేశ్వర, హాటకేశ్వర, షల్మీకేశ్వరులమీదను, షోడశ గణపతుల మీదను, చోళమండలమున గల శివత్కేత్ర, విష్ణు త్కేత్రములదుగల దేవతలను దర్శించి ఆ దేవతలమీదను, మరియు సృధివ్యాది పంచభూతస్వాముల మీదను, మధుర, లళగరు, గోవిలు మొత్తలయిన పాండ్యదేశత్కేత్రములందలి దైవముల మీదను, కాళీ మొదలైన త్కేత్రములందలి దైవముల మీదను సంస్కృతమందు అసమానమైన ధారతో, అద్వైతపరముగ, వెంకటమఱి (చతుర్దండి ప్రకాశిక కీర్తి, శ, 1660) సంగీత సాంప్రదాయము ననుసరించిన రాగములతో గమకములు, రాగజీవ స్వరములు మున్నగు లక్షణములు బిష్ణునటుల రాగనామములనుకూడ జేర్చి కీర్తనలను రచించెను. ఇదిగాక సూళాది సప్తతాళములలో నవగ్రహ కీర్తన.

లను, కమలాంబా విషయమై నవావరణ పూజా క్రమముగా తొమ్మిది కీర్తనలను రచించెను.

దీక్షితులవారు శ్రీ విద్యారహస్యములను నెరింగి దేవీ పరముగ స్తుతిరూపమున గానమున మేళవించి అనేక కీర్తనలను రచించిరి.

చివర రోజులలో ఎట్టయపురము మహారాజావారి జ్యేష్ఠ కుమారుని పెండ్లికై ఆహ్వానమురాగా ఎట్టయపురమునకు వెళ్లి పెండ్లియైన మూడవ నెలలోనే శా. శ. 1757 క్రీ. శ. 1835 సం॥ సరియగు మన్మథ సంవత్సర ఆశ్వయుజ బహుళ చతుర్దశి యందు యశఃకాయులైరి.

... ..

(3) శ్యామా శాస్త్రులు

శ్రీ కంచి కామాక్షి దేవి యనుగ్రహమున శ్యామా శాస్త్రులు తంజావూరు ప్రాంతమునగల శ్రీపురమను తిరువారూరిలో శా. శ. 2685 క్రీ. శ. 1773 చిత్రభాను సంవత్సరమున మేషమందు రవియుండగాఁ జైత్రమాసమున కృత్తికా నక్షత్రమందు శనివారమున జన్మించెను. కృత్తికా నక్షత్రమున జైత్రమాసమున సాధారణముగా శుద్ధ తదియరోజున వచ్చుచుండును. ఈయన గౌతమసగోత్రము, బో నాయనసూత్రము. అసలు పేరు వెంకట సుబ్రహ్మణ్యము. శ్యామకృష్ణ యని పిలుచుటచే ఆపేరు వచ్చెను.

ఈయన బాల్యమునందే సంస్కృతాంధ్రములలో గొప్ప పండితుడయ్యెను. తంజావూరునందు సంగీతమును నేర్చెను. అంతలో శ్రీ విద్యయందు దీక్షనుపొందెను. ఉత్తర దేశమునుండి సంగీతస్వాములని సంగీత విద్యయందు గొప్ప పండితుడైన యొక యతీంద్రుడు రాగా వారికి శిష్యుడయ్యెను. మూడు సంవత్సరముల పర్యంతము అభ్యసించి సంగీత లక్ష్య లక్షణములందలి రహస్యము లన్నిటిని తెలిసికొనెను. శ్యామా శాస్త్రులు స్వల్పకాలమి ననే సంగీతమందు గొప్ప సామర్థ్యమును సంపాదించెను. గురువుగారగు సంగీతస్వాములు వీరి శక్తిని గమనించి యశోవంతుడ వాడువని అనుగ్రహించి పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య పాటను కొన్ని దినములు వినుమని చెప్పి కాళికి వెళ్లిరి.

శ్యామాశాస్త్రులు గురువుగారి ఆజ్ఞప్రకారము ఆది అప్పయ్యగారి గానమును వినెను. పిమ్మట శ్రీకామాక్షి దేవి యనుగ్రహమున సాహిత్య చమత్కారములు, కేయ కల్పనలు, “శ్యామకృష్ణ” అను ముద్రతో అనేక కీర్తనలు, స్వర జతులు, తానపర్ణములు రచించి శిష్యులమూలమున లోకమున ప్రవర్తింపజేసిరి. వీరి కీర్తనలు మూడునూర్లకుపై గాయున్నవి. వీరు శా. శ. 1749 క్రీ. శ. 1827 సం॥ వ్యయ సంవత్సర పుష్య శుద్ధ దశమి రోజున శ్రీపురమును జేరిరి.

(1) ఈయన కుమారుడు సుబ్బరాయశాస్త్రి, (2) పొరంబూరు కృష్ణయ్య, (3) అలసూరు కృష్ణయ్య, (4) సంగీత స్వామి, (5) దాసరి మొదలగువారు శ్యామాశాస్త్రులువద్ద సంగీతవిద్యను నేర్చినవారిలో ముఖ్యులు.

8. సంగీతవాద్యములు

1. వీణావాద్యము

వాద్యము లన్నిటిలోను వీణావాద్యము మొదటిది. మరియు అనాదియైనది. ఇది వేదము నుండి ఉద్భవించినది. మనుష్య దేహధర్మము ననుసరించి ఈ వాద్యము ఏర్పడినట్లు వేదము చెప్పుచున్నది. వేదజనితమైన (నర) వీణయే స్వర గమకములు మున్నగువానిని పలికించుటకు యోగ్యమైనదిగా చెప్పబడినది.

(1) వీణానిర్మాణము

వీణాయందు శిరస్సు, దండము, పుచ్చము అను మూడు భాగములు గలవు. మనుష్య దేహము నందలి శిరస్సే వీణాయందలి శిరస్సుగాను, దేహభాగము దండముగాను, చివర భాగము, పుచ్చముగాను నిర్మించబడినవి.

వీణయొక్క శిరోభాగమున మొదటియందు తీగలు కట్టబడియుండును. అక్కనుండి తీగలు దండముయొక్క చివర భాగమున ఎత్తుగాగల మేరువుయను స్థానమువరకు వచ్చి, ఆ మేరువను అనియుండి వాటిచివర భాగములు మేరువకు తరువాతను పుచ్చభాగమునం దమర్చబడిన నిరడాలకు చుట్టబడియుండును. ఈతీగలు వీణాశిరస్సునందు లలాట భాగమున ఏర్పడి యుండు. పీటమీద అనియుండును. పీటమొదలు మేరువు వరకుగల తీగ

భాగమే వాదనము చేయు సమయమున చలనమగును. వీణను అడ్డముగా నుంచుకొని వాదనము చేయునపుడు శిరోభాగము వాదకునికి కడివైపునను, మేరువు యుండు భాగము ఎడమ వైపునను ఉండును, వీణయొక్క ఎడమ భాగమును కూడ (శిరస్సుతో సమానముగా వాదనము చేయునపుడు) ఎత్తుగా నిలుపు కొనుటకుగాను సొరకాయ బుర్ర యొకటి దండము నకు అడుగు భాగమున అమర్చబడి యుండును.

(2) వీణయందు తీగలు

వీణకు పై భాగమున దండము మీద నాలుగు తీగలును, వాదకుని వైపున ప్రక్కగా పీటప్రక్కన ఎత్తుభాగమున ఆని యుండునట్లు శ్రుతికొరకు మూడు తీగలు అమర్చబడి యుండును. ఈ తీగలు పై నాలుగు తీగలవలె బాగుగా నుండక వాదకుని వైపున వీణ దండమున కొంతివరకే అమర్చబడిన బిర్రడాలకు చుట్టబడి యుండును.

దండము పైనగల తీగలలో మొదటి తీగకు అనుమంద్ర పంచమ మనియును, రెండవదానికి మంద్రష్టమ్ మనియును, మూడవదానికి మంద్రపంచమ మనియును నాలుగవదానికి (వాదకుని వైపునయుండు తీగకు) మధ్యష్టమ్ మనియును పేర్లు.

తీగలందు శ్రుతి జేయబడు స్వరనాదముల ననుసరించి వాట్లకు ఆ పేర్లు వచ్చినవి. వీనిలో మధ్యష్టమ్ తీగకు సారణి యని పేరు, ఈ నాలుగు తీగలలోను అనుమంద్ర పంచమ,

మంద్రషడ్తీగలు యిత్తడివి. మంద్రపంచమ తీగయును, మధ్య షడ్జ తీగయును ఉక్కువి. ప్రక్కన శ్రుతికొరకు ఏర్పడిన మూడు తీగలుకూడ ఉక్కువే యుండును.

ప్రక్కన శ్రుతికొరకు ఏర్పాటు చేయబడిన మూడు తీగలలోను పై భాగమునగల మొదటి తీగకు మధ్యషడ్జ మనియును, రెండవదానికి మధ్యపంచమ మనియును, అన్నిటి కంటెను అడుగుభాగమున యుండు మూడవదానికి తార షడ్జ మనియును పేర్లు.

(3) వీణయందు శుద్ధవికృతస్వరములు

వీణాదండముయొక్క పై భాగమున శుద్ధ వికృత స్వర స్థానములలో ఉక్కుతోగాని కంచుతోగాని అడ్డముగా మెట్లు అమర్చబడియుండును. ఇవి స్థాయి ఒకటికి 12 వంతున రెండు స్థాయిలలో 24 మెట్లును, తార పై షడ్జము కొరకు మరొక టిన్నీ మొత్తము 2వ మెట్లు అమర్చబడియుండును. వీణ యందు రెండవస్థాయి కంఠస్థానముతో పూర్తి యగును. ఆ తరువాతనుకూడ మెట్ల నమర్చిన ఒకదానికొకటి కలసి ఎడములేక వాదనమునకు అనుకూలముగానుండవు. అందువలన రెండుస్థాయిలవరకే అమర్చబడి యున్నవి.

ఈ కారణమువలన మంద్రషడ్జ, మంద్రపంచమ తీగల యందు మంద్రస్థాయియు, సారణి తీగయందు మధ్య, తార స్థాయిలును వినియోగ మగుచున్నవి.

ఈ పై పథకమునందు తీగను ఎడమచేతి వేళ్ళతో మెట్టుమీద అదిమిపట్టి ఆ తీగను కుడిచేతి వేళ్ళతో మీటు నప్పుడు ఆ మెట్టుయొక్క స్వరము పలుకును. మెట్టుమీద వాదనము చేయబడు నాలుగు తీగలందును ప్రతితీగకు ఏమెట్టు నందు ఏ స్వరము పలుకునో తెలుపబడినది.

అనుచుంద్ర 'పంచమ తీగయందుకూడ స్వరములు చూపబడినవికాని ఆ తీగకు గానమందు వినియోగము లేదు. రక్తికొరకు తానమునందును, అపుడపుడును దానిని కొట్టు చున్నారు.

శ్రుతి తీగలను నేడు తాళపు తీగలని వాడుచున్నారు. కేవలముగ తాళముకొరకే యగుచో కీర్తనలలో ఘాతలందు మాత్రమే వాటిని ధ్వనింపజేయవలెను. తాళమునకు ఒక తీగయే చాలును. రాగమునందు వాటికి వినియోగమే లేక పోవలెను. రాగమునందు శ్రుతితీగలకు వినియోగమే లేనిచో ఆ గానమునందు రక్తి లోపించును. గనుక వాటిని ప్రధానముగ శ్రుతి తీగ లనియే చెప్పవలెను. అందు తాళమునకు కూడ వినియోగము కలదు. శ్రుతితీగలు గానమునందు శ్రుతి కొరకును, కీర్తనలందు శ్రుతి, తాళముల కొరకును, తానమునందు శ్రుతి, లయల కొరకును వినియోగ మగు చున్నవి,

(4) వీణపై తీగలను శ్రుతిజేయు విధానము

సారణి తీగయందు గాత్రమునకు అనుకూలమగు నాదమును ముందుగా సిరము చేసుకొనవలెను. పిమ్మట మంద్రపంచమ, తీగను మేరువుగాక అయిదవ మెట్టుమీద ఎడమచేతి తర్జని, మధ్యమ వ్రేళ్ళతో అదిమి కుడిచేతితో సారణి తోకలిపి మీటుచు సారణి తీగ నాదముతో సమానముగా ఆ తీగను శ్రుతి జేయవలెను. రెండును సమానములైన పిమ్మట ఎడమచేతి వ్రేళ్ళను తీసివేసి మీటిన సారణి తీగయందు మధ్య వడ్డనాదమును, రెండవ తీగయందు మంద్ర పంచమనాదమును శ్రుతి యగును. తరువాతను మంద్రవడ్డ తీగను మేరువుగాక. ఏడవమెట్టునందు అదిమి దానిని మంద్ర పంచమ తీగ నాదముతో సమానముగ శ్రుతిజేసి వ్రేళ్ళను తీసి మీటిన దానియందు మంద్ర వడ్డనాదము శ్రుతియగును. తరువాత అనుమంద్ర పంచమ తీగను అయిదవ మెట్టునందు అదిమి దానిని మంద్రవడ్డ తీగయందలి నాదముతో సమానముగ శ్రుతిజేసి పిమ్మట వ్రేళ్ళను తీసి మీటిన అందు అను మంద్ర పంచమ నాదము శ్రుతి యగును.

(5) ప్రక్క తీగలను శ్రుతిజేయు విధము

పై నాలుగు తీగలను శ్రుతిజేసిన పిమ్మట సారణి తీగ నాదముతో సమానముగా ప్రక్కతీగలలో మొదటిదానిని కలిపి శ్రుతి జేయవలెను. పిమ్మట మేరువు గాక ఏడవమెట్టు నందు సారణి తీగను పలికించిన అది మధ్యస్థాయి పంచమ

నాద మగును, ఆ నాదముతో సమానముగా ప్రక్క తీగల లోని రెండవతీగను శ్రుతి జేయవలెను. తరువాతను మేరువు గాక 12 వ మెట్టునందు సారణి తీగను పలికించవలెను. అది తారషడ్జనాదము, ఆ నాదముతో సమానముగ ప్రక్క తీగల లోని మూడవతీగను కలిపి శ్రుతి జేయవలెను. అప్పుడు ప్రక్కతీగలు మూడును వరుసగా మధ్యషడ్జ, మధ్యపంచమ, తారషడ్జ నాదములు కలవగును.

(6) వ్రేళ్ళను ఉపయోగించెడు విధానము

1. కుడిచేయి తీగలను మీటుటకు మాత్రము ఉపయోగ పడును.
2. ఎడమచేయి మెట్లను అదుముటకొరకు ఉపయోగ పడును.
3. రెండు చేతులను జేర్చి ఒకాదాని కొకటి వదలని సంబంధముగలవై అనుసరించి యుండుటవలన గమక భేదములు కలిగి మిగతా వాద్యములకంటెను వీణ వాద్యము ఎక్కువ రక్తి నిచ్చుచున్నది.

(7) కుడిచేతి అభ్యాసము

1. కుడిచేతి మణికట్టునకు సమీపమున గల అరచేతి యడుగుభాగమును వీణయొక్క కంఠస్థానమునకు సమీపమునగల శిరస్సునందు అంచున ఆనించి యుంచవలెను.

2. బొటనవ్రేలిని ప్రక్కను ఆధారముగా పూనికకొరకు ఆనించుకోవలెను.
3. చేతియొక్క మీదిభాగమును వంచి పట్టవలెను.
4. తర్జని, మధ్యము, అనామిక ఈ మూడువ్రేళ్ళను వీణ మీది తీగలపై వంపుగా నుంచవలెను.
5. చిటికెనవ్రేలిని ప్రక్కతీగలకు క్రిందుగా వంచి పట్టవలెను.

(8) మీటుటకు సాధనములు

1. మీటుటకై చేతిగోళ్ళను పెంచిన చాలా అనుకూలముగా నుండును. లేనిచో వెండిచేతగాని, దంతముచేతగాని, కనీసము ఉక్కుచేతిగాని గోళ్ళను చేయించుకొని వాటిని చేతికి పెట్టుకొని మీటవలెను.
2. తర్జనీవ్రేలు, నడిమివ్రేలు ఈ రెండుమాత్రము. మీద నుండెడు నాలుగు తీగలను మీటుటకు ఉపయోగపడును.
3. అనామిక వ్రేలు ఉపయోగపడదు.
4. ప్రక్క తీగలను మూటిని మీటుటకు చిటికెనవ్రేలు మాత్రము ఉపయోగపడును.

(9) వీణాయుందలి మీటుల వివరములు

వీణావాదనముకొరకు (1) గోటిమీటు (2) లోమీటు (3) వెలిమీటు (4) కత్తిరమీటు (5) తోడుమీటు (6) తడమీటు (7) అడ్డమీటు (8) దొడ్డమీటు (9) సన్నమీటు (10) అబద్ధపుమీటు (11) కూటమీటు (12) విడిమీటు (13) ప్రక్కమీటు అని కొన్ని మీటులు చెప్పబడినవి.

వివరములు

(1) గోటిమీటు

విడిగా పడెడుమీటు గోటిమీటు.

(2) లోమీటు

ముందటివేలు మీదనుండి క్రిందుగా మీటుట లోమీటు.

(3) వెలిమీటు

క్రిందనుండి మీదికి మీటుట వెలిమీటు.

(4) కత్తిరమీటు

ముందటివేలు వంచక మిక్కిలి వడిగా మీటుట.

(5) తోడుమీటు

ముందటివేలును, నడిమివేలును మార్చిమార్చి మీటుట.

(6) తడమీటు

త్రిశ్రజాతియందు మూడో అక్షరమాను నడిమివేలిచే మీటుట.

(7) అడ్డమీటు

నాదమును ఖగడించుటకుగాను ముందటివేలిచే మీ
టిన స్వరమును నడిమివేలిచే అడ్డగించుట ఈ విధ
ముగా అడ్డగించిన నాదమును నడిమి వేలిచే
మీటుట అడ్డమీటు.

(8) దొడ్డమీటు

మిగుల బలముగా శబ్దించునటుల మీటుట దొడ్డమీటు.

(9) సన్నమీటు

నాదము సూక్ష్మముగా శబ్దించునటుల మీటుట సన్న
మీటు.

(10) అబద్ధపుమీటు

వర్ణము, కీర్తన మొదలైనవాని మాత్రపు (సాహి
త్యము) లందు అక్షరములేని తావుల వేసెడిమీటు.

(11) కూటమీటు

మీది తీగలు నాలుగును చూపుడు వ్రేలు, నడిమి
వ్రేలు, ఉంగరపువ్రేలు మూటినిజేర్చి చాచి
రంజనమునకై ఒకేమీటుగా అనుమద్రమునుండి
మీటుట కూటమీటు అనబడెను. మంద్రపంచమ
సారణి తీగలను బొటనవ్రేలిని త్రిప్పి దాని గోటిచే
ఒక కొట్టుగా కొట్టి విడుచుటయును కలదు.

(12) విడిమీటు

మంద్రపంచమ, సారణి తీగలను కొన్నికొన్ని సందర్భ
ములలో రంజనమునకై విడివిడిగా మీటుట విడి
మీటు.

(13) ప్రక్కమీటు

చిటికెనవ్రేలుచే మూడుతీగలను క్రిందినుండి మీదుగా
ఒకే కొట్టుగా మీటుట.

ఏకకాలపు మీటు

మరియు తాళములందు ఘాతపడెడి తావులందు మీది
తీగలలో లోమీటును ప్రక్క తీగలందు చిటినకెన
వేలి మీటును యేకకాలమున సమముగా పడ
వలయును.

(15) ఘాతలందు ప్రక్కమీటు

కొన్ని సమయములలో ఘాతలందు లోమీటు లేకనే
ప్రక్కమీటు మాత్రము పడుటకలదు.

(16) ప్రక్కతీగలను మీటుట

అలావనము చేయునపుడు కొన్ని సమయములలో
ప్రక్కతీగలను విడివిడిగా సమయోచితముగ మీ
టుట కలదు. లోమీటును ప్రక్కమీటును
తడబాటులేక స్వభావముగా పడునట్లు లెస్సగా
అలవడుటకుమునుపు ఎడమచేయి సా ధ క ము
మొదలుపెట్ట తగదు

(10) ఎడమచేతి అభ్యాసము

- (1) ఎడమచేతిని వీణాదండము క్రిందుగా పోనిచ్చి వ్రేళ్ళను
తీగలమీదికి తెచ్చి యందుంచి అదిమి వాయించ
వలెను.

- (2) బొటనవ్రేలును దండమునకు ఆనించుకొని వాయింపవలెను.
- (3) మెట్లయందు ఎడమచేతితో అదుమనక్కరలేని తీగలకు కుడిచేతి మీటుటలే చాలును. వీనికి ఎడమచేతితో నిమిత్తము లేదు.
- (4) ఎడమచేతి తర్జని, మధ్యమవేళ్ళచేత మెట్లను అదిమి వాయింపవలెను.
- (5) తీగలను కుడిచేత మీటుటయును, యెడమచేత మెట్లనదుముటయును సమముగా నుండవలెను.

... ..

2. ఫిడేలు వాద్యము

దీనికి యింగ్లీషు భాషలో వయొలిన్ (VIOLIN) అని పేరు. కృష్ణాజిల్లా మచిలీపట్టణ వాస్తవ్యులు బ్రహ్మశ్రీ వాగ్గేయకారరత్న హరి నాగభూషణముగారు దీనికి వాయులీనమని పేరుపెట్టిరి. ఈ పేరును యిప్పుడు అనేకులు వాడుకొనుచున్నారు.

ఫిడేలు జంత్రవాద్యములలోనిది. జంత్రవాద్యమనగా తీగలుగల వాద్యము. భారతీయ సంగీతమున జంత్రవాద్యములలో వీణకు తరువాత రెండవస్థానము ఫిడేలుకే లభించినది.

ఫిడేలు చక్కని వాద్యము, ప్రక్క వాద్యముకొరకు యిది విశేషముగా ఉపయోగపడుచున్నది.

స్వయముగా జంత్రవాద్యమును వాయించుకొనుచు గాత్రమున గానము చేయునట్టి జంత్ర గాత్రజ్ఞుల గానమును మొదటిరకముగా చెప్పవలెను. తరువాతను కేవల గాత్ర గానము రెండవస్థానము నాక్రమించినది. మూడవదిగా కేవల వాద్యగానమును చెప్పవలయును. ఎంతటి గొప్పవారిచే వాదన మొనర్పబడినను కేవల ఫిడేలు వాద్యగానము సంపూర్ణత నొందజాలదు. అంతమాత్రమున ఆ వాద్య గానమును తక్కువజేయుటకు వలనుపడదు. ఉన్నంతవరకైనను ప్రదర్శింప గల సమర్థులు అందు అద్భుతముగా తమ నైపుణ్యమును జూపగలరు. వాద్యముకొరకు వినయోగమగు నపుడు ఫిడేలు భారతీయ సంగీతమున మిక్కిలిగా శోభించుచున్నది.

ఫిడేలు వీణావాద్యముయొక్క వికృతి యనవచ్చును. పరిమాణములలోను, ఆకారాదులలోను మార్పులుగలవేగాని గానశాస్త్రము అన్నిటికిని సమానమే యగుచున్నది. ఫిడేలు వాద్యము నందుగలపెట్టె శిరస్సులేని దేహముయొక్క ఆకారమును బోలియుండును. అయినను ఈ పెట్టె మొదటిభాగమే శిరోభాగముగా గ్రహించబడి తీగలు అచ్చటనే కట్టబడుచున్నవి. పీటయుండు ప్రదేశము లలాటస్థానము. కమానుతో

తీగలను కదలించు ప్రదేశము జిహ్వస్థానము, ఫిడేలు దేహ భాగము దాటిన పిమ్మట దిగువను దండమువలె వాద్యము కొరకు కొంతవరకు పొడిగించబడినది. పొడిగింపబడిన ఈ భాగముతోసహా పీటకు సుమారు మూడంగుళముల సమీపము వరకు పలక ఒకటి పైన అమర్చబడి యుండును. దీనిని బోర్డు అని వాడుచున్నారు. ప్రేళ్ళతో వాయించునపుడు తీగలు స్వరస్థానములందు ఆనియుండుటకువీలుగా యీబోర్డు ఏర్పాటు చేయబడినది.

బిరడాలవైపున తీగలు ఆనియుండుటకు మొదటను ఏర్పాటు చేయబడిన ఎత్తుగా నుగడు మెట్టునకు మేరువ యని పేరు. ఈ మేరువుమొదలు పీటవరకుగల తీగభాగముమాత్రమే వాద్యసమయమున చలన మగుచుండును. ఇందలి తీగలను వాద్యసమయమున ధ్వనిపజేయుటకు గాను ఉపయోగించు సాధనమునకు కమాను అని పేరు. పీటకు సమీపముందు కుడి చేత పట్టబడిన కమానుతో తీగలు ధ్వనింపజేయబడును. ఆ సమయమున ఎడమచేతి ప్రేళ్ళను తీగలమీద ఆయా స్థానములలో నొక్కుటవలన స్వరములు పలికించబడుచున్నవి.

ఫిడేలుయొక్క బిరడాలవైపు భాగమును క్రిందివైపుగా తాలిమీదను, ఫిడేలు దేహముయొక్క మొదటిభాగమును భుజమునకును ఆనించుకొని వాదన మొనర్పబడుచున్నది.

దీని యందు నాలుగు తీగలు అమర్చబడియుండును. వానిలో ఎడమవైపునుండి మొదటి దానికి మంద్రషడ్జతీగ యని, రెండవ దానికి మంద్రపంచమ తీగయని, మూడవదానికి మధ్యషడ్జ తీగయని, నాలుగవదానికి మధ్యపంచమ తీగయని పేర్లు. వీనిలో మొదటి మూడు తీగలు నరమునకు సంబంధించినవి. నాలుగవ తీగ (మధ్యపంచమము) ఉక్కుది. నేడు మూడవ (మధ్యషడ్జ) తీగగా అల్పామిశ్రం తీగను వినియోగించుకొనుచున్నారు. మొదటి రెండు తీగలలోను మంద్రస్థాయియు, మూడు నాలుగు తీగలలో మధ్య, తారస్థాయిలును వినియోగ మగుచున్నవి.

స్వరస్థానములు వీణయందువలెనే ఆయా తీగలందు క్రమముగా వినియోగ మగుచున్నది. ఫిజేలు గాత్రధర్మముగల వాద్యము. మంచి రక్తినిచ్చును. విశేషముగా గాత్రమునకు ప్రక్కవాద్యముకొరను అనుకూలించును.

చరణము

పాపా ధవమగ మామూ పమగరి	గాగా మగరిస	నీ సగ రిసమగ
అమా నినిపగ లే మో చెలుపున	కేమో ఘనముగ	దోచి స నుమర చె
రిసనీ సగరిస పమగరి నిసాగ	రిమగా పమా	పధపపా మగమ పా
నటనే మనుకొను యెడనిక మనంబు	నందునే మిదో	చకను నుంటిగడ రా
పాధప మగమా మా; మాపమ	గరిగా గా;	మపామ గరిసని
శ్రీకరు డగుళో భ నాద్రివి	భుడునే డా	చెలింగ లసెనట
సమాగ రిస, నుపా మగరి పసాని	* ధపమపా మగమ	నీసగా రిగమ పా
ననుంగలువ లరా జుకళల దేల్పు	నటఉపా యమున	దెల్పితో డుకొని రా

2.

* ఈ గుర్తు కావలి నిపాదము; అంతర గాందారము.

(2) శ్రీ త్రిపుర సుందరి

హంసధ్వని రాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి

29. మేళకర్తజన్యము - చిత్రతమ మార్గము = సమగ్రహము

ఆరోహణము :- స రి గ ప ని సా

అవరోహణము :- స ని ప గ రి సా.

పల్లవి	సా ; (శ్రీ) రి సా ద రి సా ; మాం	సానీ పాగా త్రిపు రసుం సానీ పానీ ర. త్స. ; ; రీసా బాలా
అనుపల్లవి	గా, రి ప ర సారిని నిన్నువే సానివ సెల్లబోయి	;గా , పనీ సా మే శ్వరి శ్రీ సపా నిసారి డుచు న్నవారి గరి గసాని సా చుత ల్లివీవె శ్రీ
చరణము	పనిసరి నినుమది	గపనిస రిగపని దలచిన ఘనులకు

2.

గరిసని
అభయమొ
గపరిగ
శుభదా.

నిసరిగ
వరదా.

గరిసని
అభయవ

రిసనివ
నిరతము

3.

సా;
రా;
పా;
వా;
రీ;
నక;
సా;
వా;

సా, రి
నీప

వగరిస రిగపని ||సా||
సంగడి శుభకరి ||శ్రీ||
సరినిస పా;
యకివను చు

పనిసరి సా;
యకిఅం బా

సరిసని పా;
రదెనిక.

సనివగ రిగపని ||సా||
నినుమది దలతును ||శ్రీ||

; ; సరిసని
; ; మొరవిన
; ; సనివగ
; ; తనయుడ
; ; గరిసని
; ; మదిగన
; ; రిగపని
; ; శంకరి

గరిసని పనిసరి
దములను విడువను

నీ, స	రిసనిప గపనిస
నాపై	.కినుక వదలుమా
రిసాని	పగ.నిపా గరిస
త్రిలోక	పా వనీ వినా
నిసారి	గప.గపా నిసరి సా
హృదాంబు	జమున నుండుమా శ్రీ

10. తానవరములు

101

(1) సరసుడా

సావేరి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి.

15. మేళకర్తజన్యము. చిత్రతరమార్గము. సమగ్రహము

అరోహణము = స రి మ ప ధ స

అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స.

పల్లవి : సరసుడా నిన్నేకోరి - చాలా మరులు కొన్నదిరా॥

అనుపల్లవి : గిరిని వెలయు (శ్రీ) వెంకటేశా కరుణించ ఇదే సమయము॥

చరణము : దానిపై నెసరున ఈవేళ॥

పల్లవి	సా రీ-గా రిగ- రీ;-రిగరి స ర-సు .... డ-ని...	సా సరి - సనిదా . న్నే. - ...	గరిగ - రిసనిధ కో.....రి....
	సరివమ-గరిస.ధ-ధమగరి-సధసరి చ.... -ల...మ.....రు...	మవధ,రి-సా మప లు...కొ- న్నే.	ధనిధమ-గరిసధ .....-ది....

అనుపల్లవి

ధధప.మ-పధ.రిమ-పధమా-గరి సరి
గి...రి -...ని... -...వె -ల.యు.

పధసరి-గరి-గరిరిగ-రిపనిధ

క... -రు...-రి...-ప...

సారిగ- రిసరీ- సగరిస- నిధపధ

ధపమరి, మపధ-సరిస.ప-మ.ధపని

నిధపమ-, పసని-ధపాధ-రిసనిధ

ధగరిస-నిధ.ధస-నిధపమ-గరిస

ధా, మ- పధసా-నిధపమ-గరిసధ

దా ని...వై . నె.....న...

ధా, ప- ; దా-పామా-గారి

ధానిప-ధపమప-ధనిధమ-గరిసధ

రిసని.ధ-నిధపధ

శ్రీ. వెం...కట

రిసాని-ధపధమ

ఇ. డే...న.

రిసగ-రిగసరి

ధనిపధ-మపసరి

పామధ-, పనిధ

గరిస-నిధ.రిస

రీ, రి - సరిమప

రుస.....ఈ.

మా, ప- ; ధా

సారిమ-పధ.సరి

పమ పధ-సా;

శ్రీ... -శా

, గరిస-సా నిధ

మ...-యము.

ధసరిమ-పా, ధ

మపధని-ధా;

పధసరి-గరి

నిధపమ-గరిసధ||

, ధపని-ధపమప

. వే . శ...

, నీధ-, పామ||ధా||

మపామ-నిధపమ||ధా||

మొక్కాయి

స్వరము

చరణము

1.

2.

3.

ధనిధను-గరి,నిధ-మగరిస-ధమగరి
 ధ,మపథ-సనిధ,రి-సనిధ,పథసరిగ
 సా;-రిస-నిధపమ-గరిసధ
 సనిధప-,ధనిధ-పమాప-ధమగరి
 మగరిస-;ధస-రిమాప-రిమ పథ
 రిసాని-ధపథప-,మగరి-మపథస

స.గరిస- నిధ,రిస
 ధసరి,ప-ధస,మప
 సా; - ; పమ
 నిధపమ-సనిధప
 పమపథ-స, మపథ
 రిగరిస-నిధపా

నిధప,ధ-సరిమప
 ధ,గరిస-నిధపమ||ధా||
 ధపనిధ-పమపథ
 రిసనిధ-,పాధ
 స,రిగరి-రిసనిధ
 మగరిస-,రిమప||ధా||

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

(2) ఇంతచౌకసేయ

బింహరి రాగము - త్రిపుటతాళము - చతురశ్రజాతి.

29 మేళకర్తజన్యము. చిత్రతరహార్దము-సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :- ఇంత చౌకసేయ ఇది మేర గాదురా సామి॥

అనుపల్లవి :- వంతమేలరా - నాతో - వేసుకోపాల రారా ఈవేళ॥

చరణము :- నిన్నే కోరి యున్నానురా॥

పల్లవి

సా.స-ని ధ.పధ-ని.పధప-మగగరి
ఇం.....త.....చౌ.....
రిసగ-రిస.నిస-నిధ పధ-మగపధ
ఇది.....మే.....ర.....

సరిగ. స-నిధసా
క . . . . . సే
రిసాని-ధప.ధప
గా . . . . . దు

రిగసరి-X పధ
.....య . .
,మగరి-మగపధ
ర . . సా . . మి

అనుపల్లవి

ధృవధ-మగధ-ప, మగరి-రిసనిధ
 పం . . త . మే . . ల . ర . .
 మమగగ, రిసరి-గపా.స-నిధపా
 పా . . . . . ల . . . . . రా

పధస,మ-గపసా
 నా . . త్రో . . వే
 ,మగరి- సారిస
 ర . . ఈవే.

రిగపధ-సరిగా
 ణు . . . గో .
 నిధపధ-మగపధ
 . . . . త . . .

ముక్కాయి

స్వరము

సా, స-నిధపధ-రిసనిధ-పమ.గధ
 సరిగస, సరిగ-పామగ-ధపాప
 రిసనిధ -;గరి - సనీధ - సరిగా
 రిసాని-ధపధప, మగరి-గపధరి

పా,మ-గరిసరి
 సనిధరి,సనిస
 సరిగమ-గగరిస
 సానిధ-పామగ

గపమగ-రిసనిధ
 *
 ధనిపధ-మగపధ
 రిగసరి-సనిధ

రిసారి-గపధరి || ఇంత||

చరణము

నీ; -సనిధని-పా;-ధపమగ
 ని . . . . న్నో . . .

రిస,రిగ-రిసనిధ
 . . రి . . .

రిగసరి-గపాధ
 యు . . న్నార ||నీ||

1.	సా, ప-ధని-పామగ-రిగపా*	మా, గ-; రీ	సా, రి - , గవధ నీ
2.	నిసనిధ-పావధ-మగర్గి-రిగసా	నిధ. సరి-గసారి	గవ.సరి-, గవధ నీ
3.	సానిప-ధని-పడ-పామగ-రిసరిగ*	సనిధరి-సా, గరి	పమగధ-పా ;
	రిసనిధ-పధసా-పధపమ-గరిసా	సనీప-ధనిపా*	మగరి.స-రిగవధ నీ
4.	సా;-; ధరి-సనిధప-మగరిగ	పా ; - ; ధవ	మగరిస-రిగవధ
	సపాధ-నిపమగ-పరీగ-మరిగమ*	రిగసరి - ధగరి.ప	మగధప-సనిధప
	మగరిస-, సరిగ-పామగ-పధసా*	పధసరి-, గసరి	గమగగ-రినిధా
	గరినిధ-, రినిధ-పామగ-పపధని*	పసాని-ధపపా	మగర్గి-గవధ నీ
5.	పాధరి-సా; -పధపమ-గా;	రీగస-రీ ;	సనిధప-సా;

రిసనిధ-గా;-పమగరి-దా;	సనిదప-రీ ;	నిసదని-పా ;
సససా-పపపా-ధనిపా-మగరీ	రిగదా-మగరిస	నిపధరి-పా ;
పా ; - సా ; - రీ ; - గా ;	మగరిస-నిధపా	మగరి,ధ-మగపధ సీ!

* ఈ గుర్తు అన్యస్వరము.

(3) నిన్నే కోరి

కానడరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

22 మేళకర్తజన్యము—చిత్రతరవార్గము—సమగ్రహము

ఆగోహణము = స రి గ మ ప మ ధ ని స

అవరోహణము = స ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

పల్లవి :—నిన్నేకోరి యున్నది మానెలత ఈవేళ॥

అనుపల్లవి :—సన్నుతాంగ మా చక్కనిసామి వేణుగోపాలదేవ॥

చరణము :—కన్నడ శేయపలుదు॥

పల్లవి	పామా-గా;-గాగమ-రీ;	సనిసరి-మరిసరి	ధనిధని-సరిసరి
ని :—నిన్నేకోరి	యు... ..న్ను.	ది... మ...	ది... మ...
పమగా-మరి,గరి-స,నిసరి-గగమమ	ధధనిధ-పమ.ధప	మగమ.రి-సనిసరి	మగమ.రి-సనిసరి
నె... ..ల... ..త... ..	ధి... .. వే.	... ..	... ..

అనుపల్లి

పధనిధ-పమపధ-పమ, పమ-గామరి
స . . . . ను. . . తార . . .
ధనిసరి-సరిగా, గమరి-సరిసరి
స . . . . మి వే . . ణు. . .

గరిస, మ-గమధధ
గ. . మ . . చ.
సా, ని-రిసనిస
గోపా . . ల.

నినిసరి - సా ;
. . క్త. . ని

ధపమ, గ-మరిసరి
. . . దే . . ప.

ముక్కాయి

స్వరము

చరణము

పవమగ, గమరి-సరిసని-స, ధనిధ
ధనిస, ని-సరి, సరి-గామరి-సరినిస
ధా ; - ; పధ-నిధప, మ-ధపమప
క ప్ప. డ. . కే . . . .

నిస, నిరి-సరిగమ

ధా, ని - , ధపధ
గా, మ-రిసనిస
యవ . . . .

పవమ, గ-మరిసరినిన్నే ||

రిగామ-పమగమ
ల. . డు. . ర

ధా, ప-; మూ-; గా-; మూ

; గా-; మూ ||

ధానిధ-పమపా-ధపమప-గామరి
పధపమ-గవమగ-మరిగరి-సరిసని

రిగామ-పమగమ || క ||

సరిగమ-సరిగమ

గమధధ-ని, ధధని-నిస, నిస-రిగమరి

గమరి, ని-సరిగమ || క ||

1.

2.

3.

4.

సా,ని-రిస,నిస-ధపమ,గ-మరిసని

సరిసని,నిసని-దానీ-ధ,పధప

ధపమగ-నీ-ధపమగ,మరిస

గాగమ-రిసనీ-నిసధప-మ,గమరి

సా,ని-స,ధనిస

మపమగ,మరిస

ధధాని-ధనిపధ

సా సస,ధపమ

రిగమ,గ-మ,ధధని

నిపగగ-మా;

పమ,ధధ-నినిసరి

గమరి,ని-సరిగమ ||శ||

(4) చ త మే

కమాచిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
28 మేళకర్రజస్యము—చిత్రతరమారము—సమగ్రహము

ఆరోహణము స మ గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము స ని ధ శ మ గ రి స

పల్లవి :- చలమేల జేసేవురా - ఇది మేరగాదురా||

అనుపల్లవి :- జలజనాథ నిన్నేకోరి వచ్చియున్నాను||

చరణము :- జాలమేల జేసేవు

పల్లవి	సానీ-ధా,ని-సనిధధ-మా;	మగమని-ధనిపధ	మపమ.గ-మపధని
చల మే . . . . . ల	జే . . సే	పు . . రా	
సానిరి-సనిధని-సనిధప-మగమని	ధాధప-మధపా	పమగమ-,నిధని	
ఇది . . . మే, ...	ర గా.	. . . . . దు.రా	

అనుపలవి

ధనిధధ-పమపధ-పపమగ-మాసా

జ...ల...ల...జనా

నిధని-సరిగ.మ-మగధ-నిధనిరి

...కో...రి...

సా,స-నిధపధ-నిసనిధ-ధపమగ

సనిధప-మనిధప-మగ.ధప-మగరిధ

ధా;-పధ-నిసనిధ-ధపమగ

జా ల...మే...

ధా;-;-నీ;-పా;-;ధా

ధా,ని-ధధపమ-పా,ధ-పపమగ

నిని,ధధ-ని.పపధ-మమప.గ-గమరిగ

నినిధ.స-సని.రి-ససనిని-ధపధని

మానిధ-ని.పధప

! థ. ....

సానిధ-పధనీ

ప...చ్చి..

మా,ని-ధనిపధ

మగమప-ధని.గమ

మా;-సని

ల జే

;మా;-పా

మా,ని-ధనిపధ

మపమ.ధ-ధప.నిని

సనిధ.ని-ధప.ధప

మగమ.ప-ధనిసా

ని...న్నే

ధ ప మ. గ-మపధని

యూ...న్నా...ను

మపమ.గ-మపధని

పధని.ప-మపధని

ధపమ.గ-మపధని

...సే...పు

;మా;-నీ

మపమ.గ-మపధని

ధధపప-మమగమ

మపమ.గ-మపధని

ముక్కాయి

స్వరము

చరణము

1.

2.

3.

4.	నీ;-నిస-నినిధప-మగమని	ధా;-ధని	ధధపధ-పమపధ
	మా;-మగ-మవమ,ధ-వ,ధనిస	నిధ,నిధ-పధపమ	పధనిని-సా ;
	నిరీస-నిధపధ-నిసాని-ధపమగ	నిధా,ధ-పమధప	మపామ-నిధా,ధ
	నిసా,ని-సరీ:స-మగారి-సనిధని	సరీస-నిధపధ	నిధాప-మగమని

11. ఆటతాళవర్ణాలు

(1) విరిబోణి

భైరవి రాగము—ఖండబొత్తి అటతాళము—14 క్రియలు.

20వ మేళకర్త నతభైరవిరాగజన్యము—చిత్రతర మార్గము—విషమగ్రహము. (విషమ సమము)

రచయిత :

ఆరోహణము = స రి గ మ ప ధ ని స

పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య.

అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :—విరిబోణి నిన్నేకోరి మరులు కొన్నదిరా॥

ఆనుపల్లవి :—నరసుడవు దక్షిణ ద్వారకా సామి శ్రీరాజ గోపాలదేవా

చరణము :—చిరునవ్వు మోమున.

లఘువు		ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సా, రి-స్వీధా*స్వీసా-రీ, గ-సారి		
	ఆ . . . *వి రి బో . . .		

సరిగ్గ-రీ;-గ్గరిగ్గ-మపథ.మ-పగరిస ... ణి ని... .. సగరి.ని-సనిధప్*పథప్థ-నినిధప్-ధనిసరి రి... ..*మ...రు...లు...	నిసమగ్గ-రిస,నిస న్నే... ..కో.	రిగ్గరి-నినిధని ... ..
పథనిస-రిగ్గమప-మగ్గరిగ్గ-మనిధప్-మగ్గరి గ్గో... ..న్నే...ది... .. మగ్గరిస-, రినిధ* ... ..*	సరిగ్గమ-గ్గరిగ్గ ర... ..	రీ ; -సనిధప్ ... ..
*సనిధప్-మగ్గరిగ్గ-మనిధప్ *స.ర. సు...జ్ఞా... మగ్గరి.ప-మగ్గరిస-పథనిస-రిగ్గ.నిస-రిగ్గమప ... ..ద... ..తీ.ణ... ..	నినిధప్-, ధమప వ్యా... ..	గ్గరిగ్గమ-పథని ర... ..

1.	సా; నిసనిసరి *	"	"
	క	"	"
2.	సా; రీ; సరిమగరి *	"	"
	క	"	"
3.	సా; పధనిసరిగారి	"	"
	క	"	"
4.	సా; పారి రిగమపధనిసరి	"	గరిగమ-పధనిస
	క	"	ర . . . . . క.
5.	సనిధమగరిస రిగమపధనిసరి	"	గరిగమ-పధనిస
	. . . . .	"	ర . . . . . క.
	పధనిస-రిగమగ-రిగనిస-రిగనిస-నిధనిస	"	
	సా. . . . . మీ. . . . . శ్రీ.	"	

గరి.రిస-సని,నిధ-ధప,మని-ధపమగ-రిగరిస
రా. . . . . జ గొ. . . . . పా. . . . .
,మగరి-సరినిధ*

*గగరిస-రిసనిని-ధనిసరి

గుమ.పప-ధధ.నిని-పపప.ధ-ధధ.నిని-ని.ససరి

ధధధ.ప-పమ,నిధ-ని.పధని-మపధని-సరినిధ

మగరి.స-రినిసరి-రిగామ,నధమప-ధనిస

గరిసా,నిధ*

*మామా-ధపధ.మ-ప.గమా

చి రు . . . . .

పా;-పా;-మపనిని-ధపమగ-మనిధప

ప్ర . మా. . . . .

నిసరిగ-మపధని
దే. . . . .

ముక్కాయి

స్వరము

చరణము

కుసునిధ

ధపమధ-పానిని

,నిధప-పా,మ

పమధా-పామప

. . . . .

1.	<p>సనిధవ-మగరిగ*మానీ-ధానిధి-పాధప-మాపమ</p> <hr/> <p>.....*చిరున.....</p> <p>గమ పా;పా;</p> <p>.. ప్ర్య.</p>	<p>“</p> <p>“</p>	<p>“</p> <p>“</p>
2.	<p>సనిధవ-మగరిగ*మాసా-సనిధపమగరిస సరిగ</p> <hr/> <p>.....*చిరున.....</p> <p>మపధామ పా;పా;</p> <hr/> <p>..... ప్ర్య.</p>	<p>“</p> <p>“</p>	<p>“</p> <p>“</p>
1.	<p>గా, రి, సనీ, ధాప-మా, ప-ధానిస</p> <p>నిగీని-సరిగమ-గమాని-నిధధని-, ధధమ</p> <p>గరిస.ని-సారిగ చిరునప్ర్య </p>	<p>మపమమ-, గరిగ</p>	<p>[మప</p> <p>నినిధధ-, మమా</p> <p>[ధా</p>

2.

నినిధధ-నిధధ-మా,ని-ధవమా-ధవమ

గరీగ-మవధ-మపాధ-పధనిధ-నిసరిస

నిధాని-సగరిగ || చిరునవ్వు ||

పారిగ-సరిగా-రీ: నీసరి-నిసరీ

సా,రి-నీ,ధ-గా,రి-సనీ-ధాని

ధవగరి-,రినిధ-రిపాస-మగారి-పమాగ

రిగామ-పధవమ-నినిధధ-,నిధధ-పపామ

నిస.నిగ-రిమ,గవ-మధ.పని-ధనిపధ-మవగరి

గమపమ-పధనిస-నిసనిగ-రిగ.నిస-నిసరి

ససరిరి-గగమగ-గరి.మగ-రిస,నిగ-రిసనిరి

సనిధప-ధనిసరి-మమపవ-ధధనిని-సగరిని

గరిస,ని-సారిగ || చిరునవ్వు ||

మపామ-గరిసరి

పధనిస-రీ;

మవగమ-పా;

పధనిని-సానిధ

ధధని,ధ-ధమమా

3.

(2) నెరసమృతి

కానడ రాగము—ఖండబాతి ఆటతాళము—14 క్రియలు

22. మేళకర్త ఖరహర్ప్రయరాగజన్యము—చిత్రతరవార్గము—విషమగ్రహము. (విషమసమము)

రచయిత :

రామనాథపురం

{ ఆరోహణము = సరిగమధానిసా

శ్రీనివాస అయ్యంగారు,

{ అవరోహణము = సనిసధాపమపగామరిస

పల్లవి : నెరసమృతినయ్య నిక్కముగ నిన్ను నీరజనయన నిరుపమ సుందరాకార

అనుపల్లవి : మరునికన్న శ్రీనివాసదేవ మానముతో నన్ను గాపాడుట కిదె సమయమూర

చరణము : సరసుడనిన్నే సతతము కొనియాడు చున్నానుర,

లఘువు		
పల్లవి	ద్రుతము	ద్రుతము
;; ; ; ; రీరిప-గా, గ-గమరిస		
నెర. స . మ్మి...		

సనిధిస-కి;-గమరిరి-సనిధి-సనీస తి... స... య్య... మగామ-రిసనిస*రిగమవ-ధమధ-పమగమ .ని. న్ను... *నీ... ర . జ . . . న . రిసనిధి - , సరిగ-మపమధ-నిసచ-నిమప.గ ...య . న . . . ని . . రు . . పమ గా,మ-రిసనిస *	ధా,ని-సరిగా ని . . . క్క-	,నిధి-ధ-పమధప మ... . . గ.
కా . ర . . . *	మ,ధనిస-రిసనిరి . . . . సుం...	సనివ,ని-ధపమప ధ.. ర . . . .
*సాధప-ధా;-ధా; *మరు, ని . పధనిస-నినిధప-మపధని-ధధపమ-ధపధమ గ... . . . ప్న... . . . త్రి... .	ధపగా-మధాధ . . . నీ . వా.	పధధని-సనిపమ స... . . డే..

గమధని-సా;-సనిసా-రీగసా-రినిసరి
వ... మా. నా. ము...
...
రిసరివ-గా-గ-గమరిస-నిసని,రి-సరినిరి
తో... స. న్న... కా. పా.డు.
విధపమ-గమరిస*
ము... ర...

సరినిస-,నిపమ
స...మ,య.

సనిపమ-గమధని
.ట. కి.దె.

మొక్కాయి
స్వరము

*రిగమధ-,నిపధ-మపామ
గమరిస-రిగీస-రిగమ.ధ-పమప.గ-మరిసని
గమధని-సా; *సనిసరి,రిసరి-పగామ
...
రిసనిస-,రిసని-పమ.గమ-మధ.ధని-నిస.సరి
మప.గమ-రిసనిస*

ధనిసప-,నిపమప

ధనిసరి-గమపమ

రిసరి-నిసపని

గా,రి-సనిపా

రెండవ వాచకము

చగణము

;; ; సాసా-చనిరిస-పా ;
సర-సు...-డ

మధపని-ధధపను-ధపమ,ధ-ప.చుప,గ-చురిస
ని...-న్నే... స... త. త. ము.

సనిపమ-గమధని *

..న్నా.ను.ర. *

రీ ; ; సా ; నీరీసానీసా

పా;-;మా.పానీ-ధాపా-మాపా

గామా-,ధాని ||సరసుడ||

ధానిప-ధపమప-మగమ,ని-ధాని.ప-మ,గమరి

సరిగమ-ధానిస-పధప,ని-ధప,గమ-ధానిస

సనిపమ-నిధాని ||సరసుడ||

నిసరిని-సా , రి
.... డు మ

రీసా ;రీ

ధాని.స-రిగమరి

1.

2.

3.	సరిస, ని-స, సనిప-నిధప, ధ-ప, పమ, గ-మరి, గమ ప, గమరి-సరిసని-సనిపమ-పనిసరి-గమరిస మరిస, రి-గమధని సరసుడ	రిగమ, ధ-నిసరిగ	మరిస, స-నిపమగ
4.	సా, ని-రిసనిప, మనిధ-పగామ-రిసరిని సా, నిస-రిగమ, రి-సరిగమ-ధనిసరి సపా, ని-ధనిపధ-మప, మగ-మరిగమ-ధనిసరి గగామ-రిసనిరి, సనిప-గగామ-రిస, రిగ గమరి, గ-గమధని సరసుడ	సనీస-పనిమప	మగమమ-ధధని సనిప, రి-సనిపమ

(3) చలమేలజేసేవు

శంకరాభరణ రాగము—ఖండజాతి అటతాళము—14 క్రియలు

29 మేళకర్త రాగము—చిత్రతరంగిణి—విషమగ్రహము (విషమసమము)

రచయిత :

} ఆరోహణ = స రి గ మ ప ధ ని స

స్వాతి తిరునాళ్

} ఆవరోహణ = స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :- చలమేలజేసేవురా ? సరసకురార సామి

అను పల్లవి :- జలజాక్షుడైన చక్కని సరసిజనాభ దేవా

చరణము : పాపజాతి మారుడు.

లఘువు		ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;; ; సానీ-పా, మ-గారీ (వమగరి)		
	చల మే . . .		

పా;-;ధరి-రీ;-సరిగరి-రిగరిరి ల . . జే సే, ...	నీ, స-రిగపా	సరిగమ-పధనిస . . . . .
నీస, ధ-నిపధని-రిని, సధ-నిప, ధమ-పగ, మరి పు. రా . . . . స, . . . ర	సరిపా-నిధని . . రా . . .	పా, మ-పమగరి రా . సా . . .
గసా.రి-సనిధని-సరిరి-గగమమ-పపధని . స . . . . కు		
సా.రిగ-మపధని* . మి. . . . *		
*సాధా-పా;-పమగమ *జల బా		
పా;-పా;-పధనిధ-మపధప-గమపమ క్షు . క్షే . . . . స	సనిరిస-గరిమగ ప.	మపమప-ధనిసరి క్ష- . . . . .

అనుపలవి

<p>సాని.ధ-నివధని-సానీ-సారీ-రిసనీ ని . . . . . సర సి . . . . ససా-రీ-రిగమగ-గరిసని-ధవధని జ . . . నా . . . . . సధప.మ-పాధని* . . . . . ప . .</p>	<p>రిసాధ-పమ,ధప .ధ. . . . రే</p>	<p>,మగరి-గస.సా . . . . .</p>
<p>*సానిధ-పమ,ధప-మగమ పా,మ-గరి,సరి-గరిగరి-స,నిరి-సనిధని మపమ,గ-మవధని-సరిగరి-స,నిసరి-సనిరి సాని,ధ-నిసనిధ-పమ,గమ-పనిధని-స,ధనిప ని,సరిగ-మవధని చలమేల ; ; ; పా;-పమ-గ,రిగమ పా ప. . . .</p>	<p>పా,ధ-నిసరిని ధని.మప-ధని.గమ</p>	<p>,సరిగ-సారిగ పధని.రి-గమవధ</p>

ముక్కాయ
స్వరము

చరణము

1.	గాః-గమగరి-సారిగ-రిరిస-స-ని-ప-ధని బా . . . . . తి . . . . . నిధ-పమ-గ. రిగమ . . . . . పాః-మా-గారీ-సాః-నీసా రిసా-నీసా-ధాః-నీసా-ధానీ శీ-గామా పావబాతి గా,మ-గరి,సగ-రిరిసని-సరీస-నిసధని పా,ధ-నిసరిని-సా,రి-గరిగా-మగమ సని,సరి-గామ పావబాతి పా,ధ-పమపా-మగమ-పా,గ-రిసనిధ పా,ధ-నిసరిస-పా,మ-పధపా-నిధని నిసపా-రిగమ పావబాతి	సమామ-గరి,సప మా. . . . రు. సారీ-నీ; ధపామ-గరి,పమ పా,స-నిధపా	,పమగ-పసారి . . . . డు. సారీ-గాసా గరి,మగ-రిస,గరి నిధమ-పా,ధ
----	---	---	---

12. త్యాగరాజకృతులు

(1) తులసీజగజ్జననీ

15. మేళకర్త - సావేరి రాగము - రూపకతాళము చతురశ్రజాతి.
చిత్రతమమాగ్గము — 2 అక్షరముల అనాగతగ్రహము.

అరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : తులసీ జగజ్జననీ దురితాపహరిణీ ||తు||

అనుపల్లవి: నిలవరమగు నీసరివేల్పులు లేరట బ్రోవుమికను||

చరణము : చరణయుగంబులు నరులకు పరమవైకుంఠమట
సరసిజాక్షి నీ మధ్యము నకల సురావాసమట
శిరమున నై గమకోటులు చెలుగుచున్నారట
సరస త్యాగరాజాది పరభక్తులు పాడేరట.

	ద్రుతము	లఘువు
పల్లవి	;సా	రీగా రీసా
	తు	లసీ . జ
	సనిధా	;సా సాసా
	గ. . .	.జ్జ న నీ
2	;సా	రిపమగ రీసా
	తు	ల. సీ . . జ
	సారిసధా	;ధా సాసా
	గ. . .	జ్జ న నీ

3	<p>;సా తు సారిస సారిస గ . . . . .</p>	<p>రధపమ గరిసా ల. నీ . . . జ ధానా సానా . జ్జ న నీ</p>
4	<p>;సరి తు. సారిస సారిస గ . . . . .</p>	<p>మపధధ మగరిస ల . నీ . . . జ . ధానా సానా . జ్జ న నీ</p>
5	<p>సరిమప తు.ల. రిససని గ . . . . ;ధా దు పా,ధ హా .</p>	<p>ధరిసని ధపమగ నీ . . . . . జ . ధానా సానా . జ్జ న నీ ధానా ;ధా రితా ప పమగా రీసా . . . . . రిణీ</p>
6	<p>;సా తు సారిస సారిస గ . . . . . ;సా దు</p>	<p>రీపమ గరిసా లనీ. . . జ ధానా సానా . జ్జ న నీ రీపమ ధాధా రితా. . ప</p>

అనుప

2

మపధస

హ...

సరి

..

} తులసి

;మప

ని ల

సా;

నో

ధాసా

ల్పలు

పమపధ

బ్రా...

;మప

నిల

సా

నో

సరిగరి

ల్పలు.

పమధధ

బ్రా...

,నిధమ

. రి .

గరి.గరి

.. ణి.

,ధసా

వ ర

సాసని

సరి.

సనిధా

లే. .

పమగా

పు. మి

,ధగరి

వగ.

సాసరి

స రి .

సాసని

లే. .

పమగా

పు. మి

సాసా

మగు

ధా;

వే

ధపధా

ర. ట

రీసా

కను

సాసా

మ గు

సనిధా

వే. .

ధాసా

ర ట

రీసా

కను

3

;మవ

ని ల

సనిధా

నీ . .

రిగరిగ

ల్పు.ల్పు.

మపథస

బ్రో... .

సరి

..

} తులనీ

,ధగరి

వర.

పమపథ

స . రి .

రిససని

లే... .

నిధమా

వు.మి

సాసా

మగు

సరిగా

వే..

ధపథా

ర.ట

గాగరి

క ను.

చరణము

;పప

చర

పాపా

బులు

;మమ

ప ర

మారీ

కుం .

;సరి

సర

సనిధా

నీ . .

పాధా

ణయు

పాపమ

న రు .

,మమా

మవై

పామగ

త మ .

గారీ

సి జా

సా;

మ

పా;

గం

ధపథా

ల. కు

పా;

.

రీ;

ట

సాసా

. ఊ

సాసా

ధ్యము

చరణము

;సరి

సక

పా;

వా

;ధస

శిర

పాధా

గమ

;పధ

చేల

సా;

ను

;ధధ

సర

సా;

రా

ధాసా

పర

పాధధ

పా..

సరి

..

తులసి

సారీ మా;

ల సు రా

పమధప ధా;

స . మ. ట

,నిధా ధపమా

మున నై..

సా; సాసా

శో టులు

సరిమా మగరి

గు.. చు..

సా,ని ధపధా

న్నా. ర. ట

ధాగా కీసా

సత్యా . గ

సనిధా పాధా

జా.. . ది

సాసని ధపధా

భ.. ట్టులు

పమగా రీగరి

జో.. రట.

(2) ఎ టు ల బ్రో తు వో

16వ మేళకర్త - చక్రవాకరాగము - త్రిపుటతాళము - త్రిశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము — 2 ఆక్షరముల అనాగతగ్రహము

అరోహణము : సా రి గ మ ప ధ ని సా

ఆవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి సా

వల్లవి :- ఎటులబ్రోతువో తెలియనే కాంత రామయ్య॥ఎ॥

ఆనువల్లవి :- కటకట నా చరితము కర్ణకశోరవ.య్య ॥ఎ॥

చరణము :- వట్టె గొడ్డురీతి భక్షించి తిరిగితి

పుట్టు లా భులను పొట్టకై పొగడితి

దుష్టులతో గూడి దుష్కృత్యములు సల్పి

జట్టు బడిన త్యాగరాజుని దయతో ॥ఎ॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
వల్లవి	సారీ ఎటు చా,మా. తు వో ధససా; నే. శమధపాను రా.....	గా; ల ధాపా తెలి ససధా కాం.. మగరి మ. .	మా; జ్ఞో ధా; య పా; త శమగరి య్య....

2	<p>సని.సారీ .. ఎటు పా,మా, తు వో</p> <p>ధనిసరిసరి నే.....</p> <p><u>ధానిధపాధపమా</u> రా.....</p>	<p>గా; ల ధాపా తెలి</p> <p>సనిధా కాం..</p> <p>మగరి మ..</p>	<p>మా; బో) ధా; యా</p> <p><u>ధానిధపా</u> త... .</p> <p>పమగరి య్య...</p>
3	<p>సని.సారీ .. ఎటు పా,మా, తు వో</p> <p>ధనిసరిగరి నే.....</p> <p>గమపధనిస రా.....</p>	<p>గా; ల ధాపా తెలి</p> <p>సనిధ కాం.....</p> <p>నిధపమ మ...</p>	<p>మా; బ్రో ధా; య</p> <p>నిధపమ .. త .</p> <p>పమగరి య్య...</p>
4	<p>సని.సారీ .. ఎటు పా,మా, తు వో</p>	<p>గా; ల ధాపా తెలి</p>	<p>మా; బ్రో ధా; య</p>

4	<p>ధనిసరిగమ నే. ....</p> <p>గమపథసిస రా. ....</p> <p>సనిసారీ .. ఎటు</p> <p>పా, మా, తు వో</p> <p>పా ; ; ..</p>	<p>గరిసని కాం....</p> <p>రిసనిధ మ...</p> <p>గా; ల</p> <p>ధాపా తెలి</p> <p>; ; ..</p>	<p>ధనిసరి తి...</p> <p>పమగరి య్య...</p> <p>మా బ్రో</p> <p>ధా; య</p> <p>; ; ..</p>
అనుష్టుప్	<p>సీధా కట</p> <p>ధా, నీ, చరి</p> <p>సీధానీ క.</p> <p>ధాసధ పాధప మా తో .. . . . ర</p> <p>సని } ఎటుల ..</p>	<p>పామా కట</p> <p>రీ; త</p> <p>సా; ర్న</p> <p>మగరి మ.</p>	<p>ధా; నా</p> <p>సా; ము</p> <p>ధాసధ పా క... .</p> <p>పమగరి య్య...</p>

చరణము	; ; పా వ మగరీ, డ్డు ..	పా; ట్ట గామా రీ .	పా; గా పా; తి
2	; ; పా వ మగపమగరి డ్డు.	పా; ట్ట గామా రీ .	పా; గా పా; తి
3	; ; పా వ మాపమగరి డ్డు	ధానిధ ట్ట .. గామా రీ .	పా; గా పా; తి
4	; ; పా వ మా,గరీ డ్డు .. ; ; పా ధ పాధాపా తి రి .	ధసనిధ ట్ట... గామా రీ . పా; ట్ట ధానిధ గి ...	పా; గా పా; తి పామా చి . సమ. రి తి ....

5

సరిగమ. పా

.... వ

మగపమగరి

డు. ....

; ; గమ

భ .

పధనీ, స

తి . రి .

; ; పా

పు

మగపమగరి

భు. ....

; ; సా

పా

పాధాపా

పొగ .

; ; ధా

దు

ధనిసానీ

తో....

; ధనిసా

దు. .

ధసనిధ

ట్టి....

సరిగమ

రీ....

పా;

క్షిం

పధా,

గి .

పామా

ట్టు .

రీ;

ల

పమగా

ట్టి. .

ధసనిధ

డి....

నిధపమ

ప్తు.. .

సారీ

గూ.

నిసరీ

ప్తు..

పా;

గూ

పా;

తి

ధా;

చి

పా;

తి

ధసామ

లో.. .

సా;

ను

మా;

క్షే

పా;

తి

ధా;

ల

సా;

డి

సరిగా

త్తు..

5	రింగమ.గమగ ము.. లు..	రీ; స	సా; ల్పి
	;ధానీ ఱ .	సంగ టు.. ట	రిససా బ..
	సాసనిధా డి న ..	ధానిధ (ధసనిధ) త్యా..	పా; గ
	గమపధస రా.. . . .	సనిధా జ..	పా; ని
	ధానిధ పాధప మా ద.. . . .	మగరీ య..	పమగరి తో
	సని .. } ఎటుల		

(3) ప్ర క్క ల ని ల బ డి

22 మేళకర్త :- ఖరహరప్రియరాగము-త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము — 4 అక్షరముల అనాగతగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :- ప్రక్కలనిలబడికొలిచే ముచ్చట బాగదెల్పరాదా॥ప్ర॥

అనుపల్లవి : చుక్కలరాయని గేరుమోముగల సుదతి సీతమ్మ,
సామిత్రి రాముని కిరు ॥ప్ర॥

చరణము :- తనువుచే వందన మొనరించు చున్నారా
చనువున నామకీర్తనము సేయుచున్నారా
మనసున దలిచిమైమరచి యున్నారా
నెనరుంచి త్యాగరాజునితో హరిహరి మీ రిరు ॥ప్ర॥

	లఘువు	ద్రుతము	స్రుతము
పల్లవి	; ; పా ప్ర సా,నీ, ని ల	ధా; క్క నిధధప బ . . .	ధానిధ పధ ల . . . మా; డి

2	మపామ. పా . . . ప్ర ధని సారిస నీ ని . ల . . .	ధా; క్క ధానిధ పాధప బ	ధానిధ పధ ల . . . . మా; డి
(1)	మపమనిధా . . . కొలి గా, మపా ము . .	పా; చే పమగా చ్చ..	పధధప . . . . రీ; ట
(2)	గమప.నిధా . . . కొలి గా, మపా ము . . ; సరిగా బా.. నిధధపమా ల్ప. . . . సా ; ; దా రిగమపధని	పాధానీసని చే . . . . . పమగా చ్చ.. రిగమా గ. . గామగ గా . . . . . ; ; . . సారిస నీసని	ధానిధ పాధప . . . . . రీ; ట పధనీ, దె. . రీగరి రీ రా. . . ; నిస ఆ, ధానిధ పాధప . . . . .

3.	పమ. పథ పథసి	ధనిసా నిసరి	రిగరి సరి
	.. ప్ర.	క్క... ..	ల... ..
	పససాదిససి	ధానిధ పాధప	మా;
	ని. ల....	బ... ..	డి
	మపమ.నిధా	పథ నీసని	ధానిధ పాధప
	... కొలి	చే.	... ..
	గా,మపా	పమగా	రి;
	ము ..	చ్చ..	ట
	సా ;	; ;	; ;
	రి	..	..
అనుపల్లవి	; ; సా	రి;	రి;
	చు	క్క	ల
	సరిగా,మ	రి;	సా;
	రా.. .	య	ని
2	నిసాని.సా	రి;	రి;
	... చు	క్క	ల
	సరిగా,మగగా	రి రి రి	సా;
	రా.. .	య.. .	ని

శి	సరిని. సా	రి;	రి;
	... చు	క్క-	ల
	పధనిసరిగ	రిగరి రి	సా;
	రా.....	య.. .	ని
	నిసాని.ధని	సరిగా	రిసా
	... గే.	రు..	..
	ప సా నీ,	నిధధా	పా;
	మో.ము	గ. .	ల
	మపమ. పసా	నీ;	నిధధస
	... సుద	తి	నీ...
	సనినిధధప	మా;	మగపమ
	త.	మ్మ	సా...
	గా,రీ,	సా;	సని
	మి త్రి	తో	రా.
చరణము	సరిగ,రిగమ	గమపధ	పమగరి
	... ము..	ని...	కి...
	గమపమ	} (వక్తల	
	రు...		
	; , పపా	పా;	పా;
	తను	పు	చా
	గా,మపా	సమగా	రి;
	పం ..	ద ..	న

2	గమప.నిధా ... తను ధానిధ పాధప మరి వం... ..	పా; పు గామగ గా ద... .	పధనీ చే.. రీ; న
3	గమప.నిధా ... తను ధానిధ పాధప మా వం... ..	పా; పు గామగ గా ద... .	పధనిన చే.. రీ; న
4	గమప.నిధా ... తను గా,మపా వం.. ; , గమా మొన	పధ నీసని పు. చే.. పమగా ద.. పా ధని రిం..	ధానిధ పాధప ... .. రీ; న ధానీ .చు
(1)	పా,మ; చు .	మగగా న్నా..	రీ; రా
(2)	పా ధానిధ పమా, చు... .. ; , పమా చను	మగగా న్నా.. గా; పు	రీ; రా రీ; రా న

2	రిసనిసాని నా.... పామా; ర్తన గమపథనీ చు. .... ; , మన దల మ యు నెన త్యాగా ని రిహ రిరు ప్రక్క-ల	సరిగా మ.. గామగగా జే... నిధధా న్నా.. సు చి ర న్నా రుం రా త్తో రి	రిగమా జీ... రిగరి య... పా; రా చ చి చి రా చి జి భా వ్వి
---	--	--	---

‘మనసున’ మొదలు ఎనిమిది ఆవర్తముల సాహిత్యమును అనుసల్లవి మాదిరిగా పాడుకొనవలెను.

(4) ఎంతరావి.

హరికాంభోజిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్యజాతి
చిత్రతరమార్గము—మూడక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గా మ ప ధ నీ స

ఆచరోహణము : స నీ ధ ప మ గా రి స

పల్లవి॥ ఎంతరానీ లినకెంతి బోనీ నీ చింత విడువజాల శ్రీరామ ॥ఎం॥

అనుపల్లవి॥ అంతకారి నీ చెంతిజేరి హనుమంతుడై కొలువలేదా ॥ఎం॥

చరణము॥ (1) శేషుడు శివునికి భూషుడు లక్ష్మణ వేషుడై కొలువలేదా ॥ఎం॥

(2) శిష్యుడు మౌనివరిష్టుడు గొప్ప పసిష్టుడు హితుడుగాలేదా ॥ఎం॥

(3) సరవరనీకై సురగణమును వానరులై కొలువలేదా ॥ఎం॥

(4) అగమాత్తనుగు నీ గుణముల శ్రీ త్యాగరాజు బాడగలేదా ॥ఎం॥

	లఘువు	ద్యుతము	ద్యుతము
పల్లవి	; , ధా-నిసా-;నీ-నిధా ఎం తరా నీ తన	ధప.ధా-నిసా .. కెం తరా	;ధనిసారిస నినిధా నీ... తన
2	ధధ.ప-ధా,నిసరిగామగ-రిససాధనిసారిసనిధా ..కెం త రా.. .. నీ...తన	ధనిధనిపప-ధాపధనిస ...కెం తరా...	నీ నిధధప-మాగమ ..... నీ ..
3	పధప.ధ- ; నీ సరిగామగ ...ఎం తరా... "	" "	" "
	పధపమ-మగమచ.పమపధ-ధవధనిపామగరిగ ..చిం త ... వి...దువ.జా	సా ; ; సా ల (శ్రీ)	నీసరిసానీ-ధానిసనీధా రా... మ...

4

ధనిసనిధప.ధ-;నీసరిగామగ.....

.....ఎంతరా.. .నీ.తన

పధపమ- . . . . .

...చిం. త విడువజా

రిసనిధపమ } ఎంతరా
.....

; , స - , స నిస-నిసరీ-నిసరిగ

...అంత కా, ...రి నీ...

;ప- మగమూధా-ధా,ని సా-సారిసనీ సని

...మం... తు . కై . కొ...లు...

.....

కెంతపో

సా ; - ; సా

ల (కీ)

...మగగరి-రిససా

...చెం...తజే

ధాధానిధ-పాధపమ

పతే... ..

.....

నీ నీ

నిసరిసనిధ.ధని-

సనిధప పధనిస

రా...మ.....

సనిధనిసారిస-నివిధా

...రి...మాను

గమగమపా-మపధా

పధనీ
దా.....

అనుపలవి

ధనిస నిధవ }
... .. ఎంతరాని

; , సా-ససా-;నిధ-నిసా
శే-పుడు-శివు నికి

;సా-ససా-;ధనిసారిస-నిధనీ సా
శే పుడు శి.వు . . . ని కి

; , ప- మగమాధా-ధా,నిసా-సారిసనీసని

వే పు. . డై . . . కొ.లు..

ధనిసనిధవ }
..... ఎంతరానీ

చరణము

;సనిధా-నిసా
శి.వు నికి

;ధనిసారిస స ని థా
ల. . . . త్కృణ

గమగమపా-
మపథా పధనీ
డా... ..

ధాధానిధ-పాధవమా
ప లే. . . .

(మిగతా చరణములు పై విధముగనే పాడుకొనవలెను)

(5) శోభిల్ల సప్తస్వర

15వ మేళజన్యము—జగన్మోహినీ రాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి.

చిత్రతమూర్ధము—సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స గ మ ప ని స

అవరోహణము : స ని ప మ గా రి స

పల్లవి :- శోభిల్లు సప్తస్వర సుందరుల భజింపవే మనసా ॥శో॥

అనుపల్లవి :- నాభిహృత్కంఠ రసన నానాదులయందు ॥శో॥

చరణము :- ధర ఋక్సూమాదులలో వరగాయత్రీ నృపదయమున

సురభూసుర మాసమన శుభ త్యాగరా (బాదులలో) జనియడ ॥శో॥

	ద్రుతము	లఘువు	ద్రుతము	లఘువు
పల్లవి	గా:- శ్లో	మగ-రీసని భి. .లు.	గా; స	గా;-మామూ స్వ.ర
2	గా; శ్లో	పమ-గరిసని భి. .లు.	గా; స	గా;-మామూ స్వ.ర
3	మపని శ్లో...	పమ,పమ-గరిసని . .భి. .లు.	సగమూ స. .	గమపా-మపనీ స్వ.ర
4	సనిపమ శ్లో...	గా.పమ-గరిసని . భి. .లు.	సగమూ స. .	గమపా-మపనీ స్వ.ర
	గా; సుం	సానీ-పామ- దరు ల భ	గమపా జిం. .	మపనీ-పనిసని ప.నే మసనా

4	సాగా ము.	సనిపమ శ్లో...	సాగా ము.	సనిపమ శ్లో...	సనిపమ - గమపని ప. వే. మనసా
	సాగా	సనిపమ	సాగా	సనిపమ	సాగా
	ము.	ల. భ.	ము.	ల. భ.	ము.
	సనిపమ	సా. పమ - గరిపని	సా. పమ - గరిపని	సా. పమ - గరిపని	సా. పమ - గరిపని
	శ్లో...	భి. . లు.	భి. . లు.	భి. . లు.	భి. . లు.
	సాగా	పమ - గరి,	పమ - గరి,	పమ - గరి,	పమ - గరి,
	ర	.. ..	.. ..	.. ..	.. ..
అనుపలని	సాగా	సనిపమ	సాగా	సనిపమ	సాగా
	ము.	ల. భ.	ము.	ల. భ.	ము.
	సనిపమ	సా. పమ - గరిపని	సా. పమ - గరిపని	సా. పమ - గరిపని	సా. పమ - గరిపని
	శ్లో...	భి. . లు.	భి. . లు.	భి. . లు.	భి. . లు.
	సాగా	పమ - గరి,	పమ - గరి,	పమ - గరి,	పమ - గరి,
	ర	.. ..	.. ..	.. ..	.. ..

సంగీత శాస్త్రీ

[illegible]

2

గమ
ధర
శమ
వర
సుర
శుభ

పా ; -పానీ
ఋ త్పా.
మగరీ-పానీ
గా.. యత్రీ
భూసుర
త్యాగ

పనిసని
మా...
సగమా
హృద
మా
రా

పనిపను -గా;
దు.ల. లో
గమపని -పా;
య.ము. స
ససమున
జనియన || శ్లో ||

(అనుపల్లివలె పాడుకొనవలెను)

(6) శ్రీ నారద

22 మేళజన్యము - కానిడరాగము రూపకతాము - చతురశ్రజాతి
చిత్రతమమార్గము - ముగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ మ ప మ ధా ని సా

అవరోహణము : సా ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

పల్లవి :- శ్రీనారద రాద సరసీరుహధృంగ శుభాంగ శ్రీ

అనుపల్లవి :- దీనమానరక్షక జగదీశ భేశసంకాశ శ్రీ

చరణము :- వేదజనిత సర వీణా వాదన తత్వజ్ఞ

భేదకర త్రితాప రహిత భేచరవినుత

యాదవవలజ్జా పురదా మోదహృదయ మునివర్య

శ్రీద త్యాగరాజనుత శ్రీకర మాంపాలయ శ్రీ

	దుర్జితము		లఘువు	
పల్లవి	రి	;	సా;	నీసా
	శ్రీ		సా	రద
2	సని	ధని	సని	సాసా
	సా	..	ద	స ర
	రి	స	నిసాని	సరిసా
	శ్రీ	.	సా.	ర, ద
	సని	ధని	సని	సాసా
	సా.	..	ద	స ర

3	రిగరి	రీ	సారిససా	సనిసా
	శ్రీ..	.	నా...	ర. ద
	సని	ధని	,ధనీ	సాసా
	నా.	..	. ద	స ర
	;	రీ	గాగా	మానీ
	.	స్తీ	రుహ	బృం.
	పా	మా	రిగమామప	గమరిస
	.	గ	శు.భాం...	గ.
4	నిస	రిగ	మాపమగమ రీశా	
	..	శ్రీ	నా.....	రద
	సని	ధని	,ధనీ	సాసా
	నా.	..	. ద	సర.
	గగ	రిస	రిగమప	ధనిసరి
	స్తీ.	..	రు.హ	బృం...
	సని	,ధ	పమ.పమ	గమరిస
	గ.	శు	.. భాం.	.. గ.
	నిస	} శ్రీనారద		
	..			
అనువల్లవి	;	ధా	పామా	పాపా
	.	దీ	న మా	. న
	గా	;	మాధా	ధాధా
	ర		క్షక	జ గ

అనుపల్లవి

	పథ	నీ	;	;	;	;
	దీ.	.				
	నిస	,ని	ధా;		;	;
	.	.	.		.	.
	ధని	,ధ	పా;		;	;
	.	.	.		.	.
	మప	,మ	గా;		;	;
	.	.	.		.	.
	రిగ	,రి	రి ;		;	;
	.	.	.		.	.
	సా	,ని	రి ;		సా;	
	.	.	.		.	.
	;	నీ	ధామా		;పా	
	.	దీ	న మా		న	
2	గా	;	మాధా		ధాధా	
	ర		క్ష క .		జ గ	
3	పథ	పథనిధ	పామా		;పా	
	దీ.	....	న మా		న	
	గా	;	మాధా		సధసధ	
	ర		క్ష క		జ. గ.	
	.					
4	సా	ధా	పామా		;పా	
	దీ	.	నమా		న	
	గా	;	మాధా		ధనిసరి	
	ర		క్ష క		జ. గ.	

5	రిస దీ గా ర గా దీ మవ సం. నిస ..	నీ . ; ; మ . }	పాధప నమా. మాధా క్ష క రిసనిస శ.భే. గావమ కా	మాపా న ధనిసరి జ. గ. నిపమ శ. గమరిస శ.
చరణము	; . మా న వమ వా. రీ త ; . గా తా	భా వే పా ర గమ .. ; ని భే ; .	పామా ద జ పమగా వీ.. రీ; . గరిసని త్వ.. సారీ ద క మాధని ప ర.	పాపా ని త మా; నా రీసా దన సా; జ్ఞ రిగ్గి రత్తి సరిసా హిత

చరణము	సని	సరి	సనిపా	మపనిప
	ఫే.	..	చ. ర	వి.ను.
	గా	;	;	;
	త			
	గమ	,రి	రీ;	;
	..	.	.	.
	పా	,ని	రీ;	సా;
	.	.	.	.
	;	పా	మాపా	రిగమప
	.	యా	ద వ	కు.ల .
	పమ	గమ	రీ సా	రిసనిస
	జా	..	ప్ర.	స.దా.
	,ని	పా	మాపా	గామా
	.	మో	ద హృ	ద య
	ధా	ధా	ధనీధ	పా;
	ము	ని	వ. .	ర్య
	;	(శ్రీ)	దత్తాగ	
	రా	.	జ వినుత	
	(శ్రీ)	.	కర మాం	
	పా	.	లయ	॥శ్రీనారద॥

[అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను]

రెండవ వాచకము

(15)

(7) యోచనా

22 మేళజన్యము—దర్బారు రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్ర తరమార్గము—2 అక్షరముల అనుగత గ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ని స

ఆవరోహణము : స ని ధ ప మ రి గా రి స
యోచనా కమలలోచన ననుబ్రోవ || యో||

పల్లవి :- నూచన తెలియక నొరుల
అనుపల్లవి :- నూచన జేతుననుచు నీకు
యాచన ద్యుతి విజితాయుతవి
తోచిన నన్ను బ్రోపనింక || యో||
రోచన నన్ను బ్రోపనింక || యో||

2. కేచన నిజభక్త నిచయపాపవి
మోచన గల బిరుదులెల్లగొని . న
న్నేచనా కృతవివినచర పరాభి
షేచనా త్యాగరాజ పూజిత || యో||

లఘువు	ద్యుతము	ద్యుతము
పల్లవి ; రీ - పామా - పా ; - ; ; యో . చ నా ; పమ - రీరిగ - సా ; - ; ; లో . చ. న రిస. రీ - పామా - పథాప - మపథని యో . చ నా . . . . . ; పమ - రీరిగ - సా ; - ; ; లో . చ. న	మపథప - పమరీ . . . . . ; ధప - మపథప నను బ్రో . . . . రిమపథ - పమరీ . . . . . ; ధప - మపథప నను బ్రో	గాగా - రిసరీ క మ ల. . పమరీ - గాగా . . . వ . గాగా - రిసరీ క మ ల. . పమరీ - గాగా . . . వ .
2 రిస. రీ - పామా - పథాప - మపథని యో . చ నా ; పమ - రీరిగ - సా ; - ; ; లో . చ. న	పా. పథ - పమరీ . . . . . ; ధప - మపథని నను బ్రో	గాగా - రిసరీ క మ ల. . పమరీ - గాగా . . . వ .
3 రిస. రీ - పామా - పథాప - మపథని యో . చ నా ; పమ - రీరిగ - సా ; - ; ; లో . చ. న	పా. పథ - పమరీ . . . . . ; ధప - మపథని నను బ్రో	గాగా - రిసరీ క మ ల. . పమరీ - గాగా . . . వ .

4

రిస, రీ -పామూ-పథా-ప-మపథని
 . . యో . చ నా . . . . .
 రీపమ-రీరిగ-సా ; ;
 . లో . చ. ప

రిస, రీ -పామూ-పథా-ప-మపథని
 . . యో . చ నా . . . . .
 రీపమ-రీరిగ-సా;-సా;
 . లో . చ. ప .
 రిస, రీ -పామూ-పథాని-పా;
 ప. యో . చ నా . . . . .

సరిగ్గ-రిస. రిస
 . . . . .
 సా, రి-నిసపా
 ప . ను, బ్రో

సరిగ్గ-రిస. రిస
 . . . . .
 సారిససారిససాపానిప
 ప . . . . . న్ను . .
 రిరిగ-సరి,
 . . . . .

ధపగా-గారిస
 . . క మల .
 , నిమప-గాగా
 . . . ప .

ధపగా-గారిస
 . . క మల .
 పానిపపారీగరిగరి
 . . . బ్రో . . . .
 సా ; ; ;
 .

5

అనుపల్లి

ధా-;పా-మపధప-పమధప
నూ చ న . . . . తెలి
ధా-నీపా-ధపపమ-రీపమ
యా . చ న . . . . జే.
ధప, ధా-;పా-మపధప-పమధప
..నూ చ న . . . . తెలి
ధా-నీపా-ధపపమ-రీపమ
యా . చ న . . . . జే.
నీ సరి-సరిగ-రిస నీ -సధ పధ
తోచిన-..ద్యుతీ విజితా . యుతవి
రిస॥

పమరిమ-సారీ
య. . . క .
పామప-ధాధా
తున . నుచు
పమరిమ-సారీ
య. . . క .
పామప-ధాధా
తున . నుచు
ధ రిసప-పధా
రో.చన . న

రీ పమ-పా;
నొరు. ల
నీ;-రిసనిస
పి కు. . .
రీ పమ-పా;
నొరు. ల
నీ;-సా;
పి కు
ని పామ-గాగా
న్నబ్రోవ-నింక

రెండవ వాచకము

చిట్టస్వరం

.. రిమ-ప.ధవమ-పమగా-గారిస
 ధధని.ప-చధ.మప-ధధవను-పధనిస
 పాధ.ప-ధనిసరి-గారిస-గరిసరి-
 గ.సగరి-శరి.నిరి-స.నిసధ-నిప.చధ
 రిస || యోచన ||

రి, గ-రిసనిస
 పాధమ-పధవమ
 నీరిస-రిసనిస
 మపధ.ని-రిసనిప

రిమపమ-పా;
 పధాని -సా;
 పధనిస -రి, రి
 పధనిప-మ.రిగగ

చరణము

ధానీ-పాధా-మూపా-రీమా
 కే. చ న ని జ భ.
 రీ పా-మూరీ-గాగా-రీసా
 మో. చ న గ ల విరు
 నీ;-సా-రీ-గాగా-రీసా
 స్నే చనా కృత విశి

రీపా-మూరీ
 కని చయ
 రీ నీ;-సా
 దులె ల
 నీసా-ధాపా
 నచ ర ప

గాగా-రీసా
 పా. పవి
 రీమా-పాధా
 గాని స.
 పామాపాధా
 రా. . భి

చరణము

ధారీ సాసా ; పా-ధా;
 పే, చనా . త్యా
 ధనిపథ-మపరిమ- రిపమరి -గగరిస
 కే,చన-నిజభ . క్తనిచయ-పాపవి
 . . . . .
 నీ సరి-గగరిస -నిసధప-పమపథ
 స్నేచన-కృతవిషి-నచరవ-రా . భి
 రు }
 . . .

నీపా-మా

గా; రీసా

గరా జ

రి పమరి-గగరి స

మో,చన-గలబిరు

ధ రిస ప ,పథా

పే, చనా . న

పూ జిత

రి నీ స-రి మపథ

దులెల గొని స

వి పా మ-గాగా

మ్మబ్రావ-నింక

చిట్టస్వరము పాడి పల్లవి అందుకోవలెను,

(8) కాలహరణమేల

29. మేళజన్యము శుద్ధసావేరిరాగము చుక్కతాళము-చతురశ్రజాతి

చిత్రతమ మార్గము—సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

ఆవరోహణము : స ధ ప మ రి స

పల్లవి :- కాల హరణమేలరా హారే సీతారామ ||కా||

అనుపల్లవి :- కాలహరణమేల సుగుణజాల కరుణాలవాల||కా||

సరణము :- 1 చుట్టచుట్ట పక్షులెల్ల చెట్టువెనకరీతి భువిని
పుట్టలేక (పుట్టగానే) నీ పదముల బట్టుకొన్న
నన్ను బోవ ||కా||

2 పొడవున యెంతాడుకొన్న భూమిని త్యాగంబు
రీతి

కడువేల్పులు మున్ననీవు గాక యెవరు నన్ను
బోవ ||కా||

3 దినదినమును తిరిగితిరిగి దిక్కులేక శరణుజొచ్చి
తనువుధనము నీవెయ్యంటి త్యాగరాజునినుత
రామ ||రామ||

	ద్రుతము	లఘువు
పల్లవి	ధాసా కా. మపమధ మే. . . రీ; రే పా; తా	సాధా ధాపా లహ రణ పమరీ ;పమ ల.రా మా. సా; ;రిమ . నీ. ;సమ పాధా రా. . మ
2	ధాసా కా. పధసధ మే. . . రీ; రే పా; తా	సాసధ ధపపమ లహ. ర.ణ. పమరీ ;పమ ల.రా మా. సా; ;రిమ . నీ. ;సధ పమపధ రా. . . మ.
3	సరిమరి కా. . .	సాసధ ధపపమ లహ, గ, ణ,

4

పధరిస

మే...

రి;

రే

పా;

తా

సరిమరి

కా...

పధసధ

మే...

రి;

రే

సరిమ. రి

నీ. . తా

సరిమరి

కా...

పధరిస

మే...

రి;

రే

ధప.పమ

రీపమ

ల. రా.

హ.

సా;

రిమ

.

నీ.

సధ

పమపధ

రా.

. . మ.

సధధసరిసధప

ల. హ. ర. . ణ.

పమ. రిమపధపమ

ల. రా. . . హ.

సా; ; ;

.

మప. మపధ. పధరి

. . రా. . మ..

సా. సధధప. పమ

ల హ. ర. . ణ.

ధపపమ రీపమ

ల. రా. . హ.

; ; ; ;

. .

	సరిమా		;రిస ధా;
	ఎ . .		. . .
	సా;		; ; ; ;
	.		. .
అనుపల్లవి	;పమ		పాధాపాధా
	కా.		లహ ర ణ
	సా;		సా; సా;
	మే		. . ల
2	;పమ		పాధాపాధా
	కా.		లహ ర ణ
	సాధా		రీసారీ;
	మే .		. . ల
3	;పమ		పాధాపాధా
	కా.		లహ ర ణ
	సధరీ		సారీ రీరీ
	మే..		లసు గుణ
	మరిమరి		సా.సధ సధపా
	జా...		ల క. . .రు
	పమపమ		రిస.రిమ రిమపధ
	జా...		ల. వా. . . ల.

4

;పమ

కా,

సరిమా

మే,

మరిమరి

జా...

సధసధ

ణా...

పాధా పాధా

లహ రణ

రీసా రీ రీ

లను గుణ

సధ.రిస సధప

ల. క. . .రు.

పమ.రిస రిమపధ||

ల. వా, . . ల. ||కాల

హరణ||

చరణము

;సధ

దిన

పమపధ

తి. రి.

;రీ

ది

పాధా

శ ర

సాధా పాపా

ది న మును

పమ రిమ పాపా

గి. తి. రి గి

మాపా ధాధా

క్కులే . క

సాధా ;పా

ణుజొ చ్చి

2

పమపధ

. . దిన

పమపధ

తి. రి.

,సధా పాధా

దిన మును

పమరిస రిమపా

గి. తి. రి. గి

;రీ	మాపా	ధాధా
డి	క్కులే	. క
పాధా	రి సధా	ధాపా
శ ర	ణు.జొ	. చ్చి
;పమ	పాధా	పాధా
తను	పు ధ	నము
సా;	సాసా	సాసా
నీ	దేయం	. టి
;పమ	పాధా	పాధా
తను	పు ధ	నము
సధరిస	రీ రీ	; రీ
నీ...	దేయం	టి
మరిమరి	సాసధ	సధపా
త్యా...	గరా.	. . జ
పమపమ	రిస. రిసరి	మపధ
వి. ను.	త. రా..	. మ. కాల

హరణ||

(మిగతా చరణములు ఈ విధముగనే పాడుకొనవలెను)

13. ఇ త రు ల వృ తు లు

(1) నీలకంఠంభజేహం

28. మేళకర్తజన్యము—కేదారగౌళరాగము—రూపకతాళము—ఉతురశ్రజాతి
చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

కృతిక్షర :-
మద్దుస్వారి దీక్షితులు.

ఆరోహణము = స రి మ ప ని స
అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి! నీలకంఠం భజేహం సతతం సీరజాసనాది నుతం ||సీ||
అనుపల్లవి! బాలకుచాంబా సహితం బాలచంద్రసేవితం ||సీ||
స్థిలగురు గుహ పూజితం స్త్రీకదంబ వసనాధం ||సీ||
చరణం! అత్యయరూపాఖండ కావేరీరొ శరాభిముఖం పంచముఖం
రక్షిత భక్తప్రముఖం | నక్షత్రేశ్వరేశ్వరం నామరూప విచిత్రితర
దక్షతరమిశ్వరం కేదార శాశ్వతియకరం
దక్షిణకాశీపురం | దండిత కామబిభ్రురం
దక్షాధ్వర హరంహరం | దయాకరం కమలకరం

	ద్రుతము	లఘువు	ద్రుతము	లఘువు
1. పల్లి	సానీ పి. సా; హం రి; నా సారిననీ పి. సా; హం రిమపన నా...	ధా పాధవమాగా ల కం... రిసనిధపా; న,తి,తం మాపానగీ ది నుతిం. ధా పాధవమాగా ల కం... రిసనిధపా; న,తి,తం నిధపా నిసగీ ది... ను...	రి; తం గి; పి రిమగ తం... గి; పి సా తం	రీసానిసగీ భ. జే.. సాగీమాగా ర జా. న గరిసా నిసగీ భ... జే.. సానిసరిపమగ ర జా... స. సా; ; .
2.				

అనుపల్లవి	రి బా పా; . మప బా నిమ బా. నీసా కీల నీసా (శ్రీ)	మాగారీసా ల కుచాం మగసరి .... మాగారీసా ల కుచాం సానీమాపా ల చం. ద్ర రిమగగరిసా గురు,గు,హ నిధపా;ధప క,దం.బ.	రిమా బా. మపనిస .... రిమా బా. సాసా సా. సా; పూ మాగా న	పాధాపామా స హితం నిధపా మగరి .... పాధాపా; స హితం నీసా; వితం నిధపా; జితం రిమాపానీ నా. ధం
-----------	---	---	--	--

చిట్ట	సరిస	నిరిసా నిధవమ	పానిధ	పామగరిమపని
చరణము	సరిమని	సరిపని సరిసని	ధవమగ	రిస. రిమపనిసని
	రి	రీమూపా;	మగ	రీమగ గరిసా
	అ	క్షయరూ	పా	.ఖం . . డ
	రి	రీ రీ మపనిధ	ధవమగ	రీమగ గరిసా
	అ	క్షయరూ . . .	. . పా	.ఖం. . . డ
	సా	సా. నిసగీ	సా;	రిసనిధపా;
	కా	వే రీ . .	తీ	రో... త
	ని	సారీగీ;	రి	గాసారీ;
	రా	భిముఖం	పం	చముఖం
	సనిధా	పామూగా;	మగరీ	మగ గ రి సా
	ర . .	క్షీ త భ	క . .	ప్ర.ము . ఖం

॥సీ॥

గా-రీగా-పా; నిజకీ
వా . స డా స్తం.

....
Xరిస-సవిసవి-చాXరి-సరిసవి
వా....తా. . పి. X.ణ.

గా-రీగా-పా;-;-;
వా . ర డా

గా;-పాగా;-రీ-పా;
భూ . తా ది సం
గా;-విపగా;-రీ-పా;
భూ . తా ది సం

అనుపలవి

సవిపా;-గా
వ. ర ప్ర

పా-రీ-రీ;
వతిం భ

పా-ని-రీ;
.

రిస-నిసా
చే. విత
"
"

రీ; Xరిస
వం (రీ)...

రీ; సా;
వా హం

రీ; ;;
.

రీగా-పా;
చర ణం
"
"

గాపా-నీపా-గారీ-నా; భూ. తా. డి సం పాపా-పానిస-రీసవి-చా; భూ. తథా. తి. క సాగరి -విపా-గ రిస ని -రిసా వీతరా గిణం వినుతయో గిసం	" " నీపా-గా ప్రపం చ రీ ని ప - నిగప విశ్వకా రణం	" " గిగా - రీ ; భర ణం గారి ని - రిసరి విష్ణువా రణం నిసరిస-రీగప నినిపజ-నిసరి
గాప.గ-పనిపగ-రీగస-రిగరిస రీగప-గపనిప-నిసరిగ-రిగని	నీగరి-సనిపా సపాప-పాగరి	నిసరిస-రీగప నినిపజ-నిసరి
గీగా - ; రీ - ; నీ - సా ; పురా కం భ సం	సానీ-రీ సా భవ ముని	గారీ-గా జర ప్ర

విటస్వరం

పురణము

రెండవ వాచకము

శా ; -గా-రీ ; -శా-సా
 పూ జి తం త్రిణో
 శా రీ -రీ-గా- రీ శా
 మురా రి ప్ర ముఖా
 గా ; -వా ; -గా ; -రీ ;
 మూ-లా ధా ర
 శా-సా-నీ-రీ-గా ;
 పరా డి ప త్యా
 శా-సా-సనినీ-వా శా-సా ;
 ప్రిణ ప. . స్వరూ ప
 నీ-రీ-గా-రీ ; -నీ-సా
 నిరం త రం నిట

గా-సా-రీ ;
 ధ్యక్ష తం
 గా-రీ ;
 ని తం
 రీ-సా ;
 ని-తం
 గా-రీ ;
 వృ తం
 గా-రీ ; -సా ;
 తుం డం
 రీ ; -రీ ;
 తుం డం

గా-రీ ;
 ని పు
 నీ-సా ;
 ద్యక్షా
 శా-నీ-సా ;
 శ్చ. ప్ర
 గా-సా-గా
 ని వా గా
 రీ-గరి
 ప శ్చ.
 కీ-సని-సా-సా
 నిరం . ప్ర

సరిసని-పా;-XపXరి-సాసా

ని,జ. వా మ.క. ర వి

స గా రి-స రీ స-పారిస-రీ రీ
కరాంబు జపాశ బీజా పూరం

స గా రి-స రి స ని -పా ని స-రీ రీ
హారాది-గురుగుహ-తోమిత-బింబం

సా రీ-గా
ధృతే త్తు

పX పX-నీ పా
కలువవి దూరం

సా సా-స నిపా
హం స-ధ్వనిభూ

రీ-; సా;
దం డం

నీ స రి-సాసా
భూతా, కారం

X రి సని-పన్నిసరి
మిత-హే,-రంబం

(చిట్టస్వరమును పాడి పల్లవిని పాడనలెను)

(3) హి మా చ ల త న య

20 మేళజన్యము—అనందభైరవి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్ర తర మార్గ—సమగ్రహము

కృత్తిక ర్త :-

అర్రోహణము = స X రి X మ ప ధ ప ని స

శ్యామ శాస్త్రి
అవరోహణము = స ని ధ ప మ X రి స

పల్లవి :- హి మా చ ల త న య ముటకిది మంచి సమయము రావే అంబ || హి మా ||

అనుపల్లవి :- కుమార జననీ సమాన మెవరిలను మానవతి శ్రీ బృహన్నాయకి || హి మా ||

చరణము :- 1. సరోజముఖ బిరాసను వరాలాసగుమని నినువేడితి

పురారిహరి సురేంద్రీనుత పురరాణి పరాన్ముఖమేలనే తల్లి || హి మా ||

2. ఉమా హంసగమా-తామసమా - బ్రోవ దిక్కె-వర్షు

నిక్క-ముగ ను మాకిపుడభిమానము-భరమా చలమా వినుమా దయతోను || హి ||

3. సదానత సరదాయకి-నిజదానుడను శ్యామకృష్ణ సోదరి

గాదా మొరవిసరాదా-దురితవిదారిణి శ్రీ బృహన్నాయకి || హి మా ||

లఘువు	ద్యతము	ద్యతము
పల్లవి సా గా ; రీ గామాపాధా హిమా చల త న య గామా;పమగామాగార్ ది మం చి. న మ య.	పా ; ; ; బ్రో సా ; ; ; ము	ద్యతము ; ధాపామా చు ట కి మగపమగ రిసని రా.వే. అం. బ .
2 సా గా ; రీగామాపాధా హిమా చల త న య గామా;పమగామాగార్ ది మం చి. న మ య.	పా ; ; ; బ్రో సా ; ; ; ము	ద్యతము ; ధాపామా చు ట కి స నిపమగ రిసని రా.వే. అం. బ .
సా గా ; రీగామాపాధా హిమా చల . త న	పా ; ; ; య	ద్యతము ; ; ; .

అనుపలవి

పానీపామాపానీసా;
కుమా. ర జననీ
పాననిపామాపానీసా;
కుమా. ర జననీ

పాసా;సానీధాపా;
నుమాన పతి (శ్రీ)
పాసా;సనినిసనిధపా;
నుమాన. వ.తి. (శ్రీ)

చరణము

పాపా;ధాపామాగాగా
స రో జ ముఖి బి రా

సామాగాళి
సమా. న

సాపమగాళి
సమా. న

గనుపా;గ మ
బృ.హ న్నా.

గనుపా;గ మ
బృ.హ న్నా.

;కూ పా;
న ను

సానీ సాసా
మెవ రి ల

గరిసని సాసా
మె.న. రి ల

పనిపమ గరిసని
.య. కి...

పథపమ గరిసని
.య. కి...

॥హి॥

;పమ గరిగమ
అం బ...

పాపా సనిధాపా మాపా
సలో జ. ముఖి బి రా
“
“
రీగా ; ; ;గమ పాపా
పరా లో. సగు
సానా ; ; ;సా గాళీ
పురా రి హరి
సామా ;గరి గాసా ;నిధ
పురా ణి. పరా స్తు.

*
మగగా మా;
నా ను
“
“
గమపచుగాళీ
మ. ని. నిను
;గమ పా;
ను. శేం
నీపా ;గమ
ఖమే ల.

;సాగామా
అం. బ
;పమగాళీ
అం బ.
పమగరి సాసా
వే... జి తి
;పాసాసా
ద్రనుత
పనిపమగరిసని ||స||
నే... త. ల్లి. హీ||

మిగతా చరణములు పై పల్లెనే వాడుకొనవలెను.

(4) జ న నీ వి ను వి నా

20. మేళకర్త జన్మము-రీతిగౌళరాగము-త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి

చిత్ర తమ మార్గము—సమగ్రహము

కృత్తిర్త:-సుష్పరాయ శాస్త్రిలు.

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ని థ మ ప ని స

ఆవరోహణము : స ని థ మ ప థ ప మ గ రి స

పల్లవి :-జననీ నిన్నువినా దిక్కెవరమ్మ జగములోన
గానతిలోక ||జ||

అనుపల్లవి :-చునసిజ మానస సమ్మోదిని-వినవే నా మనవిని,
విని నన్నుబోవుము

స్వరసాహిత్యము:-నిరవధిక సుఖదాయకి-యనుచు విని నిన్ను
చాల గొలిచితి

నిరతముగ తనయుని-మొరలువిని నీ-వలెనే బోచు
టకు ఎవరిక

ధరలో వినుమా-ఇది ఘనమా-తరుణమిది కృపనలుపు
దురుసుగ

సరసీరుహలోచని-సువాసిని-తామసము సేయకనే
బోవుము ||జ||

చరణము :-వరదాయకిగాదా ఒకనిబ్రోవ-రుదా దయరాదా
నెరనమ్మిన నాతోను వాదా-సరసిజభవ హరిహర నుత
వాదా ||జ||

2 కరుణానిధి నీవు వేగమెవచ్చి-కరుణతో నన్నుబోవు
గిరిరాజ కుమారి వె నావు- పరితాములనెల్ల
ఫరిహరించేవు

3 వనజాయతనేత్రీ - కుమారజననీ - కామితదాత్రీ
ఘనపాపలతాలవిత్రీ-ససకాది మునిజననన్నుతపాత్రీ॥జ॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సో సో ; జ ల గ ర ; భృ ల సో సో సో ల్ల . .	సో ; సో ; సో ; సో సో . .	సో ; ల ; ; భృ ల్ల
2	సో సో ; జ సో ; గ ర ; భృ ల సో . . ; సో సో సో ల్ల . .	సో ; సో ; గ భృ సో . . ; ; సో సో . .	సో ; ల గ ర . . సో ; సో . .
ల	సో సో ; జ సో ; గ ర ; భృ ల	సో ; సో ; గ భృ సో . .	సో ; ల గ ర . .

అనుపల్లవి

[illegible]

[illegible]

తెరిగి మిత్రమును పాడి పల్లవిని అందుకొనవలెను.

(5) కృ ప యా పా ల య

26. మేళక ర్త—చారుకేశిరాగము—త్రిష్టటతాళము—త్రిశ్రజాతి
చిత్రతమసూర్ణము—2 ఆక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

వల్లవి :-కృపయా పాలయ శౌరే
కరుణారసవాస కలుషా_రి విరామ ||కృ||

అనువల్లవి :-తపనీయ నిభచేల దుఃఖీనాంశ సువదన
శ్రీనద్భనాథ సరసిజలోచన ||కృ||

చరణము :-కురుమే కుశలం ముర కురువిందానిభ తంద
నిరుపమ సంసార నీరధిసరపోష
నారదముఖమాని నికరగేయచరిత
వారయమాం అఖిల పాపజాతం భగవన్ ||కృ||

	లఘువు	దుశ్రితము	దుశ్రితము
వల్లవి	;పామా కృ ప గా , మ ; ల య	మ గ గ రి యా. . . ప ధ ప ధ శౌ. . .	సా రీ పా . మప ; రే.

2	<p>; మ గ ప మ కృ. ప. గా, మ; ల య</p>	<p>మ గ గ రి యా. . . ప ధ ప ధ శ్చా. . .</p>	<p>సా రీ పా . ప మ గ రి రే. . .</p>
3	<p>గ మ. పా మా . . . కృ ప గా, మ; ల య ; గా మా క రు ధ ని సా; స. .</p>	<p>మ గ గ రి యా. . . ప ధ ప ధ శ్చా. . . పా ధ ప శా . . ని స ని ధ వా. . .</p>	<p>సా రీ పా . ప మ; రే. ప ధ నీ ర. . ప మ గ రి స. . .</p>
4	<p>గ మ. పా మా . . . కృ ప గా, మ; ల య ; గా మా క రు ధ ని స రి, స స. . .</p>	<p>మ గ గ రి యా. . . ప ధ ప ధ శ్చా. . . పా ధ ప శా . . ని స ని ధ వా. . .</p>	<p>సా రీ పా . ప మ; రే. ప ధ నీ ర. . ప మ గ రి స. . .</p>

5	గమ, పామా .. కృ ప గా, మ; ల య ; గామా క రు రిగమగరిస స..... గమ, పామా .. క లు సరి, స నిధ వి. . . . ;;; . సరి గమ పధ .. . . . గమ } కృపయా .. }	మ గ గరి యా. . . ప ధ పధ శ్చా. . . పా ధవ ణా .. సని ధవ వా. . . మగ గరి పా. . . ధానీ రా, ;; . నిస నిధ	సారీ పా. మవ ; రే. ధనిసా ర.. పమగరి స.... సా ; రి సా ; మ పమగరి త. . . పమగరి .. . .
అనుపల్లవి	; పాధా త ప	నిధా నీ.	ధానీ య.

	సా.సా. ; ని భ	నిస ర్తి చే. .	సా. ; ల
1	; ; ; ఆ. .	; ; . .	సనిధప తప ....
2	ధని. ; ; ..	; ; ..	నిసనిధ ....
3	పమ. పాధా .. త ప సా.సా. ; ని భ ధనిసా. ప ఆ. . .	సీ ధా నీ . నిసర్తి చే. . ధని సా .. .	ధానీ య. సా. ; ల సనిధ .. .
4	పమ. పాధా .. త ప సా.సా. ; ని భ సనిధనిసర్తి ఆ.	సీ ధా నీ నిసర్తి చే. . సా. ని .. .	ధానీ య. సా. ; ల సనిధ .. .

5	<p> వమ. పాధా .. త ప సా సా ; ని భ రిగమగ గరి త... .. వమ. పాధా .. త ప సా సా ; ని భ ; రిగ మగ తు. హి. సరి స. ని ధధ సు. . వ .. ; సా రి (శ్రీ) . గమగరిసా నా.... సా సని రి . ప. ర </p>	<p> సోధా నీ. నిసరి చే.. రిస సని .. .. సోధా నీ. నిసరి చే.. రిస ; నాం ధానీ ద. గోరి ప. సనిధా .. .. సా ,ని నీ . </p>	<p> ధానీ య. సా ; ల నిధ ధప .. .. ధా నీ య. సా ; ల సానీ శ. సా ; వ గమగరి ద్ద... నిస రి భ. . నిధ ధా జ. . </p>
---	---	---	---

చరణము

పథ నిస ;	సని ధప	పమగరి
లో. . .	చ. . .	న. . .
గమ } కృపయా		
. . }		
; గారీ	గా ;	మాగా
కురు	మే	కు శ
మగ రీసా	సని రిస	సనిధా
లం . .	ము. . .	ర. . .
; పాధా	నీధా	ధానీ
కురు	విం.	దా.
సాసా ;	సరిగమ	గా ;
ని భ	తం. .	ద
; మాగా	పాపమ	గా మరి
ని రు	ప. . .	మ . .
రీ సా ;	సరి గామగ	రిససా
సం.	సా. . . .	ర. .
; సనిరిస	నీధా	ధానీ
నీ. . .	ర .	ధి .
సాసారీ	గమపథ	పా ;
వ ర .	పా. . . .	ష

నారదముఖమానీ-నికరగేయచరిత

వారయమాం అఖిల-పాపజాతం భగవన్ ।

(అనువల్లవివలె పాడుకొనవలెను.)

(6) వినువి నాగతి

65. మేళకర్త—కల్యాణీరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్ర తర మార్గము—సమగ్రహము

కృతి కర్త :

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

ముచ్చి రాయ శాస్త్రి

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి || వినువినా గతిగాన బగాన-వనరుహాక్షి ధర్మసంపర్ధని కర్మసంపర్ధని

అనుపల్లవి || వినుతపాలినివి సీవనుచు నే-విని సదా నిన్నే శరణంటిని

మనవిని వినుమని నిను వేడుకొంటి ని- వనరుహా భవ దనుజరిపు వినుతపద ||ని||

-చరణము || పదపంకజముల నమ్మితి-అపదలెల్లను దీర్తువని నా

మదిలోనదలచి-నిన్ను గొలిచితి మరారాళగమన రావే పురారిసతి ||ని||

2. శరణాగతజనపోషణచణ-తరుణాంబుజ నిజ చరణ
పరితాపములను దీర్చిబోవుము పరాకు సలుపరాదు పురారిసతి ||ని||
3. ఇలలోపల కరుణానిధి నీవలనేగలదా వరదానత
కలుమాసలజలదా సంతతవినుత కమారుని కభిమానివి నీవేగాదా ||ని||

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లివి	గమపథ -;సని-ధపమగ-ధమగరి నినువినా-గతి-గా.నజ గా. .న	గమపథ -;సని నినువినా-గతి	ధపమగ-ధమగరి గా.న జ గా. .న
2	గమపథ -;నిసని-ధపపామగ-ధమగరి నినువినా-గతి-గా. .న జ-గా. .న	గమపథ -;నిసని నినువినా .గతి	ధపపామగ-ధమగరి గా. .న జ-గా. .న

తి

గమపమప-ధనిసరిని-ధపపామాగా-ధమగరి నినువివా. . . . గతి గా.. న జ గా.. న	గమపమప-ధనిసరి నినువివా. . . .	ధపపామాగా-ధాపమ గ. . . న జ గా..
రినిస రి - , రిరీ-సనిధపా , మ-గరి	గరిసని గ. తి.	గరి .న
వనరువా ట్టిధ ర్న.నం ప. . ర్ధని	రి ; - ; సరిసరిగరి క. . . .	సనిధాపాపమ- ర్న.నం ప. గగమరి . ర్ధని.
గమపధ-;సని-నిధసీ-ధనిసరి నినువివా గతి గా.. ప. . .	;; ; .	పా ; ; .

అనువల్లివి

2

సని ధ ప-సని-ధపా పధ-పమగరిగమ వినుతపా లిని వి నీ ప . ను, చు, అం	పా; పధనీ పా . . .	పాధనిధనిపా-; మపధని .....
సని ధపధ-నిరినీధప-ధపాపధపమగరిగమ వినుతపా. . . లిని వి నీ ప, ను, చు, అం	ధా; పధనీ పా . . .	పాధనిధనిపా-; మపధని .....
సని ధపధ-నిరినీధప-ధపాపమపధపధపమరీ వినుతపా, . . . లిని వి నీ ప, ను, చు, నే. .	గమపథా ని వినిసదా ని	పాసని-ధనిరిగ న్నేశరణం, టిని
రినిధమధ-నిరినీధప-ధపాపమపధపధపమగరి వినుతపా, . . . లిని వి నీ ప, ను, చు, నే. . .	గమపథా ని వినిసదా ని	పాసని-స రి సస న్నేశరణం, టిని
ని ధసని-రి స గరి-స రి సని-ధా ని స మపవిని వినుమని నినువే. డ్కొ-ంటిని	ధరినిధ-మాధనిసని పనరుహాథ ప, దను	ధపమగ-మపధని జరిపుని-నుతపధ

చిట్టస్వరం	నిధమగ-రి,ధమగ-రిమగా-రిసరి మగరిస-సరిగ-మపాధ-నిసరిస	సా,ని-ధనిసరి నిధప-ధపామ	గమపధ-పా; గరిసధ-నిసరినిను॥
చరణము	పధపా-;గని-ధమపధపమ-గ రి రీ పదపం కజ ములనం.. మ్మిత్తిరి ని ధ స ని-రిసగరి-మగరి స-నిధపధ మదిలో. నదలచి నినుగో. లి. చితి	సరిసా-;మగ పదలె లను ధ రినిధ-మధనిస ని మరా.శ గమనరా.	పమగని-ధధా దీ. ,రు వనినా ధపమరి -గమపధ .వెపురా . రి సతి॥

(చిట్టస్వరము పాడి పలవితో ముగించవలెను.)

(7) మత్స్యః కూర్మ వరాహ

కృతికర్త : నారాయణతీర్థయతీంద్రులు

15 మేళజన్యము—సావేరిరాగము—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి

చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : మత్స్యః కూర్మ వరాహ నర మృగ — వామ
నామర భార్గవ

అనుపల్లవి : ఖత్వితారి విరామ దశరథ—రామ బలరామాభవ
॥మత్స్య॥

చరణము : 1 కృష్ణకృష్ణ కృపాశముద్రవి-త్పష్ణ బుద్ధ గుణాకర
కృష్ణ కల్కి శరీర ఖలజన - కృంత నామర
సుఖకర ॥మత్స్య॥

2 పితృశుద్ధ సుఖాను భూతి-నిరంజనా ఖలరంజన
ప్రత్యగేశరపైక విగ్రహ-వరమ పావన పావన
॥మత్స్య॥

3 గోప గోపీ గోధనావన-గూఢపరత త్వాచ్యుత
తాపహర నారాయణతీర్థ సం-తారక విజయ
గోపాలక ॥మత్స్య॥

	లఘువు	ద్యుతము	ద్యుసము
పల్లవి	సా రి పమ మ . త్సన్యో సని ధా ధా రా . హ సా రి మా వా . మ పా ధా సని భా . ర	గా ; మా సాసా సర పా ; వా ధా ; వా	రీ నా ర్మవ సాసా మృగ పామా మర ; ; ..
అనుపల్లవి	పమ పథ సా మ. . త్సి సరి గరి సా రా. . మ పథ సా రిస రా. . మ మా పా ధా మా . భ	సారీ తా. సని ధా ద. శ సని ధా బ. ల ధపమా వ. .	రీ , రీ రి వి పాధా ర ధ పామా రా గారీ .. } మత్స్య

చరణము	సారీమా కృ. ప్ల సనిధాధా పా. . స సా ; రీ తృ ప్ల పాధాసా ణా. క	గా ; కృ సా ; ము మా ; బు ధా ; ర	రీ సా ప్లకృ సారీ ద్రవి పాపా ద్ధ గు ; ; . .
	పామాపా కృ. ప్ల సరి గరి సా రీ. . . ర	ధాసా క . సనిధా ఖ. ల	సాసా ల్కిత పాధా జ న
	పాధారిస కృం.త. మాపాధా ను ఖ క	సనిధా నా. . ధపమా రా. .	పామా మర గారీ } మత్స్య .. }

మిగతా చరణములను ఇటులనే పాడుకొనవలెను.

(8) రామకృష్ణగోవిందేతి

8. మేళము—భైరవిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్చబూతి
చిత్ర తమ మూర్తము—ఓక అక్షరము అనాగతగ్రహము

కృ తి క ర్త :
నారాయణతీర్థ యతీంద్రులు
} స రి గ మ ప ధ ని స
} స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి || రామకృష్ణ గోవిందేతి - నామ సంపద్యోగానే

అనుపల్లవి || కామ మిహ స్నాతవ్యం - సర్వోత్తమ పర్యాయాగే || రా ||

చరణము || 1 ద్వికేశ కాళానపేక్ష సిద్ధ సర్వసులభే | సద్గురు కృపాసముద్రే - సంగ హేతులాభే || రా ||

2 రామనామ గంగా సంమిళిత కృష్ణనామ | యామునే గోవిందనామ సరస్వతీప్రథితే || రా ||

3 సర్గపాపౌఘ తిమిర చండ మూర్ఖమండలే | సాధు నారాయణతీర్థ తీరరాజవిమలే ||

లఘువు	ద్యుతము	ద్యుతము
పల్లవి రిపప-పాప-పపా-పాధా రామ-కృష్ణ-గోవిందేతి	నీ రి -స నిధప నామ-సం. . ప	మ పగా-రి సా యో. . -గే.
2 నీ ధ-పాపూ-ప ధనీ-నీసా రామ-కృష్ణ-గో.విం-దేతి	నీ రి -స రిసనిధప నామ-సం. . ప	మ పగా-రి సా యో. . -గే.
3 మగరి -గమపా-మప ధనీ -సాసా రామ-కృష్ణ - గో. విం-దేతి	సారి స-రి మగరిస నామ-సం. . ప	నీ సారిసనీ-ధాపా యోగే. . . .
అనుపల్లవి నీ స-రి -రి గమాపమ మరి-గారీ కామ-మిహ-స్వా. . . -తవ్యం	రిగరి - సనిధప స.గో. త.మ.	పమప -పమగారిస ప్రయా. . . గే.॥

చరణములను పల్లవి అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను.

(9) ఏ మయ్య రా మ

28 మేళము—కాంభోజిరాగము—ఝంపతాళము—మిశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము—విషమ గ్రహము

కృత్తిక ర : } ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ స
భద్రాచల రామదాసు } అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి || ఏమయ్య రామ బ్రహ్మాండమిదే నీమాయఁ దెలియ పశమా
అనుపల్లవి || కావమాది వినత గుణాధామ కువలయదళ శ్యామ ననుగన్నతండ్రి రామా||
చరణము || 1. సుతుండనుచు దళరఘుడు హితుండనుచు సుగ్రీవుండతిబలుండనుచు గవులూ

క్షీతినాథుండనుచు భూపతులు గొలిచిరిగాని పతితపావనుడనుచు మతిఁ

దెలియలేరై రి ॥౧॥

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

2. చెలికాడనుచు పాండవులు విరోధివటంచు నలజరాసంధాదులు
కలవాడవని కుచేలుడు నెఱిగిరిగాని జలబాక్షుడని నిన్ను నేవింపలేరెరి ॥ప॥

3. నరుడవని నరులు తమ దొరవనుచు యాడవులు పరుడనుచు గోపనతులు
కరివరద భద్రద్రాద్రిపురనిలయ రామదాస పరమాత్మడని నిన్ను భావింపలేరెరి ॥ప॥

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
పల్లి	పద సరిగరిసా నీ నీ వ. మ. . . య్యరా. సా ధాపా ధా సా సని హేంద్రా. దు ల కు.	ధా మ రి స నై.	ధా బ్రం నిధ పాదప .. స ..

పను, ముగ పథసాసధధపపను

.. నీ, మా, య, డె, లి.

మాగాపథసాసధరిసనిధ

శ మా.....

అనుపల్లవి

; ముగ పథ సరిగా గాగా

కా, మా, .. డి విను

; నీ ముగ గరినా సా సధ

ధామ, .. కు ప ల.

; ధా గరిరిస సుసా సధ

శ్యామ, .. ననుగ ప్న.

ముగ

య.

సా

.

గా

త

రి స

య.

రిస

తం

గరినా

.. ప

;;

., ప్రముఖ్యః

గాగా

గు డ

నిధపా

డ. శ

నిధపా

.. డి

మాగాపథసాసధరిసనిధ
రా . మ. . . . .

ధధ ధా ధాధా ధాధా
సుతు డ నుచు డ శ
ప ప ధా పాధా సాసని
హితు డ నుచు సు.
పప ధా పా; మగగరి
డతి బ లుం డ . ను,
పథసాసనిరిసనిధపా
లు. . . . .

చరణము

సా .

ధో ర సో క్రి సో ము ; .

; ;

. . || ఏమయ్య ||

ధాధా
ధుడు
ధాసా
. పు
మగ
గపు
; ;
. .

; మగ పథ సరిగా గాగా
 క్షీతి నా. . ధు డను
 ; రిరి గా రీ సా సథ
 పతులు గొలి చి రి.
 ; ధథ గాగారీ సాసథ
 పతి తపా, వను.
 ; మగ పథ సాసాసా సథ
 మది తె. లియలే ..

. గా ను : రిస గా : రిస
 డ : రిస రె.

. గా ;
 ధు
 నిధపా
 . : ని
 నిధపా
 ను, ను
 నిధపా
 . : రి

॥ సమయ్య ॥

మిగతా చరణములను ఈ మాదిరిగానే పాడుకొనవలెను.

(10) పరమపావనరామ

పూరికళ్యాణి—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్ర తమ మార్గము—2 అక్షరముల—అనాగతగ్రహము

కృతికర్త :	}	ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని ధ స
పూచిశ్రీనివాసయ్యంగారు		అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : పరమ పావన రామ పాపవిమోచన భారముదీర్చి నను పాలింపుమయ్య

అనుపల్లవి : పరమ హృత్పాలన(త్పావన)వారిజలోచన వారణార్జి హరణా వాంఛితఫలదా

చరణము : కనకాంబర ధర కరుణాన్విత కామజనక సర కాంతక మురహర

వనజాసననుతా వారిధి కన్యాప్రియ వామనరూపా శ్రీనివాసా వరదా

అక్షువు	ద్యుతము	ద్యుతము
పల్లవి	సప్తమ, మగారీగామపమవ-మగరిసా పర మపా వన . . . రా.మ ; పవ, మగారీగామపధనిసాని-ధపామగరి పర ఋసా వ . . . న . . . రా. . .	సన్నిధా; స-రిగగరి . . . పా . పవి. సరిసన్నిధాసా-రిగగరి మ . . . పా . పవి .
2	; గా, పథా-సాసా, రిసా భా రము చీర్చి నను గరిగమ. గా, పథా-సాసా, ధసా, రి . . . భా రము చీర్చి నను . గరిగమ, } పరమ . . .	గరిగా-గమపధనిధపమ మ. . . య్య . . . . . గరిగా-సా, నిధపామ మ. . . య్య . . . .

అనుపల్లవి

; గృ-పథా - సా-రిసా

పర మహృ త్పా లన

; ధమ-ధ సా-రిసా

పర మహృ త్పా లన

; నిస-రిసా -సనిధా-ప ధనీ

వా. రణా ర్థి. హరణా

గరిగమని స-రిసా-సనిధా-ప ధనీ

...వా. రణా ర్థి. హరణా

గరిగమ

... సా-నిధమ-గ.ధమగ-రిసరిధ

గమసా-నిధని-మధనిధ-మగరిగ

; సా-రి-గ.రిగా

వా. . రిజ

"

"

; సా -నిధవమ

వాం ఛిత.

; సా -నిధవమ

వాం ఛిత.

సా,రి-సరిగమ

సా,రి-గ.మధస

పమగా,రిసా

లో.. చన

"

"

గరిగా-గమపధనిధవమ

ఫ.ల-దా.....

గరిగా-సా,నిధపామ

ఫ.ల దా....

సరిగమ-ధమగరి

పధసని-ధమగరి

తిట్టస్వరము

జరణము	గమపా, ధనిధ-ని.చధవ-రిసనిధ	సా,రి-గరిసధ	మధరిని-ధమగరి
	గమపా, ధమధ-స.రిగరి, సనిధ	రిసాని-ధమ, ధమ	, గరిస-రిసారి
	గమ పరమ		
	; పవ-పా ; -సాపా-ధపా	; ధస-నిధపమ	గరిగా-; గమరీ
	కన కాం బ ర ధర	కరు .ణా..	న్యి.. త..
	సరిగమ పవ-	"	"
	.... కన కాంబరధర	"	"
	; రిమ-, గరీ-సాసా-సరిసా	స్థిసరి-గరిగా	పాపా-ధపా
	కా, మజి వ క స.ర	.కాం . తక	ముర మార
	వనజాసననుతా	వారిధి	కన్యాప్రియ
	వామనరూప	శ్రీనివా	స పరదా

పనజాసన మొదలు అనువల్లివలె పాడుకొనవలెను.

(11) పరిధానమిచ్చితే

29 మేళము—బిలహరిరాగము—ఝంపతాళము—మిశ్రజాతి

చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము

కృతికర్త : ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స
 వట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు] అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స
 పల్లవి : పరిధానమిచ్చితే పాలింతువేమొ ||పరి||
 అనుపల్లి : పరమపురుష శ్రీయశవతి (శ్రీపతి) నాపై నీకు-కరుణ గల్గియున్న-
 చరణము : రొక్క-మిచ్చుటకునే-ముక్క-ంటిచెలికాను-చక్క-నిచెలిని యొసగజనక-
 కారణమేమయ్య ||పరి||

మిక్కిలిసైన్యమివ్వ మర్చు పొద్రుడగాను-అక్కటికమెలులు అది వెంకటేశనీకు||పరి||
 రాజునుగాను

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	పామామగగరిసాసా ; ప రి దా...నమి సా ; రీ ; గా పా ; సా లిం తు నే	సా చ్చి మ గ మొ.	సా. సా. రిగ ..
2	పామామగగరిసాసరిగరి ప రి దా...నమి... సా ; రీ ; గా పా ; సా లిం తు నే	రి స చ్చి స మ మొ.	సా. సా. గా ..
3	పామామగగరిసాసరిగరి ప రి దా...నమి...	రి స చ్చి	సా. సా.

శ్చ రి గా రి గ వశు గ ధ సా ; సా . . లిం . . . తు . సా	ప మ మొ .
సామూ మ గ గరి సా స రి గరి ప రి దా . . . స మి . . .	రి స ల్పి .
స రి గ ప ధ స ని స ధ ని ప ధ. ధ ప సా . . . లిం . . . తు . వే . .	ధ ప మొ .
సామూ గ రి ప మ గ రి ధ ధ సా ప రి దా . . . స . మి . .	స ని ల్పి .
సా . . . సా ; సా లిం . . . తు . సా	స మొ .

గరి . .	గ
స ని శ్చి .	ని ధ . .
మ గ . .	రి గ . .
ధ ప శ్చి .	ధ రి . .
మ గ . .	రి గ . .

6	పా మా గ రి ప మ గ రి ధ ధ పా	స ని	ధప మగ
	ప రి దా . . . న . మి . .	చ్చి .	క్షే . .
	రి గ ప ధ స రి గా రీ ధ రి రీ	స ని	ధప ధని
	పా . . . లిం . . తు వే . .	మొ .	. . . .
	సా ధనిసని పా , మా మ గ గరి	సా	సనిధా
	ప రి . . . దా న మి . . .	చ్చి	తే .
	సా ; రీ ; గా పా ;	. .	. .
	పా లిం తు వే	. .	. .
అనుపల్లవి	పా పా మ గ రి గ పా ధ ధ పా	మగ	గరి సా
	ప ర మ . పు . రు ష . .	శ్రి .	. . యి
	స రి గా రి గ ప మ గా ధ ధ పా	మగ	ప ధ సా
	ప . తి నా . . . . వై . .	నీ .	. . తు

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

పాదప పాదప మగరి గపా ధానిధ పాదప	మగ	గ రి సా
ప. ర. ర. మ. పు. రు. మ. . . .	శ్రీ.	. . యః
సరిగారిగపమగా ధాదపా	మగ	పదసా
ప. తి నా. . . . పై. . .	నీ.	. . కు
సపపామగరిగపాసనిధప	మగ	గ రి సా
ప. ర. మ. పు. రు. మ. . .	శ్రీ.	. . యః
సరిగారిగపమగా ధాదపా	మగ	పదసా
ప. తి నా. . . . పై. . .	నీ.	. . కు
పదసరిగా రీగమ గమగరిసా	గ రి	సనిధా
క. రు. నా గ. . . . ల్ల. క	య.	. . .
సా ; ; ; సనిధప	మగ	పదసా
సన్ని	. .	. . .

(1)

(2)	<p>ఠీ ; ; ; సనిధప స్న . . . . పధసరిగా ఠీగమ గమగరిసా క. రు. ణ గ. . . ల్ల. క</p>	<p>మగ . . గ రి యు.</p>	<p>పధసా . . . సనిధా . . స్న</p>
1	<p>గరిసనిసధనిపధరిసా, ని కా. . . ర. ణ. మే. . .</p>	<p>ధప మ.</p>	<p>మ గ రి గ య్య. . .</p>
2	<p>గరిగ. సరినిసధనిపధరిసని కా. . ర. ణ. మే. . మ. . .</p>	<p>ధప . .</p>	<p>మ గ రి గ య్య. . .</p>
3	<p>గరి సని రిస నిధ సని ధప ధప కా. . . ర. ణ. మే. . . మ.</p>	<p>మగ . .</p>	<p>ప మ గ రి య్య. . .</p>

సంగీత శాస్త్ర వ్యాచక్షణములు

చిట్ట స్వరము			
పామగరిస రిX సరిపా నిధ.	పా.	ధసరిX	
పామగధపామగరిసరిXపధ	సని	ధరిపా	
పాధసరిXపమగరిగాధ	నిధ	పధసరి	
గరిసనిధ.రిసనిధ.పధపా	మగ	రిస రిX॥	
పా ; రి గా ; ధాపా	మా	మగగరి	
రొ క్కమి చ్చుట	కు	కా...	
స రి గా గ రి సనిధా సనిధా	గె	గె	
ము.. క్కం .. టి షె.లి	గె	కు	
పా ; రి గా ; ధాపా	కుX	పధగె	
రొ క్కమి చ్చుట	కు.	గా.	

స రి నిధ ధవ మ౧ గరి సనిధా
ము. . . క్క-ం . . టి. చె.లి

స రి సరి క రి గవగవ ధ స ని స
రా. . . క్క-ం. మి. . . చు. ట .
సా ; -మ గ గరిసా.సనిధా
ము క్క-ం . . టి. చె. లి

ధా; ధా పధనిధమపధవ
స క్క-ని. చె. లి. ని.
ధసరిగసామగరిగధధసా
ట. స. క రా. . . జ. ను

గె	సె	గె	సె	గె	సె	గె	సె	గె	సె
గె	సె	గె	సె	గె	సె	గె	సె	గె	సె

పా ; పా మ X రి X ధధపా	మ X	X రి పా
మి క్కి లి శై . . . న్య	మి.	. . న్య
సరిగా రి X పమగా ధధపా	మ X	పధపా
మ. ర్క. టేం. ద్రు. డ	గా.	. . డ
-అక్కటిక మేటు	X	లు
ఆది వెంకటేశా	.	పీట

అక్కటిక - అనునది
(అనుపల్లవివలె పాడవలెను)

(12) మ రి వే రె

56. మేళము—షణ్ముఖపియరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్రతమ మార్గము—రెండవ కాలము—రెండవ కాలపు ఆరు అక్షరముల విషమగ్రహము.

కృ తి క ర్త :

అథోహాణము : స రి గ మ ప ధ ని స

పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : మరివేరె దిక్కెవరయ్య రావూ-మూటి మాటికిని దెలుపవలెనా॥

అనుపల్లవి : దరి దాపులేసి నాబాలిదీర్చి-దయజేసి బోచే దొరవీవుగాదా॥

చరణము : నిన్నుచాల సమ్మియున్న వాడనుచు-నీచి త్తముననే దెలిసియుండగ
సన్నుతాంగ శ్రీ వెంకటేశనీవు-సన్నబోవక యుండుట న్యాయమా॥

పల్లి	లఘువు	ద్యతము	ద్యతము
1	;; -; పా-ధాపా-;మా మ రి వే రె	పా ; - ; పా రి క్కె	మానీ-;ధా ప ర య్య మానీ-;ధా ప ర య్య
2	పాధని-;ధా-ధాపా-ధామా రామ మ రి వే . రె	పా ; - ; పా రి క్కె	ప ర య్య మానీ-;ధా ప ర య్య
3	నీ, స-రిస,నీ-ధాపా-ధామా రామ...మ రి వే . రె	పా ; - ; పా రి క్కె	ప ర య్య మానీ-;ధా ప ర య్య
4	సా, స-రిస,నీ-ధాపా-ధామా రామ...మ రి వే . రె	పాధనిధ-నీ,పధ ది... . క్కె	నిసరిగరి-సాని స ప.ర...య్య.
	రిగరిసారిస-నిధపా-పాప మ-గాగా రా... . మ,మాటిమా, . టి	రి,గ-రిస.సా కిని . . డె	గ రి.గా-పమ,పధ లు. ప ప. రె.

అనుపలవి

నిధ.ని స-నిధవా-ధనీధ-పమ
 . . నా . . . మ రి.వే . .
 ; ; - ; వా - ధానీ - ; నా
 ద రిదా పు
 సనీ.ధ-పమ.వా-ధానీ-సా
 దీ.ర్చి . . ద రిదా పు
 సనీ.ధ - పమ.వా-ధానీ-సా
 దీ.ర్చి . . ద రిదా పు
 రీ,రి -సరి-గా రీ-సని
 దీర్చి ద యథే నీ.
 వా,ప-సరి-గా రీ-సని
 గాదా ద యథే నీ.

వా ; ;
 నా .
 రీ,రి-స రి
 తేని నా.
 రీ,రి-స రి
 తేని నా.
 రి సనిస-రీర రి
 తే. . . నినా.
 స రిXరి-సా.నీ
 బ్రా. . . చేదో
 స రిXరి-సా.నీ
 బ్రా. . . చేదో

; ; ; ;
 .
 గా.రీ-సా
 . జా లి
 . . . .
 గా.రి X-మాXరి
 . జా. . లి.
 . . . .
 గా.రి X-పమగా
 . జా. . లి
 సనిధప-ధాపమ
 ర.నీ. . పు
 సనిధప-ధామా
 ర.నీ. . పు

చరణము	పథనిశ-ప గా.దా -	మరివేరె
	;- ; రీ-గా మా-;పా	
	ని న్నుదా ల	
	గారీ-పా-భీ-ధా-పా-ధాని న	
	నుచు . నీ . చి . త్తము.	
	రిప.భీ-పా-పా-గ-ధానీ-సా	
	డ. . గ న న్నుతాం గ	
	రీ, రి-;సరి-గా రీ -రీసని	
	నీ పు న న్నుబో వక.	
	ప థనిశ-ప	మరివేరె
	మా...	

మ.పథప-ధామా	సా ధ ప - ప మ గా.
స . . . మ్మియు	న్న హా . . . డ
రి గ.రీ - ; రీ	నా నీ - నా రి గ
న , కే - డె	వి నీ . యుం
రీ ; రి-;స రి	గారిగ-పమగా
శ్రీ . వేం	కటే . . శ
సరిగరి-పా.నీ	స ని ధ ప-ధా ప మ
యుం.డు.టన్వ్యా	. . . . య

(13) శ్యామలగాత్రి

29. మేళజన్యము—జంఝూటిరాగము: త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్రతర మార్గము—3 ఆక్షరముల అనాగతక్రమము

కృతి కర్త : అరోహణము : ధ స రి గ మ ప ధ ని

ప్రీతిగీరాల వీరరాఘవశర్మ : అపరోహణము : ధ ప మ గ రి స ని ధ ప ధ స

పల్లవి : శ్యామలగాత్రి పరాశక్తి అంబ ॥ శ్యామ్

అనుపల్లి : వేమధు నిజభక్త-వేదసల హరించు-వేల్పునీవేగదటే వేదాతీతా ॥ శ్యామ్

చరణము : 1 భారమటేదీన-పాలినివై నత్తిశూలిని-నన్ను బ్రోవవే కపాలిని ॥ శ్యామ్

2 కోరితి పరశివ కోమలిసేవ-భారమని యంటినా పద్మాసని ॥ శ్యామ్

3 తోయజముఖ తల్లి-తోడునీవేమని-దోసిలోగ్గురాఘవ దాసావని ॥ శ్యామ్

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
౩	<p>ః, రీ X రీ - X X రి స ని ని థా</p> <p>శ్వామలాగా . . . త్రి . ప</p> <p>గా, రి -, X రీ - X X రి స - ని ని థా</p> <p>బాశ్వా మలాగా . . . త్రి . ప</p> <p>ః, రి -, X రీ - X X రి స - ని ని థా</p> <p>శ్వామలాగా . . . త్రి . ప</p> <p>ః, రి -, X రీ - X X రి స - ని ని థా</p> <p>శ్వామలాగా . . . త్రి . ప</p> <p>ః, రి -, X రీ - X X రి స - ని ని థా</p> <p>శ్వామలాగా . . . త్రి . ప</p>	<p>రీ . సా - ; ;</p> <p>రా .</p> <p>రీ సా - ; గా</p> <p>రా . శ</p> <p>రీ సా - ; సా</p> <p>రా . శ</p> <p>ప మ ధ ప - మ గ ప మ</p> <p>రా . . . శ . . .</p> <p>రీ ; - ; ;</p> <p>రా .</p>	<p>; ; - ; స రి</p> <p>అం</p> <p>X రి మ X - రి స రీ</p> <p>క్రి . . . అం బ</p> <p>ప మ మ X - రి స రీ</p> <p>క్రి . . . అం బ</p> <p>X రి మ X - రి స రీ</p> <p>క్రి . . . అం బ</p> <p>సా ; - ; ;</p> <p>.</p>

అ	ః, రి - ము X రి - X రి గా - రి సరి	ః, స - సమగా	రి X మ X - రి సరి
బ	గా. మరు ని. జ. థ. క్క	గా. ద. న	ల. హ. రిం మ
చ	ః, స - సమగా - X రి గా - రి సరి	X మ పాధ స - సమగా	X రి మ X - రి సరి
ద	గా. మరు ని. జ. థ. క్క	గా. . . . ద. న	ల. హ. - రిం మ
ఇ	ః, రి - X రి - X రి సరి - స ని థా.	రి సా - గా	X రి మ X - రి సరి
ఈ	గా. ల్పుట గా. . . X. ద	శ్రీ. గా	దా. . . త్రి. తా
ఁ	ః, రి - X రి - X రి సరి - స ని థా.	రి సా - గా	ప ప మ X - రి సరి
ం	గా. ల్పుట గా. . . X. ద	శ్రీ. గా	దా. . . త్రి. తా
ః	ః, రి - X రి - X రి సరి - స ని థా.	సా ప మ - స ప మ X	ప మ X - మ X. ని స
ఁ	గా. ల్పుట గా. . . X. ద	శ్రీ. గా	. . . త్రి. తా.
ం	రి, రి - , X రి - X రి సరి - స ని థా.	లి ; - ;	గా. ;
ః	శ్యామల గా. . .	గా	.
ఁ	ః, రి - ము X రి - X రి గా - రి సరి	ః, స - సమగా	రి X మ X - రి సరి
ం	థా. ర మ - శ్రీ. . - త్రి. న	గా - . . ని లి	దా. . . న . .

; , ప - ప మ గా - గ రి గా - రి స రీ	గమపాధప-పమగా	రి గ మ గ - రి స రీ
భా - , ర మ - టే , . దీ , స	పా , . . - లి , ని	వై , . . - న . ,
రీ ; రి - గ రి రీ - గ గ రి స - స ని ధా	రీసా - ; గా	గ రి మ గ - రి స రీ
త్రిశూ - , లి ని - న , న్ను , - బ్రో , వ	వే , క	పా , . . - లి , ని
; రి , రి - గ గ రీ - గ గ రి స - స ని ధా	రీసా - ; పా	ప ప మ గ - రి స రీ
త్రిశూ - , లి నీ - న , న్ను , - బ్రో , వ	వే , క	పా , . . - లి , ని
; రి , రి - గ గ రీ - గ గ రి స - స ని ధా	సాపమ-ధపమగ	ప మ గ రి - మ గ రి స
త్రిశూ - , లి ని - న , న్ను , - బ్రో , న	వే , . . . క ,	. . పా . . . లి .
రీ , ని , } శ్యామల గాత్రి		

2	; , కో - . రి తి - ప ర - శి వ	; , కో - . మ లి నీ - సే వా
	; , భా - . ర మ - ని - యంటి	నా - . ప ద్మా - స ని శ్వా
3	; , తో - . యజ - ముఖ - త ల్లి	; , తో - . డు నీ వే - యని
	; , దో - . సి లో - గ్గు - రాఘ	వ - . దా సా - పని శ్వా

కోరితిని మొదలు మొదటి చరణమువలె పాడుకొనవలెను.

14. కీర్తనలందరి కొన్ని విశేషములు

(1) శోభిల్లు సప్తస్వర

పేజి. 151. త్యాగరాజకృతి.

నాభి, హృదయము, కంఠము, రసనము, నాసిక మొదలగు (ఏడు) స్థానము లందును, ఋగ్వేదము మొదలగు నాలుగు వేదములలోను, గాయత్రియందును, అందరి మానసములందును శోభిల్లు సుందరులైన సప్తస్వరములను భజింపవలసినదని ఈ కీర్తన యొక్క తాత్పర్యము

ఈ కీర్తనయొక్క పల్లవి అనుపల్లవులయందు సప్తస్వరములు దేహమునందు ఏచ్చట శోభిల్లునో ఆస్థానములు చెప్పబడినవి. అవి క్రిమముగా నాభి, హృదయము, కంఠము, రసనము, నాసిక మొదలగునని. ఇచ్చట అయిదు స్థానములను చెప్పి ఆదులనుటచే మిగతారెండు స్థానములని అన్వయము. కీర్తన సాంప్రదాయము ననుసరించి మిగతరెండు స్థానములు ఆపాదమున ఇముడక పోవుటచే ఆదులని చెప్పవలసి పచ్చెను.

శ్లో|| నాభిహృత్కంఠతాలు ము

నాసాదంతోష్ఠయోః క్రిమాత్

షడ్జశ్చఋషభగాంధారౌ మధ్యమః పంచమస్తథా
ధైవతశ్చనిషాదశ్చ స్వరాః సప్తప్రకీర్తితాః

అని సంగీత శాస్త్రమున సప్తస్వరములకు దేహమందు స్థానములు చెప్పబడెను. ఇందు తాలుము అను స్థానమునకు త్యాగరాజులవారు “రసన” అని చెప్పెను.

ఆదులు అని చెప్పబడిన దైవత నిషాదములకు దంతములు ఓష్ఠములు అనునవి స్థానములుగా చెప్పబడినవి.

ఈ కీర్తనయందు ఇతర శాస్త్రములకు సంబంధించిన విషయములను వివరించుటలేదు.

(2) శ్రీ నా ర ద

పేజి. 156. త్యాగరాజకృతి

ఈ కీర్తనయందు వేదజనిత నరవీణా వాదన తత్వజ్ఞులని చెప్పబడనది. ఈనాడు “నరవీణావాదన” అని గానము చేయుచున్నారు. ఇందు దోషము లేకపోయినను మొదటి దానియందు విశేషముకలదు. నావద్దనొక పురాతన వ్రతంలో “నరవీణావాదన” యనియుండుటను చూచితిని. నాలుగు సూర్యగ్రంథములు చదలు వలన నిశ్శేషముగ పోయిన వాటిలో ఆగ్రంథముండెను.

వీణావాద్యము ప్రథమమున వేదమందే చెప్పబడెను. ‘వీణ’ అను పేరుకూడ అందే కలదు. దేవవీణ యొకటి కలదనియును దాని ననుసరించినది మానుషీ వీణ యనియును చెప్పబడెను.

మా ను పి నా ల త్న ణ ము

“అథ ఖల్వియం దైవీ వీణాభవతి, తదనుకృతి రసా మానుషీ వీణాభవతి | యథాస్యాః శిరవప మముష్యాః శిరః | యథాస్యా ఉదర మేవమముష్యా అంభణం | యథాస్యై జహ్వీ ఏవ మముష్యై వాదనం—|

ఈ విధముగ మనుష్యదేహమునకు పోల్చి వీణా వాద్యము నిరూపింప బడినది. ఇది వేదజనితము. “మానుషీ” అనుటకు త్యాగరాజులవారు “నర” అని చెప్పెను. అందు వలన వేదజనిత నరవీణా.....అని చెప్పెను. మిగతా వివరములు వీణాప్రకరణమున గలవు.

(3) వాతావిగణపతిం

పేజి. 178. ముత్తస్వామిదీక్షితులవారు

గణపతిని భజించు సుంధర్భమున ఈ కీర్తన చెప్పబడినది. దేహమునందు గణపతికి గల స్థానము, స్వరూపము, గుణము మున్నగునవి యిందు చెప్పబడినవి.

దేహమందు వెన్నెముక చివర భాగమున మూలాధార మనుస్థానము కలదు. అది గణపతి స్థానము. మూలాధారమందలి శక్తియే బిందురూపిణియగు పరాశక్తి. ఇందుండియే ఆహత నాదము సూక్ష్మ బీజాంకురము వలె ఉద్భవించుచున్నది. ఈ నాదమునకు పరానాదమని పేరు. మిగతా వశ్యంతి, మధ్యమ, వైఖరి. అను నాదములకు గూడ ఈ పరానాదమే మూలము. ఇది ప్రణవముగ గూడ చెప్పబడినది. ప్రణవము గణపతికి స్వరూపము.

నానా రంధ్రములందు సంచరించు శ్వాసవలన మూలాధారమందు ఆహత నాదము ఉద్భవించుచున్నది. “శ్వాసో నాదయతి శాకటాయనః” అని శాకటాయన వ్యాకరణమునందు గూడ గలదు. శ్వాసయే నాదమునకు కారణము. ఈ శ్వాసకు దేహమందు ఆజ్ఞానశక్తి (భూమధ్యము) మొదలు

మూలాధారము వరకు స్పర్శగలదు. ఆజ్ఞా చక్రమందలి దేవత హాకినీ రూపధారిణి, మూలాధార మందలి దేవత సాకినీ రూపధారిణి “హం” అనునది ఆజ్ఞాచక్రమునందలి మొదటి అక్షరము ‘సం’ అనునది మూలాధారమందలి తుది అక్షరము, ఆద్యంతము లందుగల ఈ రెండక్షరములతో కూడిన హంస మంత్రము శ్వాస రూపము, పైకీర్తన యొక్క రాగము ఇత్యాదుల ననుసరించియే హంసధ్వనిగా నిర్ణయించి చెప్పబడెను. దీక్షితులవారు గణపతిని భజించు సందర్భమున పైకీర్తనయందు శ్రీ విద్యా సాంప్రదాయమునగల రహస్యములను సూత్రప్రాయముగ “త్రికోణ మధ్యగతం, మూలాధారక్షేత్రస్థితం, పరాది చత్వారి వాగాత్మకం, పృణవ స్వస్వరూప వక్రతుండం, కరాంబుజ బీజాపూరం మున్నగు వాక్యములను బాహ్యభ్యంతరముల సమన్వయముతో జెప్పిరి.

హంస ధ్వని రాగము మంచి రక్తిరాగము, ఇందు అన్ని స్వరములును సంవాదులను కలిగియున్నవి. కీర్తనయందలి దైవము, దైవమునకు సంబంధించిన పేరు గల రాగము, ఈరెంటికిని దేహమందు సమన్వయము, ఈ విధముగ తత్వదృష్టితో చెప్పబడిన దీక్షితుల వారి కీర్తనలందలి విశేషముల నన్నిటిని వ్రాయవలయుననిన ఒక గ్రంథమే యగును. వాచకములగుటచే విశేషించి వ్రాయుటలేదు.

స వ రణ ప ట్టి క

పేజీ	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
2	5	11. మార్గము	11. కాలము
8	10	ప్రత్యాఘాతము	ప్రత్యాఘాతము
„	20	ఉల్లాసితము	ఉల్లాసితము
10	5	తడవుతో	తడవుతో
25	11	ప్రత్యేకముగా	ప్రత్యేకముగ
44	2	నడచునపుడు	నడచునపుడు.
„	9	చతుర్భాగ	చతుర్భాగ
95	12	మగుచున్నది	మగుచున్నవి
101	11	సరసుడ	సరసుడా
„	13	చలమరులు	చాలమరులు
102	4	కరుణింప	కరుణించ
104	8	యున్నానురా	యున్నారా
„	12	మేరగాదుర	మేరగాదురా
105	2	పంతమేలర	పంతమేలరా
„	4	రార	రారా
108	10	మ	మా
„	12	ఇ	ఈ
109	2	సనుతాంగమచక్కనీ	సన్నుతాంగమాచక్కని
„	4	సమి	సామి
115	6	ర	రా

పరా : (పైన మొదటిలైన తరువాత) రెండవ పేజీలో మార్గము మొదలు విశంభితలయవరకు 12 మొదలు 18 వరకు సంఖ్యలు. 19 సంఖ్య లేదు.

పేజీ	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
116	2,4,6,8,	క	కా
117	2	రాజగో	రాజగో
120	7	మరునికన్న	మరునిగన్న
121	6	సుందర	సుందరా
„	12	శ్రీనీవాస	శ్రీనివాస
126	6	రారా	రార
136	4	తెలియా	తెలియ
141	10	క్తిర్తనము	క్తిర్తన
„	11	దలిచి	దలచి
148	4	తనకెంతరానీ	తనకెంతపూనీ
154	2, 4	నాభీ	నాభి
156	8	వరవీణా	వరవీణా
158	6	రిగ	గమ
161	3	అనుగత	అనాగత
176	9	; నీ	; నీ
178	4	ని	నీ
„	5	గ	గా
„	11	వాగాత్మకం	వాగాత్మక
180	6	సనిసరి	సనిసరి
„	8	; గా రీ ;	; గా రీ ;
182	8	; ని సరి	; ని సరి
183	5	పానీ	పానీ
184	5	గరిసని	గరిసని

పేజీ	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
188	2	బిరానాను	బిరానను
189	6	అవరోహణము	అవరోహణము
192	8	.	స.
194	2	సరసిరు	సరసీరు
„	12	కా	గా
„	20	కా.	గా
195	4	క్క	క
	12	, ,	, ,
197	8	డహీనాంశ	తుహీనాంశ
205	6	కర్మసంప	కర్మసంప
221	11	వామనరూప	వామనరూపా
222	11	మెటులు	మెటుగల్లు
223	1	వల్లవి.	వల్లవి
224	8	తె	తే

189 పేజీలోని “జననీ నినువినా” అను ఊర్జన
యందును, 203 పేజీలోని “నినువినాగతి” అను ఊర్జన
యందును మొదటి చరణమునకు వలెనే మిగతా చరణ
ములను పాడుకొనవలెను.

సంగీతమార్తాండము

(7 ఆధ్యాయములు: 12 భాగములు)

ముద్రితముద్రితములైన సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములలోని విషయములనుకోరికరించి, పరిశోధించి 1. స్వర, 2. రాగ, 3. ప్రకీర్ణ 4. ప్రబంధ, 5. తాళ, 6. వాద్య, 7. సర్వములను ఏకధ్యాయములలో “సంగీత మార్తాండము” అనుపేరనొక సంగీతశాస్త్రగ్రంథమును సర్వశాస్త్రసమన్వయ దృష్టితో సవిమర్శముగను, సోదాహరణముగను సర్వులకు దెలియునట్లుల వ్రాయుచున్నాను.

కారణాంతరములచే నైదవదియగు తాళాధ్యాయము నందు ఒకభాగము మాత్రము ముందుగా ప్రకటింప బడినది.

ఇప్పుడు మొదటిదియగు స్వరాధ్యాయము రెండుభాగములలో ఆచ్చుకు సిద్ధముచేయబడినది. గ్రంథపఠనము, పరిశోధన, వివిధ గ్రంథములనుండి విషయాలను సంగ్రహించుట, చిత్తువ్రాయుట మున్నగువనులను కనీసము ముగ్గురైనను చేయవలసినవానిని ఒక్కడనే చేయవలసి వచ్చుటచేత ఈ రెండుభాగములను సిద్ధముచేయుటకే సుమారు ఎనిమిది సంవత్సరముల కాలముపట్టినది. గ్రంథరచన ఆరుసంవత్సరములకాలము జరిగినగిమ్మట హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు తోడ్పడుటచేత ఆమాత్రమైనను చేయుటకు అవకాశము కలిగినది.

రెండవదియగు రాగవివేకాధ్యాయము వ్రాయబడుచున్నది. ఈ ఆధ్యాయము రెండుభాగములలోనో, మూడు భాగములలోనో పూర్తియగును. దీనిని ఒకడనే పూర్తి చేయవలయుననిన యింకా మూడుసంవత్సరముల కాలము పట్టవచ్చును.

తగినంతగా ఆర్థిక సహాయము లభించినచో త్వరలోనే పూర్తి చేయుటకు అవకాశము కలుగును. ఉదారులగు ప్రభుత్వాధికారులు సంస్థానాధీశ్వరులు, మక్తేదారులు, మున్నగువారి సహాయముతో గ్రంథరచన ప్రారంభింపబడినది. సంస్థానములు ప్రభుత్వమున లీనమైన పిమ్మట వారిసహాయము నిలిచిపోయెను. పిమ్మట 1950 సంవత్సరమునుండి హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు దయతో దోడ్పడు చున్నారు. దీనికితోడు ఉదారులగు ద్రవ్యవంతుల సహాయముకూడ తగినంతగా లభించిన అనుకొనినంతవని జరుగుటకు అవకాశము కలుగును.

కావున వితరణ శీలురగువారు యథాశక్తిని ఈ నాయుద్యమమునకు మహారాజ పోషకులుగను, రాజ పోషకులుగను, పోషకులును జేరుట మూలమున చేయూత నొసంగ గలందులకు కోరుచున్నాను. పోషకవర్గము వారికి సంగీతమార్తాండు గ్రంథభాగములు అచ్చుకాగానే ఎప్పటికప్పుడు వెంటనే పంపుకొనుచుండగలను.

R. 2-6-56 గ్రంథకర్త
పుచ్చె వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
సారాయణతీర్థ సంగీతవిద్యా పరిశోధనాలయము
విద్యానగరము; హైరాబాదు-7 (దక్కను)

పోషకవర్గ విరాళములు
మహారాజ పోషకులు 500/-
రాజ పోషకులు 250/-
పోషకులు 100/-

